

VUOLIJOEN KIRKKO - RAKENNUSHISTORIASELVITYS

ARKKITEHTITOIMISTO ARTO MATTILA OY
2023

VUOLIJOEN KIRKKO - RAKENNUSHISTORIASelvitys

TILAAJA: KAJAANIN SEURAKUNTA

ARKKITEHTITOIMISTO ARTO MATTILA OY
2023

Kannen kuva: Josef Stenbäck, 30.12.1906, Historian kuvakokoelma, MV.

SISÄLLYS

JOHDANTO	4
Tehtävän kuvaus ja sisältö	5
kohteen perustiedot ja suojelutilanne	6
Selvityksessä käytetyt lähteet	8
Lisätutkimusehdotukset	9
RAKENNUSHISTORIA	10
Uudelle seurakunnalle oma kirkkorakennus	11
Kivestä vai puusta?	12
Stenbäckin vertailu Vuolijoen kirkon rakennusaineista	13
Kirkkoa rakennetaan 1905-1906	15
Mistä rakennusaineet saatiin	17
Arkkitehti Josef Stenbäck	19
Vuolijoen kirkon kansallisromantiikka	20
Valmiin kirkon arkkitehtuuri	22
Valmiin kirkon rakenteet	24
Kirkkoon sähkölämmitys 1950-luvun alussa	39
Arkkitehti Kyllikki Halmeen suunnitelmat ja 1950-luvun korjaukset	40
Korjaukset 1960-luvulla	44
Vesikatto uusittiin 1973	44
Lämmityksen historiaa	46
1980-luvun peruskorjaus	47
2022 JULKISIVUKORJAUS	52
NYKYTILANNE	54
YHTEENVETO	66
Liite 1	68
LÄHTEET	70

JOHDANTO

TEHTÄVÄN KUVAUS JA SISÄLTÖ

Vuolijoen kirkkoa koskeva rakennushistoriaselvitys on laadittu talvella 2022-23 Kajaanin seurakunnan toimeksiannosta.

Kirkko rakennettiin vuosina 1905-1906 arkkitehti Josef Stenbäckin laatimien piirustusten mukaan. Se vihittiin käyttöön 1.1.1907 Kristuksen tulemisen kirkoksi. Kirkko on Kainuun ainoa harmaakivikirkko.

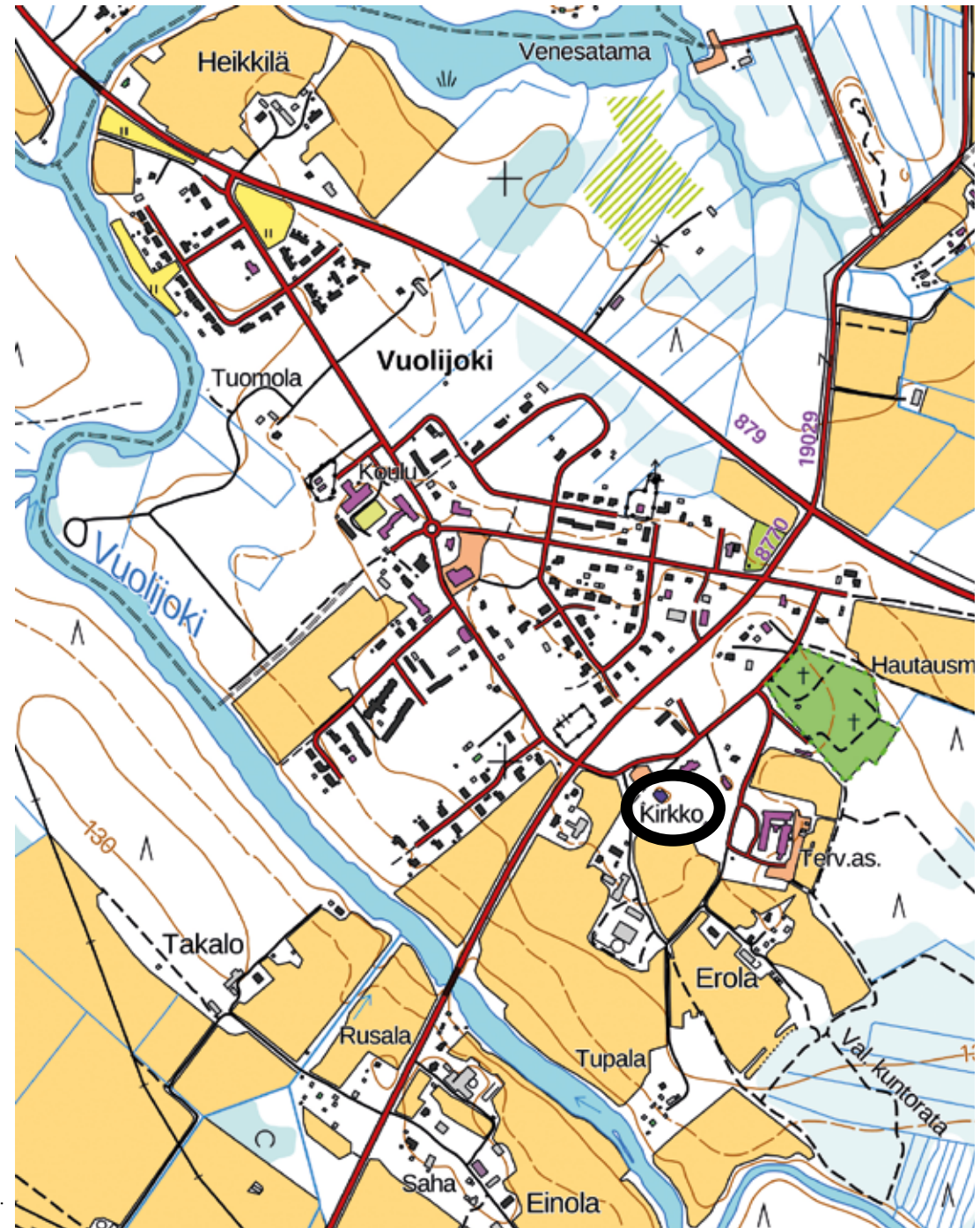
Selvityksen tavoitteena on antaa ajantasainen kuva kirkon säilyneisyydestä ja arvoista tulevien muutosten, korjaussuunnitelmien ja päätöksenteon pohjaksi. Selvitys perustuu arkisto- ja kenttätöihin.

Selvityksessä esitellään ensin kohteen perustiedot ja käytetyt lähteet. Sen jälkeen kuvaillaan kirkon rakennushanke ja valmiin kirkon arkkitehtuuri rakenteineen. Tämän jälkeen esitellään kirkon korjaus- ja muutosvaiheet. Lopuksi esitellään kirkon nykytilanne kuvin sekä yhteenvedo.

Selvityksen on laatinut Arkkitehtitoimisto Arto Mattila Oy. Sisällön selvitykseen ovat tuottaneet arkkitehti Arto Mattila, FM Eeva Martikainen ja arkkitehti Hannu Puurunen.

Kuopiossa 6.2.2023

Kirkko merkitty karttaan mustalla ovaalilla.
MML, maastotietokanta 12/2022.

KOHTEEN PERUSTIEDOT JA SUOJELUTILANNE

SUUNNITTELIJA JA VALMISTUMISVUOSI

Arkkitehti Josef Stenbäck, 1906

SIJAINTI JA KIINTEISTÖ

Osoite: Kivikirkontie 3 A, 88270 Vuolijoki

Kiinteistötunnus: 205-23-23-3

ASEMAKAAVATIEDOT

Kajaani, kaupunginosa 23, Vuolijoki

Lainvoimainen: 31.7.2015

Kirkon tontti on asemakaavassa YK/s -merkinnällä: Kirkkojen ja muiden seurakunnallisten rakennusten korttelialue; Alue, jolla ympäristö säilytetään.

Kirkkorakennus on asemakaavassa sr-23 -merkinnällä: Suojeltava rakennus. Historiallisesti, rakennushistoriallisesti ja/tai kaupunkikuvan kannalta arvokas rakennus, jota ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden sekä käyttötarkoitusten muutosten tulee olla sellaisia, että kohteen luonne säilyy. Muutoksista on kuultava museoviranomaisia.

Lisäksi kirkkorakennuksen välittömässä läheisyydessä sen kaakkoisjulkisivun puolella on rajattu ympäristöön alue merkinnällä eh: Hautausmaata varten varattu alueen osa.

MAAKUNTAKEAVATIEDOT

Vuolijoen kirkko ja pappilat

Luokitus: R, M, I

Perusteena: Kirkollishistoria.

Kokonaisuuteen kuuluvat rakennustaiteellisesti merkittävä kivikirkko vuodelta 1906, vanha pappilarakennus vuodelta 1923 sekä uudempi pappila vuodelta 1957.

R = Rakennushistorialliset perusteet

M = Maisemalliset perusteet

I = Visuaalisuus sekä Identiteetti- ja symbolimerkitykset.

KIRKKOLAIN SUOJELEMA RAKENNUS

Kirkkolain mukaan kirkollisia rakennuksia ovat kirkot, kellotapulit, siunaus- ja hautakappelit sekä hautausmaalla olevat niihin rinnastettavat rakennukset. Kirkkopihaan, sen ja hautausmaan aitaan ja sankarihautausmaahan sovelletaan samoja säädöksiä kuin rakennuksiin. Lain mukaan kirkollisen rakennuksen suojelun tavoitteena on turvata kirkollinen rakennettu kulttuuriympäristö osana kulttuuriperintöä sekä vaalia sen ominaisuutta ja erityispiirteitä, ja edistää kestävä hoitoa ja käyttöä. Kirkollinen rakennus, joka on rakennettu ennen vuotta 1917, on suojeltu kirkkolain nojalla. Kirkkolakiin sisältyvä kirkollisen rakennuksen suojelu edellyttää korjaussuunnitelman viranomaiskäsittelyä. Seurakunnan ylin päättävä elin on kirkkovaltuusto, joka valitaan seurakuntavaaleissa neljän vuoden välein. Kirkkovaltuusto valitsee kirkkoneuvoston, joka vastaa käytännön johtamisesta ja valmistelee asiat kirkkovaltuustolle päätettäväksi. Jos korjaushanke sisältää olennaisia muutoksia rakennuksen sisä- tai ulkoasuun, on suunnitelmaa koskeva kirkkovaltuuston päätös alistettava Kirkkohallituksen vahvistettavaksi. Kirkkohallitus on kirkon ylin päättävä elin. Kirkkohallitus pyytää Museovirastolta lausunnon suunnitelmista.¹

¹ Finlex.fi /kirkkolaki; Evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkon-organisaatio/ paatoksenteke-kirkossa; Knapas 2003, 19.

Kirkon ja pappilan seutu vuonna 1938. Kirkon ympärillä oli tällöin avaraa maalaismaisemaa. Kuva: Kainuun Museon kuva-arkisto / Erkki Mikkola

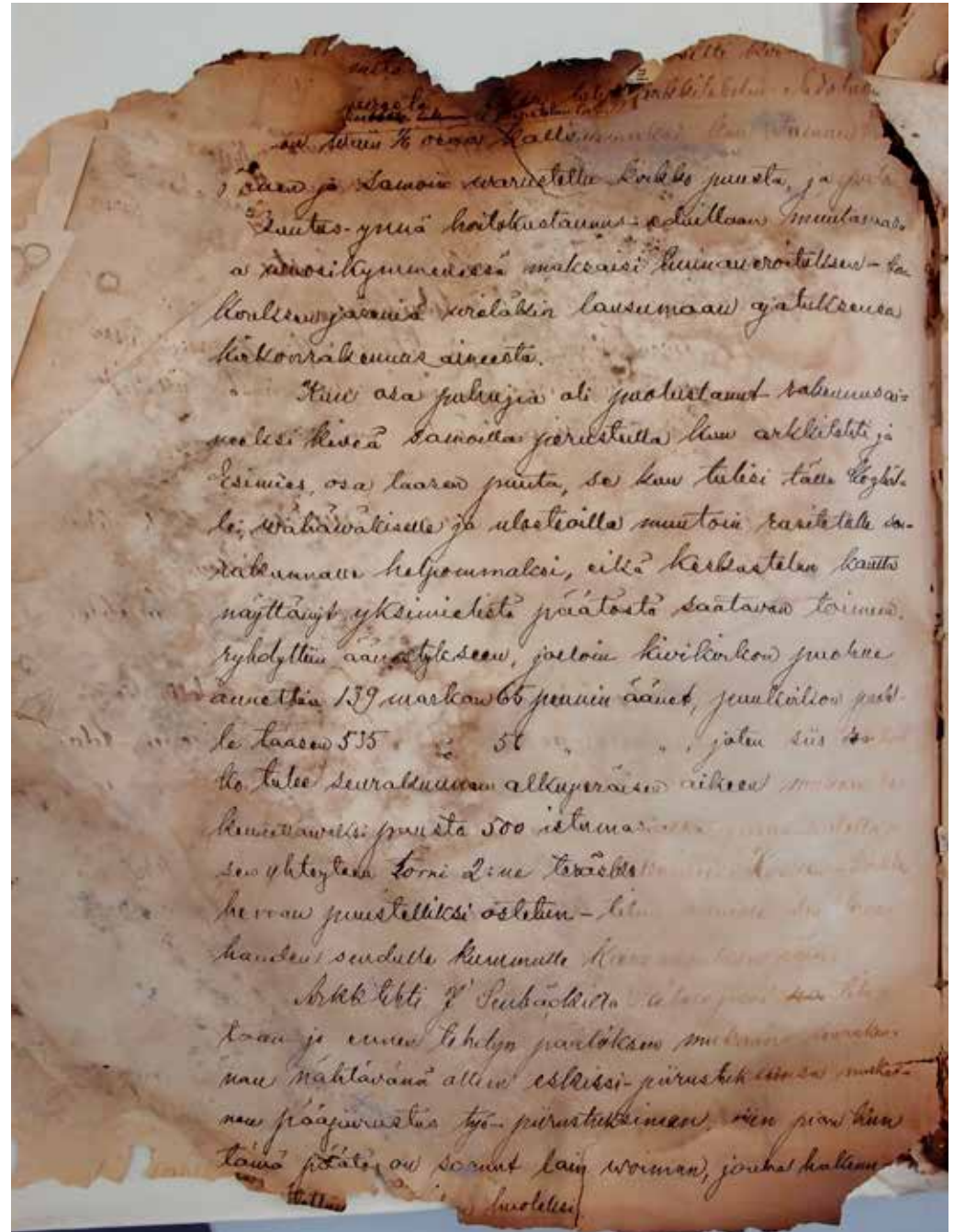
SELVITYKSESSÄ KÄYTETYT LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Tämän selvitystyön tärkeimmät lähteet ovat olleet rakennuspiirustukset, vanhat valokuvat, erilaiset tekstidokumentit Kajaanin seurakunnan arkistossa ja kirjalliset lähteet.

Selvityksen laatimista varten tutkittiin Kajaanin seurakunnan arkistossa Vuolijoen arkistokokonaisuutta, jossa on paljon tietoa liittyen kirkon rakennushistoriaan. Leimallinen piirre Vuolijoen seurakunnan arkistokokonaisuudessa on se, että suurin osa siitä tuhoutui pappilan tulipalossa vuonna 1922. Arkistossa olevat kirkonkokousten pöytäkirjat ennen vuotta 1922 ovat osittain tulipalossa tuhoutuneet. Tulipalo on mahdollisesti tuhonnut myös rakennushankkeeseen liittyvät asiakirjoja. Kirkonrakennustoimikunnan pöytäkirjat säästyivät tulipalolta, ja niistä selviää jotain asioita kirkon rakentamiseen liittyen, mutta suurilta osin pöytäkirjat ovat hyvin tiiviitä ja käsittelevät rakennushankkeen raha-asioita.

Arkkitehti Josef Stenbäckin laatimien alkuperäisten piirustusten tiedetään myös tuhoutuneen osittain pappilan tulipalossa. Ne luovutettiin 1950-luvulla arkkitehti Kyllikki Halmeelle, joka oli suunnittelijana tuolloin kirkon korjaamisessa ja uuden pappilan rakentamisessa. Kajaanin seurakunnan arkistossa, Vuolijokea käsittelevässä osuudessa on Kyllikki Halmeelta myös kirjeaineistoa. Eräässä kirjeessään Halme kertoo, että hänen hallussaan on edelleen Stenbäckin piirustukset, ja lisäksi korjaussuunnitelmissaan Halme viittaa myös Stenbäckin laatimaan työselitykseen. Mahdollisesti alkuperäiset dokumentit ovat jääneet sille tielleen, koska Kajaanin seurakunnan arkistosta niitä ei löytynyt.²

² Maanviljelijä Risto Karjalainen, Helsinki 3.1.1959, Kyllikki Halme; Korjaustyöselitys, Helsingissä 7.3.1956, Kyllikki Halme. Kyllikki Halmeen kokoelman kohtalosta ei ole tietoa ainakaan Arkkitehtuurimuseolla, sähköposti amanuessi Joona Rantasalo, 8.12.2022.

Museoviraston kokoelmissa on alkuperäisiä Stenbäckin itsensä ottamia valokuvia Vuolijoen kirkosta. Lisäksi Museovirastosta löytyy 33 piirustusta, joista osa on toistensa kopioita. Sama piirustus saattaa olla arkistossa tussi- ja akvarelliversiona. Lisäksi joistain piirustuksista on olemassa myös sinikopiot. Suurimmassa osassa piirustuksia ei ole päiväyksiä tai signeerausta. Tähän selvitystyöhön tilattiin 8 eri piirustusta tästä mainitusta kokoelmasta. Selvitystyön tekijän arvion mukaan näitä kyseisiä piirustuksia voidaan pitää Stenbäckin alkuperäisinä suunnittelupiirustuksina. Piirustusten listaus löytyy Museoviraston ylläpitämästä Kulttuuriympäristön palveluikkunasta, ja listaus on esitelty tämän selvityksen liitteessä 1.

Kainuun museon arkiston kokoelmissa on joitain vanhoja kuvia Vuolijoen kirkosta ja lisäksi kuvasarjat vuosilta 1981 ja 1983. Tässä selvityksessä esitellään yksi kuva vuodelta 1938 ja joitakin kuvia vuodelta 1983.

Lisäksi tässä selvityksessä esitellään valokuvia, joita on kerätty *Vuolijoen kirkko 100 vuotta* -julkaisua varten. Kuvat on saatu käyttöön Kajaanin seurakunnalta ja niiden yhteydessä mainitaan kuvan alkuperäinen omistaja. Tässä kokoelmassa on esimerkiksi mielenkiintoisia kuvia peruskorjausvaiheesta vuodelta 1983.

Lisäksi selvityksessä esitellään Suomen Ilmailumuseon kokoelmista ilmakuva Vuolijoen kirkosta vuodelta 1934.

KIRJALLISET LÄHTEET

Tämän selvitystyön tärkeimmät kirjalliset lähteet ovat Markku Simulan kirjoittama *Vuolijoen seurakunnan vuosisata* -kirja vuodelta 2001 ja *Vuolijoen kirkko 100 vuotta* -julkaisu. Simula käsittelee teoksessaan paljon kirkon rakentamiseen ja korjaamiseen liittyviä asioita, ja jälkimmäisessä on esitelty taas paljon kuva-aineistoa kirkosta. Muita tärkeitä kirjallisia lähteitä ovat olleet taidehistorioitsija Sixten Ringbomin kirjoitukset Stenbäckin kivi-

kirkoista ja Olavi Selosen laatima *Natural Stone churches designed by Josef Stenbäck* -julkaisu (2018).

MUUT LÄHTEET

Tässä selvitystyössä on hyödynnetty myös Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitoituja aineistoja sekä Maanmittauslaitoksen avoimia aineistoja.

Selvityksen tekijät haluavat kiittää eri arkistoja avuliaasta ja ystävällisestä palvelusta. Lisäksi tekijät haluavat kiittää FM Helena Riekkää, jolta on saatu arvokkaita vinkkejä liittyen eri arkistojen aineistoihin Vuolijoen kirkosta.

LISÄTUTKIMUSEHDOTUKSET

Tämän selvitystyön yhteydessä ei ollut mahdollista tutkia hautausmaan historiaa, joka sinänsä kuuluisi luontevasti tämän tutkimuksen jatkoksi. Vuolijoen hautausmaa on perustettu vuonna 1907 ja se sijaitsee kävelymatkan päässä kirkolta osoitteessa Papintie 2 A. Hautausmaata on laajennettu ainakin vuosina 1938 ja 1970. Vanhin osa on niin sanottua metsähautausmaata, jossa haudat peittää metsänpohjakaasvillisuus, muilta osin hautausmaa on nurmella.³

Toinen kiinnostava tutkimuksen kohde olisi kirkon alttaritaulu, joka on arkkitehti Josef Stenbäckin ja hänen vaimonsa Anna Augusta Stenbäckin (os. Bähr) maalama. Alttaritaulun kerrotaan olleen jäljennös Düsseldorfin taideakatemian professorin Eduard von Gebhardtin maalauksesta *Pyhä ehtoollinen*, ja se asetettiin kirkkoon esille vuonna 1915. Suullisen perimätiedon mukaan Stenbäck maalasi taulun keskushahmolle eli Jeesukselle omat kasvopiirteensä. Jeesuksen vasemmalla puolella olevan henkilön mallina kerrotaan olleen Anna Augusta Stenbäck. Toisen henkilön vasemmalta mallina on mahdollisesti ollut kirkkoherra Johannes Väyrynen, ja muiden henkilöiden malleina on ollut myös vuolijokelaisia.⁴

³ Kajaanin seurakunnan internetsivut, Vuolijoen hautausmaa, viitattu 6.2.2023.

⁴ Heinonen 1957.

RAKENNUSHISTORIA

Kuva: Josef Stenbäck, 30.12.1906, Historian kuvakokoelma, MV.

UUDELLE SEURAKUNNALLE OMA KIRKKORAKENNUS

1700-luvun lopulla Vuolijoen kylä kuului Säräisniemen seurakuntaan. Matka Säräisniemen kirkkoon oli pitkä ja tiet huonoja, joten Vuolijoelta käytiin kirkossa harvoin. Oulun läänin papinpalkkauskomitean kokouksessa vuonna 1896 päätettiin perustaa Vuolijoen seurakunta, joka muodostettiin Säräisniemeen kuuluneista Saaresmäen ja Vuolijoen kylistä ja Kajaaniin kuuluneesta Vuottolahden kylästä. Senaatti määräsi vuonna 1897 Vuolijoen emäseurakunnaksi ja siten myös kirkon rakennuspaikaksi. Varsinaisena Vuolijoen seurakunnan perustamisvuotena pidetään vuotta 1898, jolloin palkattiin pappi ja ryhdyttiin pitämään omia jumalanpalveluksia vuonna 1896 valmistuneella kansakoululla. Tällöin myös ryhdyttiin kantamaan maksuja oman seurakunnan hyväksi.⁵

Vuolijoen seurakunta laittoi kirkonrakentamisen alulle kesällä 1902. Kesäkuun 2. päivänä pidetyssä kokouksessa päätettiin kirkon paikka, valittiin rakennusmateriaaliksi puu ja määriteltiin, että kirkkoon tulisi paanukatto. Seurakunta päätti, että kirkkoon tehtäisiin 600 istumapaikkaa. Lisäksi päätettiin rakentaa kellotapuli, johon tulisi kaksi kelloa ja ukkosenjohdin.

Ei ole varmaa tietoa siitä, millä tavoin arkkitehti Josef Stenbäck valittiin kirkon suunnittelijaksi. Erilaisissa historiikeissa mainitaan, että seurakunta olisi kääntynyt Stenbäckin puoleen asiassa, mutta Stenbäckin tiedetään myös itse ottaneen aktiivisesti yhteyttä seurakuntiin, joissa kirkonrakentaminen oli suunnitelmassa.⁶ 1900-luvun alussa Stenbäckillä oli käynnissä pohjoissavolaisissa pitäjissä kirkonrakennushankkeita, ja saattaa olla, että Vuolijoella oltiin tietoisia niistä, ja hän valikoitui sitä kautta suunnittelijaksi. Tieto voisi löytyä kirkonkirjoista, mutta juuri vuosilta 1902-03 suurin osa niistä on vaikeasti luettavia tulipalossa tuhoutumisen vuoksi. Stenbäck kävi

Vuolijoella kesällä 1903. Hän osallistui myös kirkonkoulukseen ja lisäksi tehtiin maastossa tarkastus kirkon paikasta.⁷ Kirkko oli ajateltu rakennettavaksi lainamakasiinin luokse, mutta maastokäynnillä selvisi, että maa oli sillä kohdin huonosti vettä läpäisevä, joten rakennuspaikaksi valikoitui paikka lähellä tulevaa pappilaa, Kosken tervahaudan lähetyvillä.⁸ Mahdollisesti tällä samalla matkalla Stenbäck on tehnyt myös tutkimuksia maastossa sopivan kivimateriaalin löytämiseksi. Stenbäck oli tunnettu siitä, että hän käytti paikallista kiveä, ja joissain hänen suunnittelemissaan kirkoissa päätettiin kivilaji jo ennen päätöstä siitä, miltä kirkko tulisi näyttämään.⁹

7 Heinonen 1957, KSRKA.

8 Kirkonkokouksen pöytäkirja todennäköisesti vuoden 1903 alusta.

Dokumentti on tulipalossa tuhoutunut, joten päiväys ei näy. Lainamakasiinin paikka on merkitty karttaan tämän selvitystyön sivulla 17.

9 Selonon 2018, 9.

5 Simula 2001, 9-18.

6 Pyy 1947; Heinonen 1957, KSRKA; Esimerkiksi alahärmäläisille Stenbäck lähetti vuonna 1898 kirjeen, jossa tarjoutui tulemaan neuvottelemaan kirkon rakentamisesta. Ringbom 1982, 67.

KIVESTÄ VAI PUUSTA?

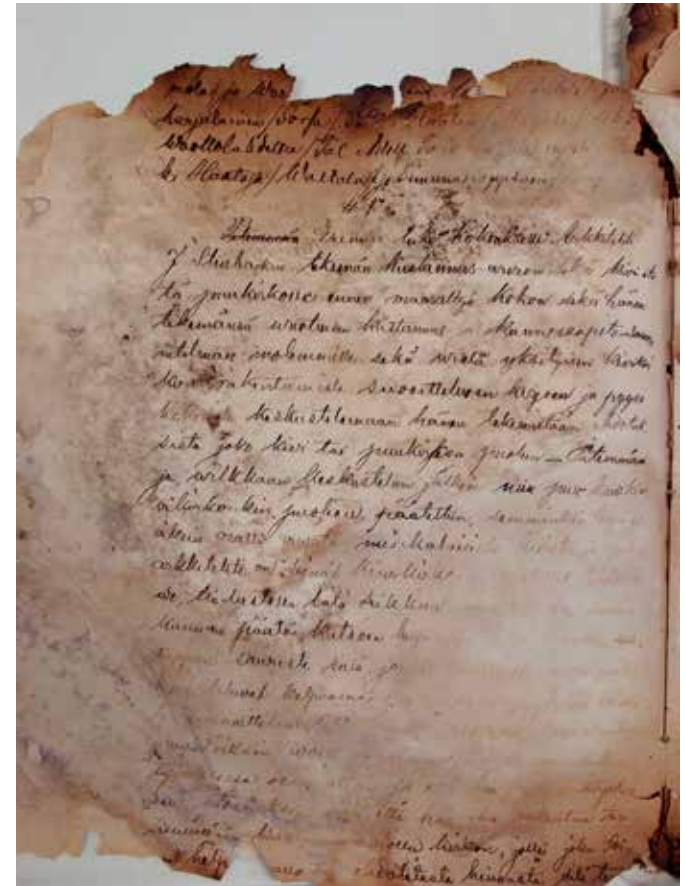
Seurakunta oli varmasti heti rakennushankkeen alusta lähtien käynyt keskustelua arkkitehdin kanssa kirkon rakennusmateriaalista. Kuten aiemmin tuli esille, seurakunta toivoi puukirkkoa, ja Stenbäck tunnettiin luonnonkiven käytön puolestapuhujana. Rakennusmateriaali näyttääkin olleen rakennuspaikan valitsemisen jälkeen ensimmäinen periaatteellinen päätös. Kirkonkokousten pöytäkirjoista voi seurata asian etenemistä vuonna 1904. Tammikuun 3. päivänä pidetyn kirkonkokouksen pöytäkirjassa kerrotaan: ”Esimies luki kokoukselle arkkitehti J. Stenbäckin tekemän kustannusarvion sekä kivi- että puukirkolle ennen määrättyä kokoa sekä hänen tekemänsä vuotuisen kustannus- ja kunnossapitosuunnitelman molemmille sekä vielä yksityisen kivikirkon rakentamista suosittelevan kirjeen ja pyysi kokousta keskustelemaan hänen tekemistään ehdotuksista joko kivi tai puukirkon puoleen. Pitemmän ja vilkkaan keskustelun jälkeen niin puu-kivikirkonkin puoleen päätettiin semminkin kun ei oikein osattu arvata minkälaisesta kivistä ja miten arkkitehti on seinät kivikirkossa ajatellut tehtäväksi, tiedustella tätä seikkaa häneltä, kun seurakunnan päätös, katsoen huomiointia [tuli haalistanut musteen kahdesta sanasta] riippuu suuresti siitä, josko tavalliset maanpääliskivet tulevat kelpaamaan. Samassa pyydetään häneltä suunnittelua siitä minkä verran seurakunta päivätöilleen velaksi kustannuksiin kummassakin tapauksessa osaa ottaa, ja jos että hän antaisi kirjallisen sitoumuksen siitä, että hän itse rakentaa tekemällään kustannusarviolla kirkon.”¹⁰

Seuraavassa kokouksessa, joka pidettiin huhtikuun 5. päivänä vuonna 1905 esimies kertoi kirkonkokoukselle vastaukset seurakuntaa askarruttaneisiin kysymyksiin. Valitettavasti juuri tämä kohta pöytäkirjassa on suurelta osin tuhoutunut tulipalossa, mutta tekstistä saa sen verran selvää, että arkkitehti oli painottanut vastauksessaan

kivikirkon olevan halvempi vaihtoehto pitkän ajan kuluessa. Tämän jälkeen pöytäkirjassa todetaan, että koska osa kannattaa rakennusaineeksi kiveä ja osa puuta, ja yksimielistä päätöstä ei tunnuta keskustelulla saatavan aikaan, ryhdyttiin äänestämään. Kivikirkon puolesta annettiin 139 markan 66 pennin äänet ja puukirkon puolesta 535 markan ja 56 pennin äänet. Pöytäkirjassa todetaan, että seurakunta palaa siis alkuperäiseen suunnitelmaanta, jonka mukaan rakennetaan kirkko puusta puusta 500 ihmiselle, paanukatolla ja tornilla 2:ne teräskelloineen. Tämän jälkeen päätettiin tilata arkkitehti J. Stenbäckiltä piirustukset kirkosta.¹¹

¹¹ Kirkonkokouksen pöytäkirja 5.4.1904, KSRKA.

Kuva kirkonkokouksen pöytäkirjasta tammikuun 3 päivänä vuonna 1904. Pöytäkirjasta on palanut sivun yläosa kokonaan pois vuoden 1922 tulipalossa. Lisäksi tuli on haalistanut musteen osittain. KSRKA.

¹⁰ Kirkonkokouksen pöytäkirja 4.1.1904, KSRKA.

Kaiku-lehdessä julkaistiin Stenbäckin laatima vertailu Vuolijoen puisen tai kivisen kirkon rakentamisesta. Selvityksen tekijän käsityksen mukaan kyseessä on sama vertailu, joka luettiin kirkonkokouksessa tammikuun 3. päivänä vuonna 1904, koska vertailu on päivätty marraskulle vuonna 1903. Kirjoitus ilmestyi Kaiku-lehdessä helmikuun 8. päivä vuonna 1905. Vertailussa Stenbäck ensin erittelee, että kokonaiskustannuksissa tulisi ottaa huomioon kolme näkökohtaa:

1. Vuotuinen kulutus, jolla hän tarkoittaa rakennuksen hintaa uutena jaettuna luvulla montako vuotta sen ajatellaan kestävän. Kivikirkon Stenbäck arvioi kestävän paljon kauemmin kuin 300 vuotta, kun taas puukirkon iäksi hän arvioi 100-125 vuotta.

2. Ylläpitokustannus, joka hänen mukaan syntyy niin, että mitä kestävimmistä aineista kirkko rakennetaan, sitä vähempiä kustannukset ovat. Kivikirkkojen ylläpitokustannusten vuotuisen kertoimen Stenbeck arvioi asetuvan 0,25- 0,75 prosentin välille, ja puukirkkojen 1,25-1,66 prosentin välille.

3. Palovakuutus, jonka määrään vaikutti Stenbäckin mukaan se, oliko kirkossa ukkosenjohdinta ja lämmitystä. Vuolijoen kirkon kohdalla Stenbäck julkaisi kirjoituksessaan kustannuslaskelman kummankin rakennusaineen mukaan. Kustannuslaskelman suunnitelmat käsittivät 500 istumapaikkaa, kellot, valaistuksen, urut, piirustukset ja työnvalvonnan. Stenbäck laski kirkolle kustannukset kuuden vaihtoehdon mukaan:

Kirkko kivistä, rautakatolla, puulaipiolla ja -permanolla:

1) ilman lämmityslaitosta, hinta 60 000 mk, ikä 300 vuotta

- vuotuinen kulutus $60\,000 / 300 = 200$ mk/vuosi
 -ylläpitokustannus $60\,000 / 100 \times 2 = 300$ mk/vuosi
 -palovakuutus $60 \times 1 = 60$ mk/vuosi
 Yhteensä 560 markkaa vuodessa

2)lämmityslaitoksella varustettuna, hinta 64 600 mk

-vuotuinen kulutus $64\,600 / 300 = 216$ mk/vuosi
 -ylläpitokustannus $64\,600 / 100 \times 2 = 323$ mk/vuosi
 -palovakuutus $64,6 \times 1,25 = 81$ mk/vuosi
 Yhteensä 620 markkaa vuodessa

3) varustettuna lämmityslaitoksella ja holvikatolla, hinta 66 600 mk, ikä 500 vuotta

-vuotuinen kulutus $66\,600 / 500 = 133,20$ mk / vuosi
 -ylläpitokustannus $66\,600 / 100 \times 5/4 = 166,50$ mk/vuosi
 -palovakuutus $66,6 \times 1,25 = 83,20$ mk/vuosi
 Yhteensä 382,20 markkaa vuodessa

Kirkko puusta

1) ilman lämmityslaitosta, hinta 49 500 mk, ikä 125 vuotta

-vuotuinen kulutus $49\,500 / 125 = 396$ mk/vuosi
 -ylläpitokustannus $49\,500 / 100 \times 4 = 621,25$ mk/vuosi
 -palovakuutus $49,5 \times 2,5 = 125,75$ mk/vuosi
 Yhteensä 1 141 markkaa vuodessa

2) lämmityslaitoksella varustettuna, hinta 54 100

-vuotuinen kulutus $54\,100 / 125 = 433$ mk/vuosi
 -ylläpitokustannus $54\,100 / 100 \times 5/4 = 676$ mk/vuosi
 -palovakuutus $54,1 \times 3,0 = 162,30$ mk/vuosi
 Yhteensä 1 269,30 markkaa vuodessa

Näiden vertailevien laskelmien lisäksi Stenbäck laski kirjoituksessaan myös koron määrän, joka tulisi maksettavaksi kivikirkkoa varten otettavasta suuremmasta lainasta verrattuna puukirkon rakentamiseen otettavaan lainaan. Kaikista edullisin kirkko tulisi Stenbäckin mukaan kivikirkosta, jossa olisi lämmityslaitos ja holvikatto. Laskelmien jälkeen Stenbäck ottaa painokkaasti kantaa kivrakentamisen puolesta. Stenbäckin mukaan ”*Kirkon tarkoitus ja sen aate vaativat rakennusainetta, joka, mikäli maalliset kappaleet sitä voivat, lähentelee iäti pysyväistä. Ja voiko siinä suhteessa edes verratakaan puuta kiveen.*”¹²

12 Kaiku, 8.2.1905

Asia ei ollut kuitenkaan vielä selvä. 1900-luvun alussa oli edelleen voimassa laki vuodelta 1811, jonka mukaan yleiset rakennukset tuli rakentaa kivistä. Senaatilta oli mahdollista anoa lupaa rakentaa puusta, ja niin myös Vuolijoen seurakunta teki. Usein syynä haluan rakentaa puusta oli se, että rakentaminen tuli halvemmaksi. Tämä oli syynä myös Vuolijoella, jossa taisteltiin ensimmäisten toimintavuosiensa aikana esimerkiksi siitä, että pitäisikö vuolijokelaisten kantaa maksuja Säräisniemen seurakunnan rakennuksia varten. Lopulta kiistassa päästiin sellaiseen sopuun, että Vuolijoen seurakunta maksoi kertamaksun säräisniemeläisille ja pystyi siten aloittamaan varojen keruun omia rakennuksiaan varten.¹³

Senaatin talousosasto käsitteli Vuolijoen seurakunnan anomuksen syyskuun 15. päivä vuonna 1904. Päätökseen kirjatun tekstin mukaan Senaatti ei nähnyt syytä suostua seurakunnan pyyntöön rakentaa kirkko puusta kustannussyistä. Päätöstekstistä ilmenee myös, että Kuopion Hiippakunnan tuomiokapituli ja Oulun läänin kuvernööri puolsivat kirkon rakentamista kivistä puun sijaan.¹⁴ Seurakunnalla ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin rakentaa kirkko kivistä. Seurakunta kokoontui kirkonkokoukseen 2. marraskuuta vuonna 1904, jolloin päätettiin että kirkko tehdään kivistä seuraavien pääkohtien mukaan:

- seinät tehdään harmaasta luonnonkivistä kalkkirappauksella sisä- ja ulkopuolelta
- kirkkoon lehtereineen tulee 500 istumapaikkaa eli penkkien pituutta yhteensä 1000 metriä
- permanto ja laipio tehdään puusta
- kirkon vesikatto rakennetaan sementtipaanuista ja tornin katto rautapellistä
- lehterit, saarnatuoli ja penkit tehdään männystä
- kirkon kelloja hankitaan 2 kappaletta, niiden tulee olla

teräksisiä ja saavat maksaa korkeintaan 2000 markkaa. Lämmityksen osalta päätettiin, että sitä ei tässä vaiheessa voida ajatella lisättäväksi kirkkoon, mutta piirustuksia tehdessä olisi huomioitava lämmitysjärjestelmän myöhempi lisääminen. Arkkitehti Stenbäckin tekemiä suunnitelmia päätettiin noudattaa, mutta arkkitehdillä olisi mahdollista muuttaa suunnitelmia siinä tapauksessa, jos löytyisi kustannuksia karsiva vaihtoehto.¹⁵

¹⁵ Kirkonkokouksen pöytäkirja 2.11.1904; 9.11.1904 Kajaanin lehti. KSRKA.

¹³ Simula 2000, 12.

¹⁴ Senaatin talousosaston registraattorinkonttori, 15.9.1904, KA digi

KIRKKOA RAKENNETAAN 1905-1906

Rakennustoimikuntaan valittiin Heikki Haataja, Adam Kukkonen, Heikki Karjalainen, Antti Leinonen ja Juho Karjalainen sekä varalle Juho Haataja ja Kalle Karjalainen. Toimikunta valtuutti asiamiehekseen pastori Johannes Väyrysen.

Rakennustoimikunnalle määriteltiin seuraavat tehtävät:

- tilata vahvistusta varten pääpiirustukset, kustannusarvio, työselitys ja työpiirustukset
- tarkastaa ja hyväksyttää piirustukset sekä toimittaa ne kirkkoherran viraston kautta vahvistettavaksi
- käynnistää työt joko julkisella urakkahuutokaupalla tai yksityisten sopimusten mukaan mikäli seurakunta niin päättää
- hankkia seurakunnalle sen yhteistä takausta vastaan lainoja pitemmälle kuin 10 vuoden maksuajalle ja kirjoittaa seurakunnan puolesta velkakirjojen alle
- nostaa tai kuitata itse tai asiamiehen kautta seurakunnan lainaamat tai muuten saamat varat

Varoja rakentamiseen päätettiin hankkia pyytämällä valtiolta tarvittavia puuaineita ja lupaa kolehdin keruuseen, ottamalla lainaa ja kantamalla seurakuntalaisilta rahaa tai työ- ja rakennusaineita. Kirkon haluttiin olevan valmis vuonna 1908.¹⁶

Rakennustoimikunta hyväksyi arkkitehti Stenbäckin piirustukset vuoden 1905 tammikuussa ja samassa kokouksessa Stenbäck hyväksyttiin urakoitsijaksi.¹⁷ Maaliskuussa hyväksyttiin urakkasummaksi työselityksen perusteella 51 600 markkaa.¹⁸ Kirkon ympärille suunnit-

tellun 400 metrin kiviaidan ja takorautaporttien kanssa kustannusarvio oli 62 000 markkaa. Työnjohtajaksi valittiin rakennusmestari Sakari Halonen Lapinlahdelta, joka oli aiemmin työskennellyt Stenbäckin kirkkotyömaista muun muassa Varpaisjärvellä. Rakennustoimikunnan pöytäkirjojen mukaan rakennustyöt etenivät ilman suuria vastoinkäymisiä. Syyskuun lopulla vuonna 1905 rakennustoimikunta kävi tarkastamassa tiiliä ennen kuin tiilimuurausta aloitettiin. Suurin osa tiilistä todettiin kelvolliseksi. Pöytäkirjassa mainitaan, että osa tiilistä oli polton jäljiltä vaaleita, ja niitä voitiin käyttää täytemuuraukseen, mutta osa on jätettävä kokonaan käyttämättä. Tiilien laatua tarkkailtiin koko rakentamisen ajan. Heinäkuussa 1906 rakennustoimikunta kävi jälleen tarkastamassa poltettuja tiiliä, ja määräsi poistettavaksi ne, jotka Stenbäck oli merkinnyt. Ilmeisesti myös lääninarkkitehti teki tarkastuskäyntejä työmaalla. Syyskuun pöytäkirjassa on nimittäin maininta: ”Kun lääninarkkitehti käypi, päätettiin antaa sen tarkastaa tiilit, sillä me emme niitten päälle ymmärrä”.

Rakennustoimikunnan pöytäkirjoissa käsitellään aika paljon raha-asioita eikä niinkään rakennushankkeen etenemistä. Ylipäätään pöytäkirjat ovat hyvin lyhyitä, usein niissä ei ole kuin yksi pykälä, jossa käsitelty asia todetaan tiiviisti. Koska kirkkoon tuli asentaa lämmitys, Stenbäck ehdotti rakennustoimikunnalle, että ostettaisiin rautainen tulisija, joka maksaisi tarpeineen ja rahteineen 800 markkaa. Toinen vaihtoehto olisi 3 muurattua uunina, jotka maksaisivat yhteensä 400 markkaa. Rakennustoimikunta päätti ehdottaa seurakunnalle jälkimmäistä vaihtoehtoa, ja näin toimittiin.¹⁹

— Vuolijoen seurakunnan kokouksessa t. k. 1 p:nä on hyväksytty rakennustoimikunnan ennen mainitsemamme ehdotus että kirkon rakentaminen annetaan urakalla 52,000 markasta arkkitehti Stenbäckille Helsingistä.

4.2.1905 Kajaanin lehti

— Vuolijoen uuden kirkon rakennustyön on arkkitehti Stenbäck käynnistänyt alkuunpanemassa. Työ tietysti koskee aluksi waan kiviäen irrottamista ja wetämistä.

11.3.1905 Kajaanin lehti

— Wahvistetut piirustukset. Seuraatti on wahvistanut piirustukset Vuolijoen seurakunnan kirkkoa warten, jonka ohella seurakunta on welwotettu hankkimaan kirkkoon lämmityslaitoksen.

24.5.1905 Kajaanin lehti

Vuolijoen kirkon tiilitehtaal-
le otetaan riskiamiehiä
töihin nyt heti.

Työnjohtaja.

29.7.1905 Kajaanin lehti

Kajaanin lehdessä seurattiin Vuolijoen kirkon rakennusprojektia.

¹⁶ Kirkkokokouksen pöytäkirja 2.11.1904; 9.11.1904 Kajaanin lehti; Rakennustoimikunnan pöytäkirja 20.12.1904, KSRKA.

¹⁷ Stenbäckillä oli tapana tarjoutua rakentamaan suunnitteleman kirkon tekemänsä kustannusarvion perusteella. Näin tapahtui myös esimerkiksi Varpaisjärvellä ja Sonkajärvellä. Ylä-Savon srk-yhtymän arkisto, Varpaisjärven ja Sonkajärven kirkkojen rakentamiseen liittyvät Stenbäckin kirjeet ja kustannusarviot.

¹⁸ Rakennustoimikunnan pöytäkirja 13.1.1905, 7.3.1905, KSRKA.

¹⁹ Rakennustoimikunnan pöytäkirja 25.9.1905, 6.6.1906, 23.7.1906, KSRKA.

Lopputarkastus pidettiin joulukuun 30. päivä vuonna 1906. Tarkastuksen toimitti Oulun lääninarkkitehti Nikolai Meder ja läsnä olivat myös Kajaanista kutsuttuna rakennusmestari Korhonen ja seminaarin piirustuksen opettaja Westerlund. Paikalla oli myös työnjohtaja Halonen ja koko rakennustoimikunta. Työ todettiin kelvollisesti tehdyksi. Pöytäkirjaan kirjattiin maininta kattopellin hienoudesta ja uunin huonosta vedosta. Maalaustyöt olivat vielä kesken sisällä ja ulkona, mutta ne suoritettaisiin loppuun seuraavana kesänä.²⁰ Rakennusmestari Sakari Halosen ehdotuksesta rakennustoimikunta osti yli jääneet rakennustarpeet tulevan pappilan rakennusurakkaa varten.²¹

Kaikuja Kajaanista -lehdessä ilmestyi uutinen 3. tammi-kuuta vuonna 1907, jossa kerrottiin kirkon valmistumisesta: ”Wuolijoen kalliokirkko, Kristuksen tulemisen kirkko, on rakennettu harmaasta graniitista moderniin tyyliin. Kirkko tekee katsojaan juhlallisen, rauhoittavan vaikutuksen ylevässä yksinkertaisuudessaan.”

20 Rakennustoimikunnan pöytäkirja 30.12.1906, KSRKA; Kaikuja Kajaanista 3.1.1907.

21 Rakennustoimikunnan pöytäkirja 25.11.1906 KSRKA; Kaikuja Kajaanista 3.1.1907.

Kirkon rakentajat ovat laittaneet nimensä alttaritaulun taustalevyyn:

Maalari W.J. Koskela, Kajaani, 1906

H. Kusomanen, Kivi Työn Tekijä, Lapinlahdi

Maalari J. Rautiainen, Kajaani

A. Hynynen, muurari, 1907

P.Puurunen, timpuri, 1907

Iita Mäkinen, puhtistaja

S. Halonen, Työnjohtaja

M.E. Mäkinen, Puutyöntekijä 1906

Maalarityönjohtaja A. Nieminen, 1906

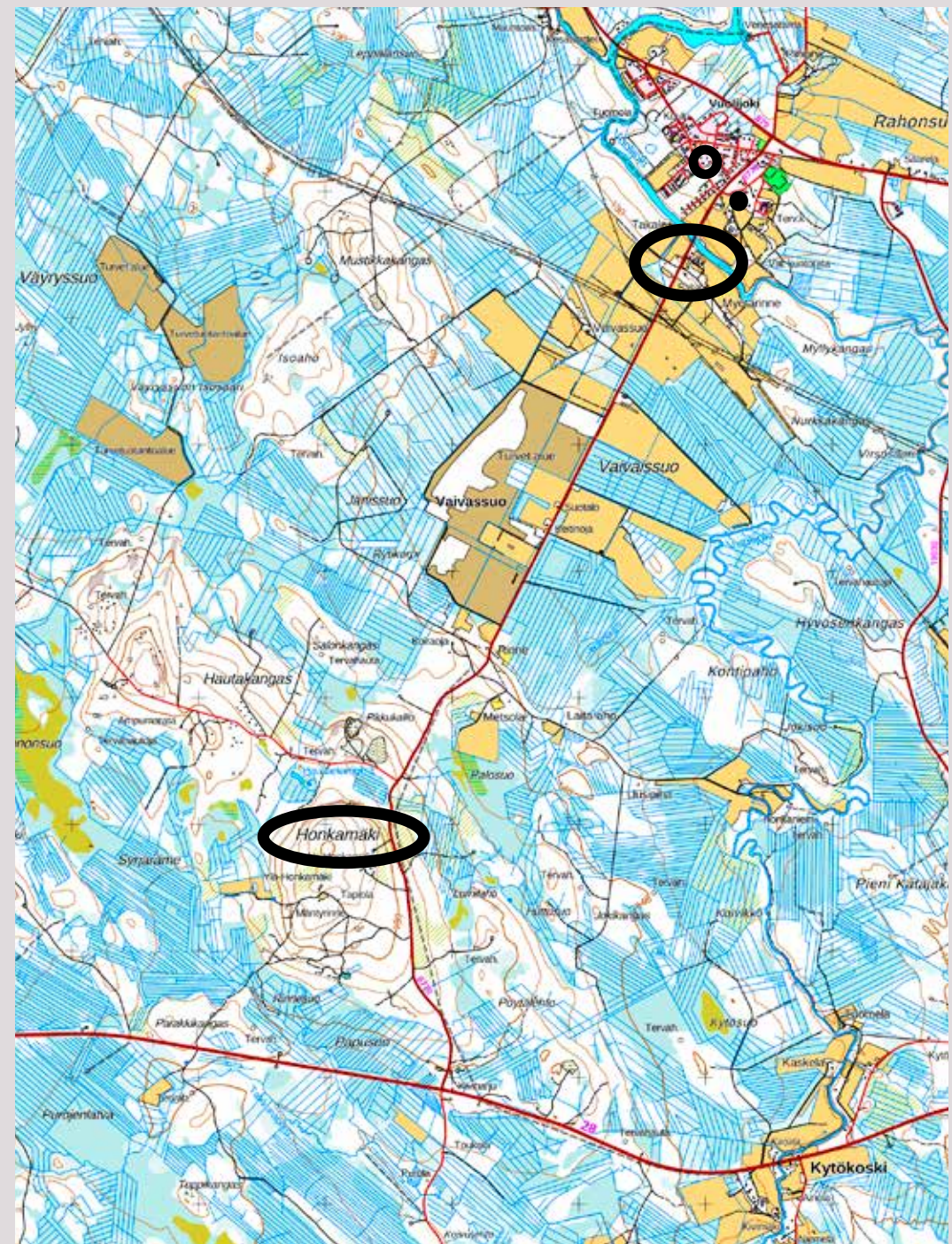
Kuva: Asko Karttunen.

MISTÄ RAKENNUSAINEET SAATIIN

Vuolijoen kirkon rakentamiseen tarvittavat materiaalit saatiin omasta lähiympäristöstä. Kiviä otettiin Honkamäeltä ja siitä länteen olevalta Isokivenkankaalta. Lisäksi kiviä otettiin ympäröiviltä pelloilta. Suurimmat kivet eli ovenpielikivet otettiin Peltolan talon luota koskesta²². Kiviä vedettiin talvella 1905-06 kymmenen hevosen voimin työmaalle. Kirkon perustukset tehtiin noin 2 m syvälle ja pohja kaivettiin lapiolla, 15 työmiehen voimin.²³ Kirkkoon tarvittavat tiilet poltettiin paikan päällä kesällä 1905. Tiilenpolttoa varten jokaisen verotalollisen piti tuoda tietty määrä 2 metriä pitkiä havupuita tiilentekopaikalle Rusalan rantaan edellisenä talvena. Kirkkoon tarvittava puutavara sahattiin paikan päällä käsisahoilla parityönä.²⁴ Tukkeja vedettiin valtion metsästä Honkamäeltä, ja ilmeisesti myös verotalollisten piti toimittaa työmaalle tukkipuuta.²⁵ Lisäksi kaikkien verotalojen piti tuoda tarkka määrä kuivaa nykkysammalta, jota käytettiin eristykseen. Yhteensä sammalta tarvittiin 60 kuutiota.²⁶

Eri lähteissä mainittujen paikan- ja talonnimien sijainti on selvitetty Päivi Tervosen kirjoittaman *Vuolijoen kulttuurimaiseman kerroksia* (2003) -julkaisun avulla, ja paikat on merkitty viereiseen karttaan.

22 Leinonen kirjoittaa *Vuolijoen historia, korvesta kunnaksi* -kirjassaan, että ovenpielikivet saatiin Tupalan koskesta. Tupala sijaitsee Vuolijoen vastarannalla Peltolasta katsottuna.

23 Pyy 1947; Vuolijoen kirkon ristin pystyttäjä Jussi Karppinen muistelee menneitä, Kainuun sanomat 6.7.1965 (lehtijutussa mainitaan myös, että kiviä olisi tuotu Otanmäestä asti eli noin 10 kilometrin päästä), KSRKA.; Alasalmi 2007, 23.

24 Leinonen 2017, 63; Haastattelu 3.8.1978/Haataja, Kirkonkokouksen pöytäkirja, joka tulipalossa tuhoutunut. Kokous pidetty luultavasti alkutalvesta 1905, KSRKA.

25 Pyy 1947, KSRKA.

26 Haastattelu 2.8.1967 /Alasalmi, Rakennustoimikunnan pöytäkirja 15.6.1906.

Viereiseen karttaan on merkitty mustalla pisteellä Vuolijoen kirkon paikka. Mustalla ympyrällä on merkitty lainajyvämäkasiini, jonka lähettyville kirkkoa alun perin suunniteltiin. Mustalla ovaalilla on ympäröity Honkamäki, josta otettiin tukkipuuta ja kiviä Vuolijoen kirkon rakentamista varten. Karttaan on merkitty myös alue Vuolijoen rannalla, jolla oli Peltolan ja Rusalan tilat, jotka on mainittu rakennusmateriaalin hankinnan yhteydessä. Peltolan tilan luota Vuolijoen koskesta otettiin suurimmat ovenpielikivet. Rusalan talon pihassa taas poltettiin kirkkoon tarvittavat tiilet. MLL, maastotietokanta 12/2022.

Arkkitehti Josef Stenbäckin ottama kuva kirkon rakentajista. Heidän pitämistään työkaluista päätellen kuva on otettu urakan loppuvaiheessa, jolloin paikalla on ollut lähinnä timpureita, puuseppiä ja maalareita. Oikeassa reunassa näkyvä huivipäinen nainen saattaisi olla työmaan siistijänä toiminut Iida Mäkinen.

Tämä on myös ainoa lähikuva kirkon julkisivukivien saumauksesta. Tämä kuva vahvistaa tiedon, että kivien saumat rapattiin roiskerappauksena ja osittain kivien päälle. Saumalla ikään kuin häivyttiin vaihtelevien ja epätasaisten kivisaumojen ulkonäköä. Kuva: Josef Stenbäck, 1907, Historian kuvakokoelma, MV.

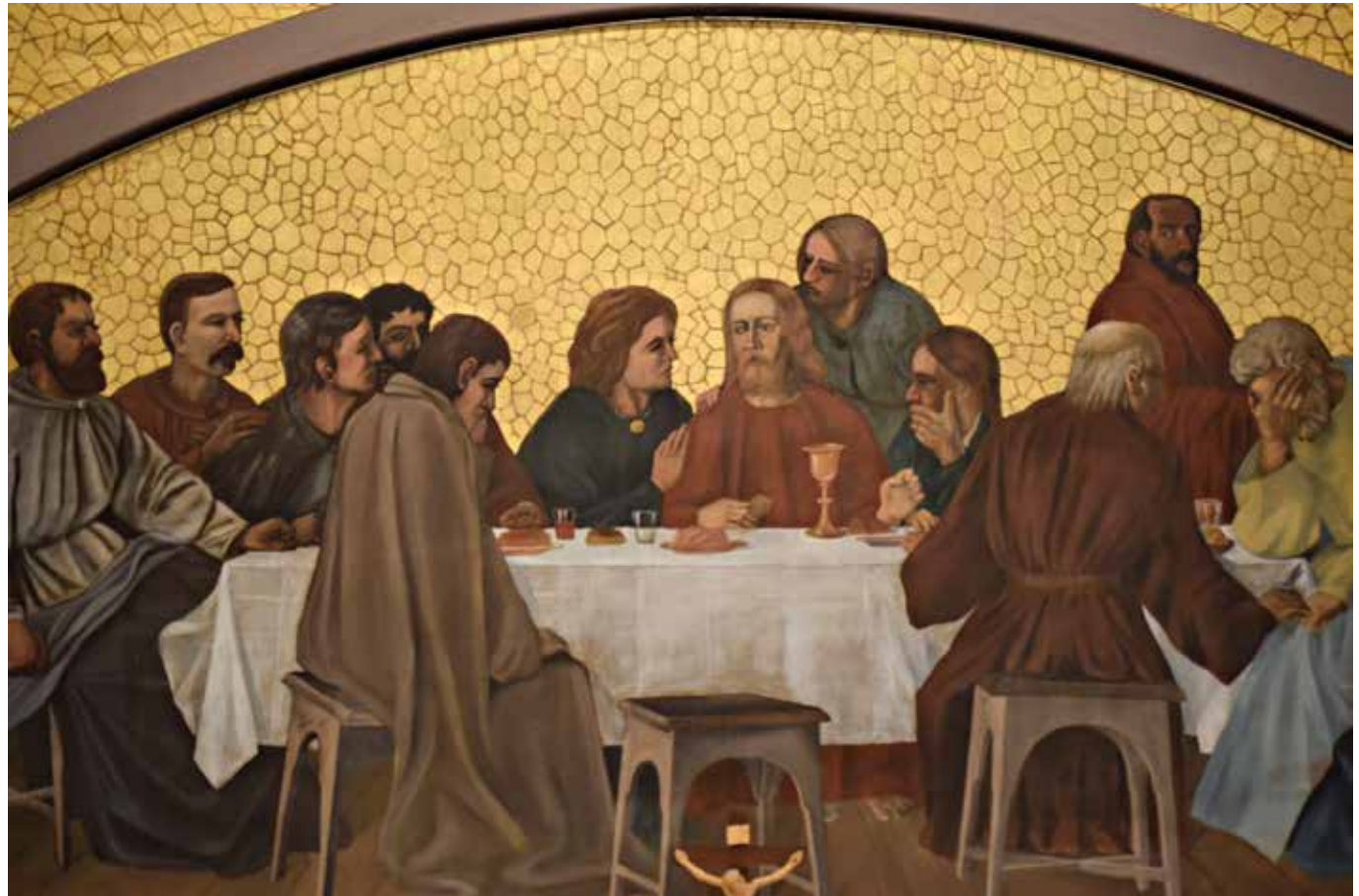

ARKKITEHTI JOSEF STENBÄCK

Josef Stenbäck valmistui insinööriksi Helsingin polyteknillisestä koulusta vuonna 1877. Hän opiskeli sen jälkeen arkkitehtuuria polyteekissa ja vuosien 1878-88 aikana Saksassa. Hän aloitti työnsä suunnittelijana ja rakentajana 1880-luvulla ja jatkoi työtään 1910-luvun loppuun asti. Tällä ajanjaksolla hän oli Suomen tuotteliain kirkkoarkkitehti.²⁷

Stenbäckä on kutsuttu myös innovaattoriksi, uutuuksien käyttäjäksi ja markkinoijaksi. Hän ajoi kirjoituksiinsa ja puheissaan näkemystä, jonka mukaan kestävien materiaalien, kuten kiven ja tiilen käyttö rakennusmateriaalina on kustannusten ja rakennuksen kestävyuden kannalta järkevää, verrattaessa puuhun. Hän julkaisi tekstejään lehdissä ja piti esitelmiä tilaisuuksissa tästä aiheesta. Vuonna 1897 julkaistiin Suomen Teollisuuslehdessä hänen kirjoittama artikkeli otsikolla ”Kivistä vai puusta ovat kirkkomme rakennettavat?” Tämä kirjoitus painettiin myös kaksi vuotta myöhemmin ilmestyneeseen seurakunnille tarkoitettuun esitteeseen ”Kirkkojen rakentaminen”. Vuonna 1909 hän kirjoitti vielä lisäyksen aiempiin esitteisiinsä otsikolla ”Miten on kirkkorakennustaide maassamme kehitettävä kansalliseen suuntaan?” Lisäksi hän kirjoitti kirkkorakennushankkeiden yhteydessä paikallisiin lehtiin aiheesta. Vuolijoen kirkon rakennusmateriaalin valinnasta hän kirjoitti esimerkiksi vuonna 1905 Kaiku-lehdessä (ks. s. 13). Kirkkojen suunnittelun lisäksi hän myös urakoi huomattavan osan kirkkotyömaista itse. Lisäksi hän laati monien vanhojen kirkkojen korjaussuunnitelmat.²⁸

Stenbäck myös maalasi puolisonsa Anna Augustan (os. Bähr) kanssa Vuolijoen kirkkoon alttaritaulun ja lahjoitti ehtoollisvälineet. Alttaritaulun kerrotaan olleen jäljen-

Stenbäck maalasi puolisonsa Anna Augustan kanssa Vuolijoen kirkkoon alttaritaulun, jossa esiintyvistä henkilöistä voi löytää rakennusprojektissa mukanaolleiden ja paikallisten kasvopiirteitä.

nös Düsseldorfin taideakatemian professorin Eduard von Gebhardtin maalauksesta ”Pyhä ehtoollinen”, ja se asetettiin kirkkoon esille vuonna 1915.²⁹ Stenbäck on ottanut esikuvaltaan sommitelman ja pöydän ympärillä istuvien ihmisten asennot. Henkilöiden kasvopiirteet Stenbäck on muuttanut kainuulaiseen ympäristöön sopivammaksi. Kerrotaan, että alttaritaulun malleina oli paikallisia ihmisiä.

²⁷ Riekkö 2005, 545; Wäre 1989, 126

²⁸ Riekkö 2005, 545; Wäre 1989, 130; Kivistä vai puusta ovat kirkkomme rakennettavat, 1.1.1897, Suomenkielisen teknikkojen seuran julkaisu

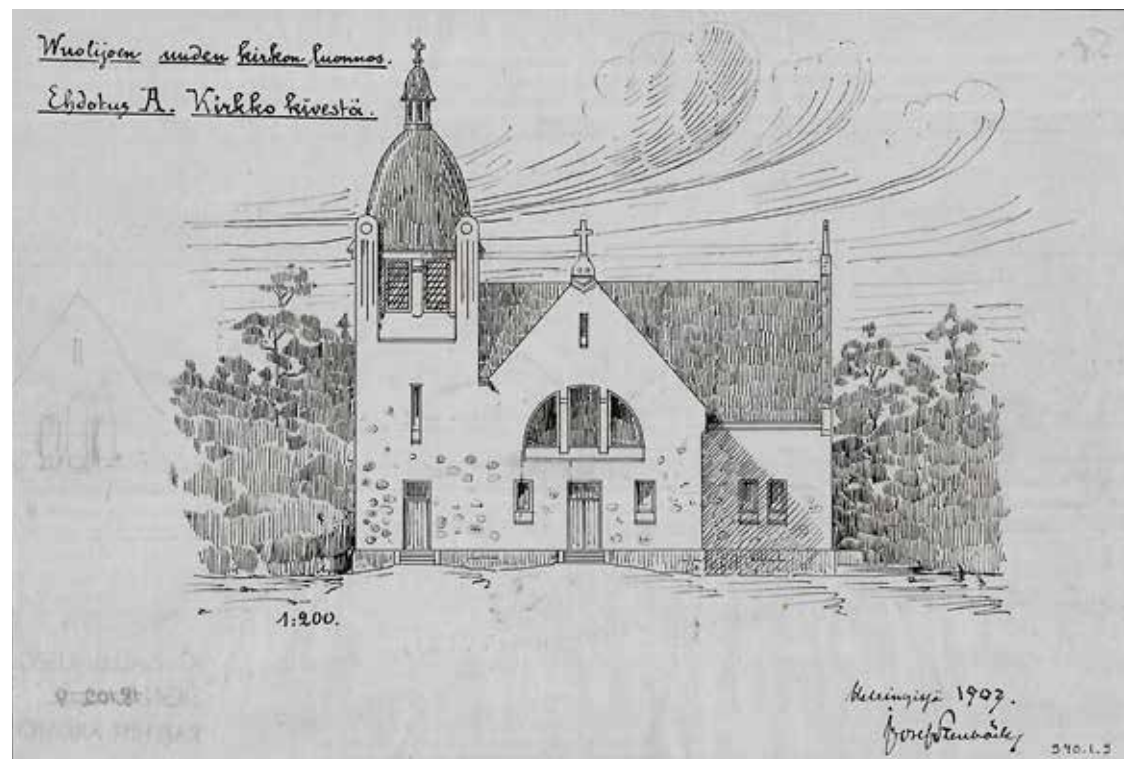
²⁹ Heinonen 1957, KSRKA.

VUOLIOJEN KIRKON KANSALLISROMANTIikka

Kansallisromanttinen arkkitehtityylin kehitys alkoi Suomessa 1800-luvun lopussa ja jatkui 1900-luvulla. Kansallisromanttiset rakennukset suunniteltiin ja rakennettiin yleensä suomalaisista materiaaleista kuten graniitista ja vuolukivestä, mutta myös puu ja tiili toimivat edelleen sopivina ja suosittuina materiaaleina. Tyyllille oli luonteenomaista massiivisuus ja monumentaalisuus. Lisäksi kasvimaailmaan ja eläimistöön liittyvät koristeaiheet olivat suhteellisen yleisiä. Yksi tämän aikakauden merkittävistä kansallisromanttisista rakennuksista on kasalimuseo Helsingissä, jonka on suunnitelleet arkkitehdit Herman Gesellius, Armas Lindgren ja Eliel Saarinen vuonna 1902.

Kansallisromantiikkaa edelsi vaihe, jolloin Suomen kallioperää tutkittiin ja uusia luonnonkiviesiintymiä etsittiin intensiivisesti. Asialla olivat aikansa etevimmät geologit ja insinöörit kuten J.J. Sederholm.³⁰ Tyyliisuunta liittyi myös kansallisiin pyrkimyksiin luoda omaa suomalaista taidetta, vaikka esimerkiksi graniitin käyttö oli kansainvälinen ilmiö. Stenbäckin on myös arvioitu olleen hyvin tietoinen ulkomailla käydystä keskustelusta aiheesta. Rakennusten julkisivuissa käytetyssä graniitissa, peruskalliosta louhitussa nähtiin symbolista merkitystä. Kansallisromanttiseen kauden kirkkoarkkitehtuurin tärkeimpiä edustajia olivat Lars Sonck ja Josef Stenbäck. Verrattuna Sonckin massiivisiin kirkkoihin, Stenbäckin suunnitellut kirkot olivat sirompia ja pienempiä, vaikkakin Stenbäck sai usein vaikutteita Sonckilta.³¹

Stenbäck suunnitteli myös kaupunkikirkkoja, mutta Vuolijoen kirkko kuuluu hänen maaseutumaisemaan suunniteltujen kirkkojen joukkoon. Stenbäckin maaseudulle suunnitelluissa kirkkoissa on nähty selvästi vapaampaa muodonantoa verrattuna kaupunkikirkkoihin. Stenbäck

Stenbäckin laatima luonnos Vuolijoen kirkosta vuodelta 1903. Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma, MV.

pyrki käyttämään paikallista luonnonkiveä rakennusmateriaalina, ja monissa Stenbäckin suunnittelemissa kirkkoissa ulkopinnat on toteutettu kokonaan luonnonkivestä tai yhdistämällä luonnonkiveä rapatun pinnan kanssa. Stenbäckin suunnittelemissa maaseutukirkkoja yhdisti myös se, että pohjakaava oli aina keskitetty ja torni sijoitettu nurkkaan. Luonnonkiven käyttö julkisivumateriaalina on nähty myöhemmin Stenbäckin leimallisimmaksi tekijäksi hänen kirkkoarkkitehtuurissaan.³²

Stenbäckin suunnittelemissa luonnonkivipintaisia maaseutukirkkoja tutkinut Sixten Ringbom kirjoittaa Vuolijoen kirkon kuuluvan Stenbäckin ”idyllisen jugendin” kauteen. Tähän samaan joukkoon Ringbom laskee kuuluvaksi myös Nilsiän, Pyhärannan ja Sonkajärven kirkot.

³⁰ Selonen 2018, 8.

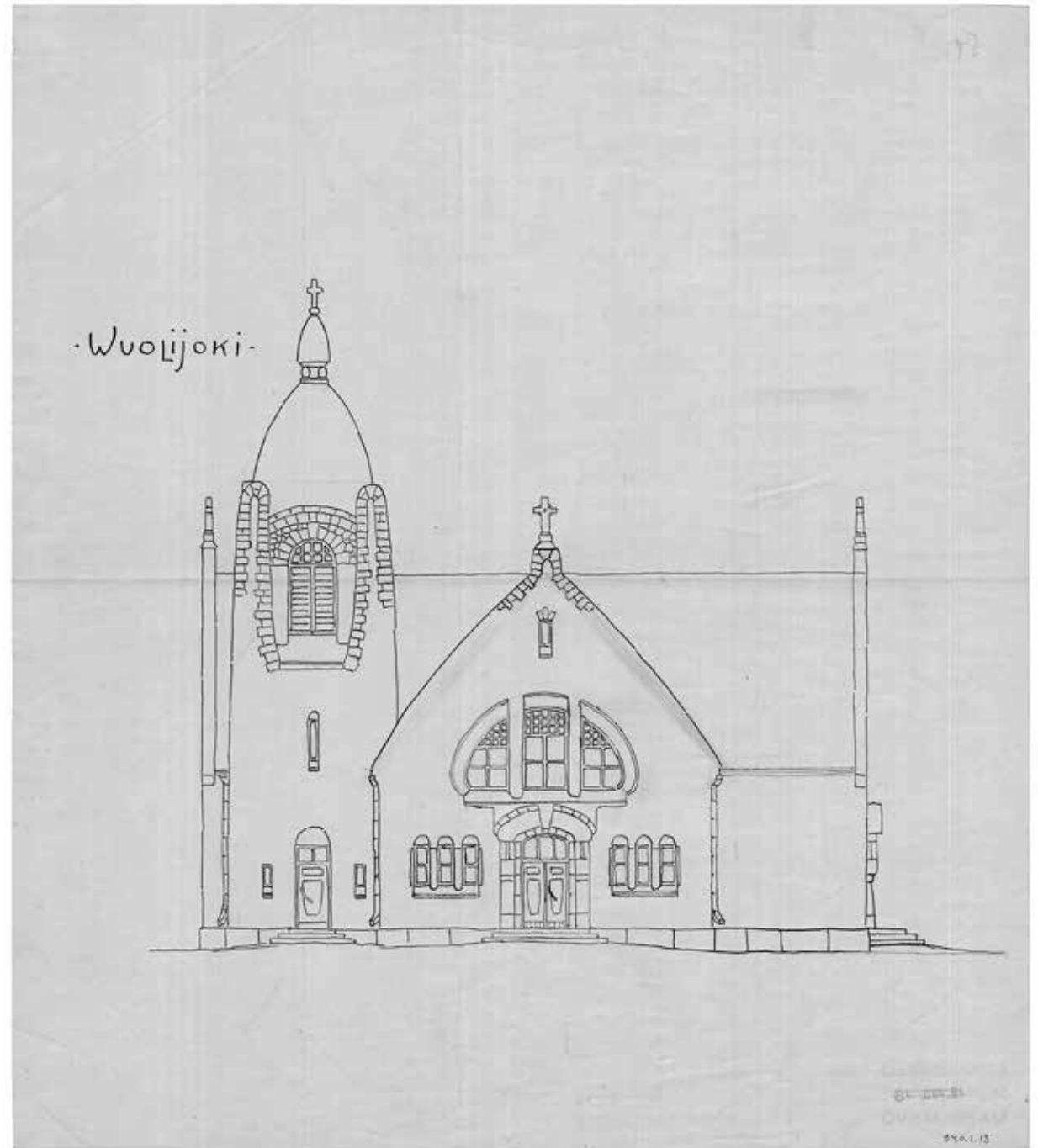
³¹ Ringbom 1982, 90; Selonen 2018, 8; Wäre 1989, 122.

³² Riekkö 2005, 545; Wäre 1989, 131

Mainittuja kirkkoja yhdistää yksityiskohtien rikkaus ”piiparkakkutalon tyyppiin, pittoreskeihin tehokeinoihin asti”.³³ Museoviraston kokoelmassa olevassa luonnoksessa vuodelta 1903 ei vielä näy Ringbomin mainitsema yksityiskohtien rikkaus. Ringbomin mukaan Stenbäckin luonnos onkin ”kuivan myöhäisjugendin hengessä” tehty³⁴. Toteutuneen kirkon arkkitehtuuri on ilmeikkäämpää verrattuna vuoden 1903 luonnokseen. Esimerkiksi tornin muodot ovat vapaampia ja pullistelevat suuret ikkunat selvää jugendia.

33 Ringbom 1982, 80.
34 Ringbom 1982, 82

Stenbäckin laatima julkisivupiirros. Verrattuna luonnokseen vuodelta 1903 tässä piirustuksessa, joka vastaa toteutunutta kirkkoa, on rikkaammat yksityiskohdat ja vapaammat muodot. Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma, MV.

VALMIIN KIRKON ARKKITEHTUURI

Vuolijoen kirkko kuuluu Stenbäckin 1900-luvun alun luonnonkivistä rakennettuihin kansallisromanttisiin kirkkoihin, joissa tavoitteena oli käyttää mahdollisimman paljon paikallista kiveä, mikäli sitä oli käytettävissä. Kiven käyttö sopi uuteen 1900-luvun alun kansallisromanttiseen arkkitehtuuriin, johon aiheet ja materiaalit haettiin Suomen historiasta.

Stenbäckin suunnittelema ja Kainuuseen rakennettu Vuolijoen (1906) kirkko sekä Pohjois-Savon puolelle rakennetut Varpaisjärven (1904), Muuruveden (1904), Nilsiä (1906) ja Sonkajärven (1908) kirkot muodostavat arkkitehtuurinsa lisäksi myös mielenkiintoisen alueellisen kivityypeistä kertovan ryhmän. Näissä kirkoissa kiven työstö poikkeaa toisistaan jonkin verran.

Vuolijoen kirkon julkisivujen ilme poikkeaa useimmista muista Stenbäckin kirkkoista siinä mielessä, että kivien vaaka- ja pystysaumamat ovat muodoltaan ja leveydeltään vaihtelevia. Esimerkiksi Varpaisjärven ja Sonkajärven kirkoissa ulkoseinän graniittikivet määrättiin hakattavaksi niin, että kivien vaakasuorat lepopinnat ja myös vaakasaumat tulivat vaakasuoriksi. Saumat määrättiin myös hyvin tasalevyisiksi. Varpaisjärvellä pystysaumamat saivat olla viistoja, mutta Sonkajärvellä ne ovat pystysuoria. Kivien ulkopinnat jätettiin muokkaamatta. Kyse oli ns. squared rubble-muurista, jonka Stenbäck esitti myös julkisivupiirustuksissa. Stenbäck halusi nähtävästi käyttää Vuolijoen kirkossa muodoiltaan vapaampaa julkisivumuurausta.

Vuolijoen kirkon linnamainen torni myös poikkeaa muista Stenbäckin kirkoista, mutta muutoin arkkitehtuurissa on samankaltaisuuksia esimerkiksi Muuruveden kirkon kanssa.

Tyylillisesti kirkko on kansallisromantiikan ja jugendin piirteiden yhdistelmä. Kirkon seinärakenteena on käytetty epäsymmetrisiä graniittikiviä, joilla vaakasaumat muodostuvat ”aaltoileviksi”. Tämä saa aikaan elävän seinäpinnan, mikä luo kirkon arkkitehtuurista erittäin omaleimaisen. Seinärakennetta voisi kuvata jopa hieman keskiaikaiseksi. Tämä rakenne lienee jääneen Stenbäckin harvoiksi kokeiluiksi hänen tuotannossaan.

Vuolijoen kirkko on muodoltaan tornillinen ja pohjakaavaltaan epäsymmetrinen puoliristikirkko. Kirkkoa voisi kutsua ristikirkoksi, mutta yksi sakara on hyvin lyhyt ja on ennemmin seinän uloke.

Detaljit (esim. oviheloitukset) ja rakennusosien muoto-kieli (esim. ikkunat) heijastelevat jugendia.

Tämä kuva on otettu sinä päivänä, kun pidettiin kirkon lopputarkastus.
Kuva: Josef Stenbäck, 30.12.1906, Historian kuvakokoelma, MV.

Vuolijoen kirkossa (ylhäällä) on käytetty epäsymmetrisiä graniittikiviä, kun taas Varpaisjärven (oikealla alhaalla) ja Sonkajärven (oikealla ylhäällä) kirkkoissa ulkoseinän graniittikivet määrättiin hakattavaksi niin, että kivien vaakasuorat lepopinnat ja myös vaakasaumat tulivat vaakasuoriksi. Sonkajärven ja Varpaisjärven kirkkojen kuvat: Hannu Puurunen.

VALMIIN KIRKON RAKENTEET

Stenbäckin laatima alkuperäinen työselostus ei ole säilynyt. Museoviraston arkistossa on kuitenkin muutamia työpiirustuksia ja Kyllikki Halmeen 1956 laatimassa korjaustyöselostuksessa on viittauksia alkuperäiseen työselostukseen.

Seuraava kuvaus kirkon rakenteista perustuu näihin, sekä myöhempiin asiakirjoihin että rakennuksessa selvitystyön aikana tehtyihin havaintoihin. Lisäksi ulkoseinärakenteeseen tehtiin tutkimus, joka liittyy 2022 valmistuneeseen julkisivukorjaukseen.

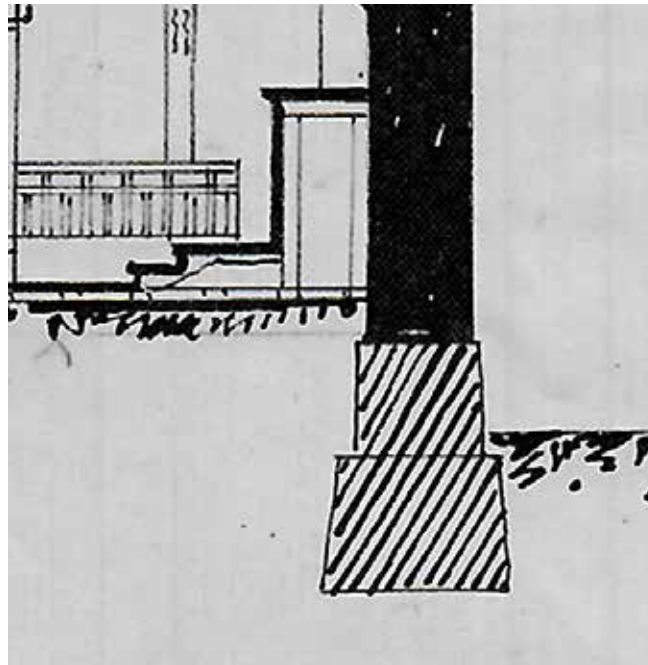
Vertailutietoina on pystytty käyttämään Stenbäckin 1900-luvun alkukymmenellä suunnitteleminen Varpaisjärven (suunnitelma 1902, valm. 1904) ja Sonkajärven (suunnitelma 1908, valm. 1910) kirkon työselostuksia, sillä Stenbäck näyttää toistaneen samantyyppisiä rakenteita eri kivikirkkoissaan.³⁵

³⁵ Varpaisjärven kirkko - rakennushistoriaselvitys, Arkkitehtitoimisto Arto Mattila Oy, 2022.

Ote kirkon leikkauspiirustuksesta alttarin kohdalta. Piirustuksessa perustukset eivät ulotu 2m syvyyteen, mutta kyseessä olkin luonnos/pääpiirustus. Muualla kirkossa lattia ei ole noin korkealla suhteessa maanpintaan.

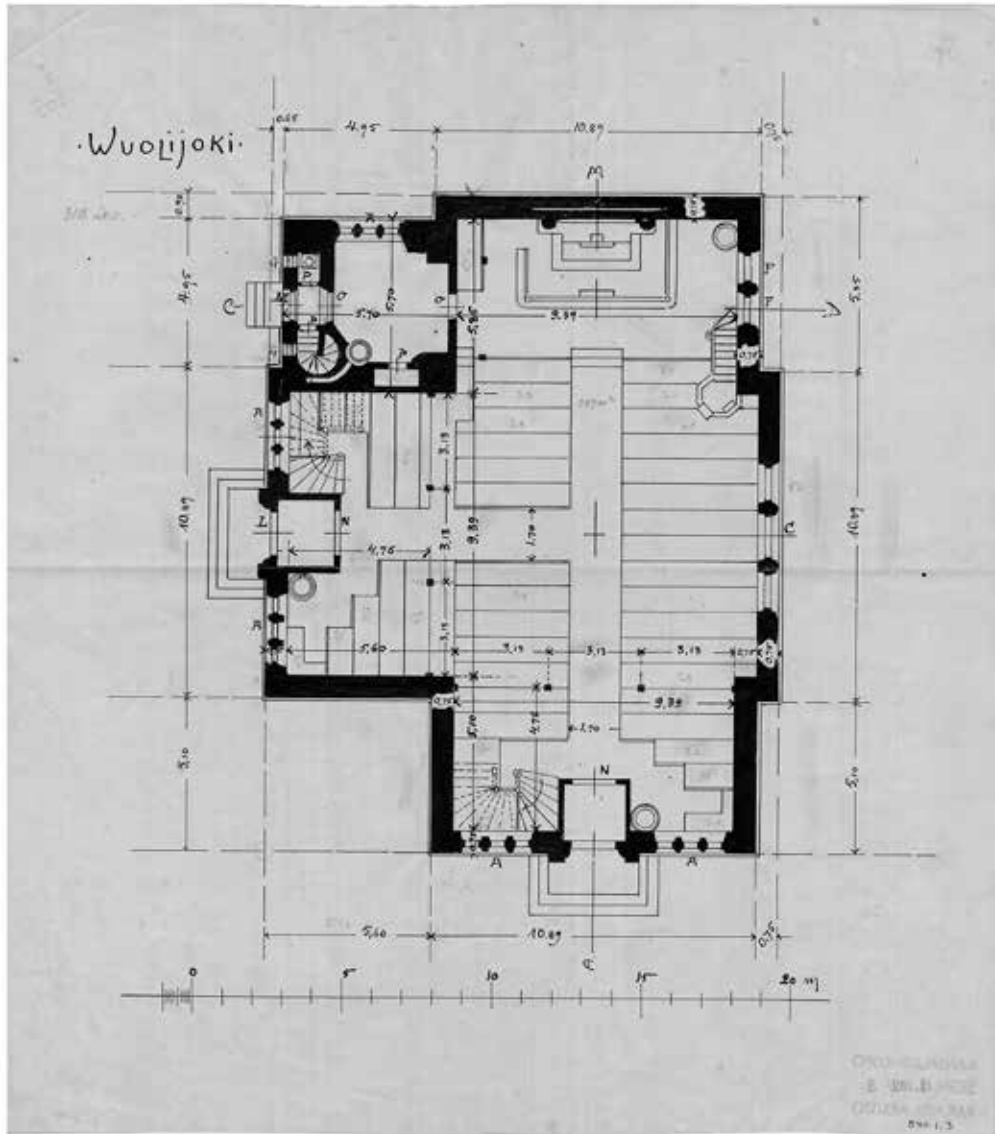
PERUSTUKSET

Yleensä kirkon rakennuspaikka pyrittiin valitsemaan sora- tai hiekkaharjanteelta. Maapohjan lajia ei ole tässä selvityksessä tarkastettu. Kirkon perustukset on tehty graniittikivistä ja noin 2 m syväälle. Osa rakennettiin tiilistä, jotka tehtiin paikan päällä. Varmuutta siitä, mikä osa perustuksista on tehty tiilestä, ei ole saatu.

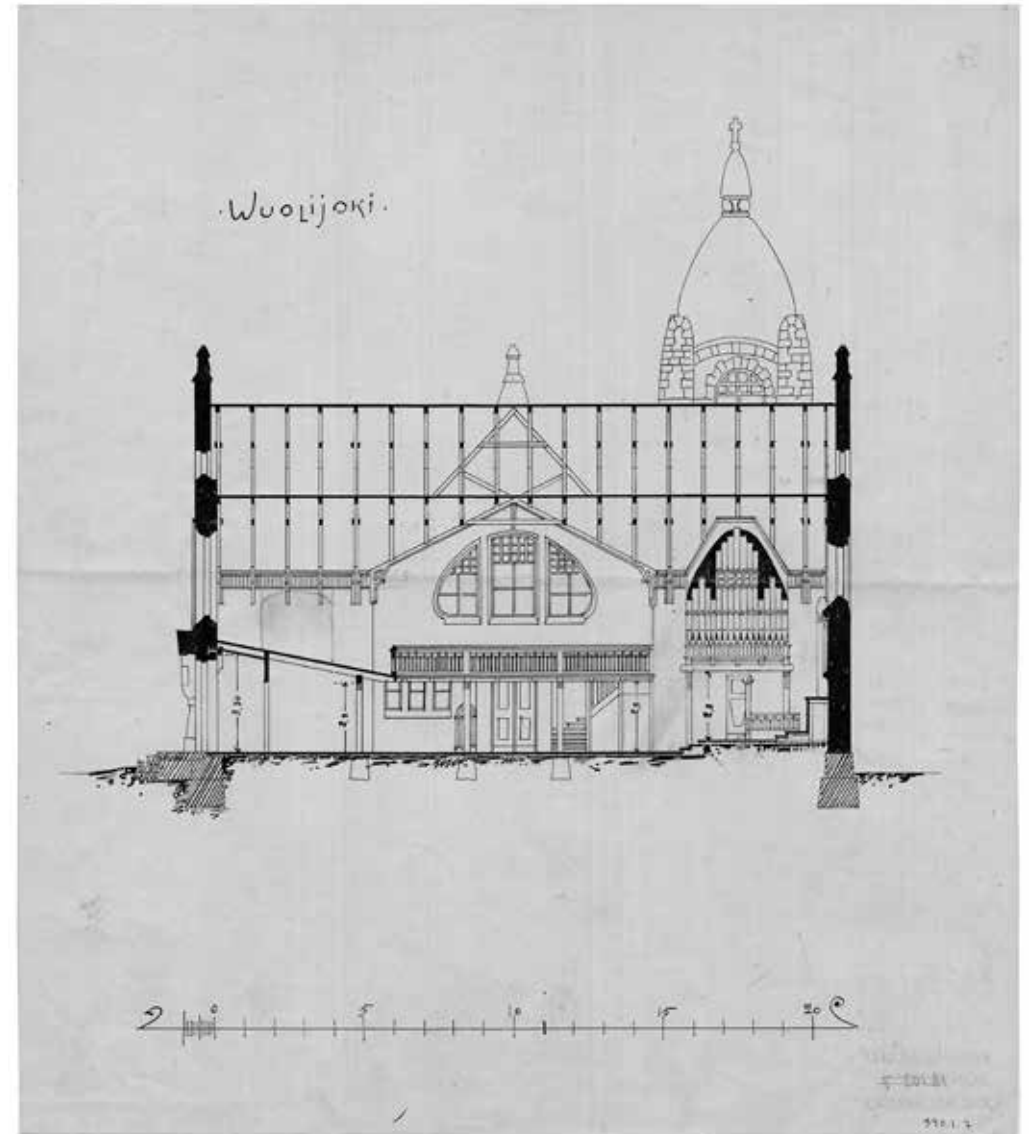

RUNKO

Ulkoseinärakenne on paksuudeltaan noin 75 cm. Runko koostuu ulkopuolisesta kantavasta kivirungosta, sekä sisäpuolisesta kantavasta ja tiilirungosta. Tällainen kaksinkertainen seinämuuri on lämmitettävän sisätilan osalla. Ullakon puolella rungon päätykolmioiden yläosat on tehty muuta runkoa hieman ohuempana ja pelkästään tiilistä muuraamalla. Osa tiilistä oli liian vaaleiksi poltossa jääneitä ja siten heikkoja. Ulkopuolen kivirungon ja sisäpuolen sisäkuoren väli on nähtävästi täytetty kalkkilaastilla, pienemmällä tiilen- ja kivenpaloilla. Päätykolmioiden ulkopinta on roiskerapattu kalkkilaastilla ja maalattu kalkkimaalilla.

Tämä Stenbäckin laatima pohjapiirros on yhtä yksityiskohtaa lukuun ottamatta täysin toteutuksen mukainen. Kirkkosalin uunit ovat suunnitelmassa pyöreät (lieriöt), mutta toteutettiin suorakaiteen mallisina. Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma, MV.

Tässä piirustuksessa näkyy Stenbäckin piirtämät urut, joita ei kuitenkaan toteutettu. Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma, MV.

JULKISIVUJEN LUONNONKIVIMUURAUUS

Julkisivukivien korkeus on noin 50 cm ja paksuus noin 35–45 cm. Lisäksi seinissä on todennäköisesti käytetty sisämuuriin saakka ulottuvia sidekiviä. Kivien pituus vaihtelee 30–180 cm:n välillä.

Vaikuttaa siltä, että Vuolijoella on julkisivujen materiaalina käytetty runsaasti maakiviä mikä selvittäisi kivien vaihtelevan muodon. Toisaalta myös kallio, josta kiviä louhittiin, on saattanut olla rikkonaista ja epäsäännöllisesti lohkeavaa, jolloin muodoltaan säännöllisiä kiviä on ollut vaikea saada aikaan. Vuolijoen kirkossa käytetty pääkivilaji on punertava gneissimäinen ja sarvivälkepitoinen alkaligraniitti. Portaaleissa ja koristeissa on käytetty tummanharmaata gneissiiä.³⁶

Kivet kiilattiin toisiinsa kivikiiloilla ja saumattiin kalkkilaastilla. Vertailukohtana voi mainita, että Varpaisjärvellä ulkoseinien muurauksessa käytettiin laastia, jossa oli 1 osa sementtiä, 6 osaa kalkkia ja 50 osaa hiekkaa.

Vuolijoella kivien välistä laastin seasta on löydetty myös tiilen paloja. Kivien saumat on rapattu karkealla roiske-
rappauksella ja maalattu kalkkimaalilla.

Seinämuurien vahvistuksena käytettiin erilaisia raudoituksia: ulko- ja sisämuureja toisiinsa sitovia ankkurirautoja sekä erilaisia pitkittäisiä ja pystyyn asetettavia raudoituksia. Suurien ikkunoiden yläpuolella muurausta todennäköisesti vahvistettiin kahdella rinnakkain asetulla rata-
kiskolla (esimerkiksi Sonkajärvellä käytettiin työselostuksen mukaan 7 metriä pitkiä ”4,5 kg raitiotiekiskoja”).

Tornin nurkkapilareiden kivirakenteiden sisään asennettiin vahvistukseksi todennäköisesti pystyyn asetetut pyöröraudat ja tornin yläosa tuettiin kivirakenteen ympäri ulottuvalla raudoituksella.

Kyllikki Halme on liittännyt vuonna 1956 laatimaansa korjaustyöselostukseen kappaleen alkuperäisestä Stenbäckin laatimasta työselostuksesta: ”Ulkoseinät on tehtävä muu-

Stenbäckin ottama kuva Vuolijoen kirkon työmaalta todennäköisesti kesällä 1905. Siinä näkyy kuinka asetteluvaiheessa käytettiin tukena puukiiloja. Kun kivi oli saatu asemaansa, se tuettiin kivikiiloilla ja saumat täytettiin laastilla - niin hyvin kuin pystyttiin. Oikealla työnjohtaja katsoo luotilangalla, että nurkka tulee pystyvuoraan. Pieni seinäosuus on todennäköisesti tehty malliksi arkkitehdin ollessa työmaalla. Taustalla näkyy myös tiiliuuni ja valmiita tiiliä pinottuina. Kuva: Josef Stenbäck, 1905, Historian kuvakokoelma, MV.

36 Selonen 2018, 30.

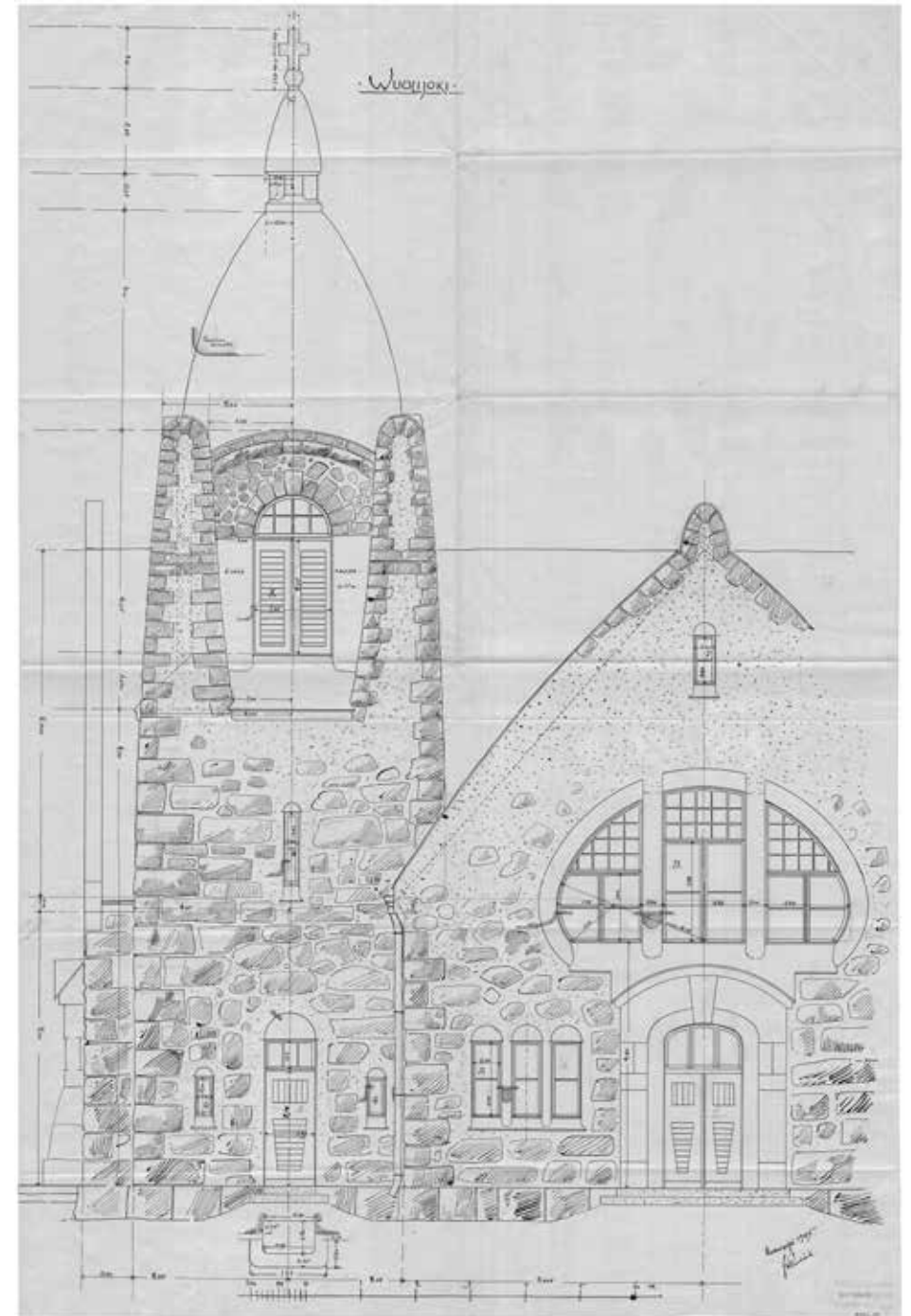
raten tiilistä, mutta sallitaan kuitenkin käyttää isompia ja pienempiä harmaitakin kiviä ehdolla, että ne muodoltaan ovat särnäisiä ja siten että ne sillä tavalla asetetaan tiilimuurauksen sisään ettei niiden yläpinta luisu ulospäin. Harmaakivi ei saa ulottua muurin läpi pinnasta pintaan.” [Tällä Stenbäck tarkoitti, että kivi ei saa tulla sisätilan pintaan asti,] eikä saa nousta ulkopinnassa näkyviin muualla, kuin missä piirustus sitä osoittaa.”³⁷

Työselostuksessa Kyllikki Halme arvostelee sitä, miten ulkoseinä kivien ja sisärungon välissä ei ole mitään kuumapeikeystä veden eristämiseksi ja tiilimuuraus on jäänyt ainakin osittain liian ohueksi ja tämä on aiheuttanut seinään kosteusongelmia.³⁸

37 Korjaustyöselitys, Helsingissä 7.3.1956, Kyllikki Halme.

38 Korjaustyöselitys, Helsingissä 7.3.1956, Kyllikki Halme.

Tästä työpiirustuksesta voi nähdä, että Stenbäck laati julkisivukivien jaosta viitteelliset suunnitelmat. Toteutus ei täysin vastaa kivijakoa eikä kivien kokoa. Lisäksi toteutus tehtiin suuremmista kivistä. Ainoastaan tornin kapenevat nurkkapylväät on toteutettu lähes tämän suunnitelman mukaan. Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma, MV.

TIILINEN SISÄRUNKO

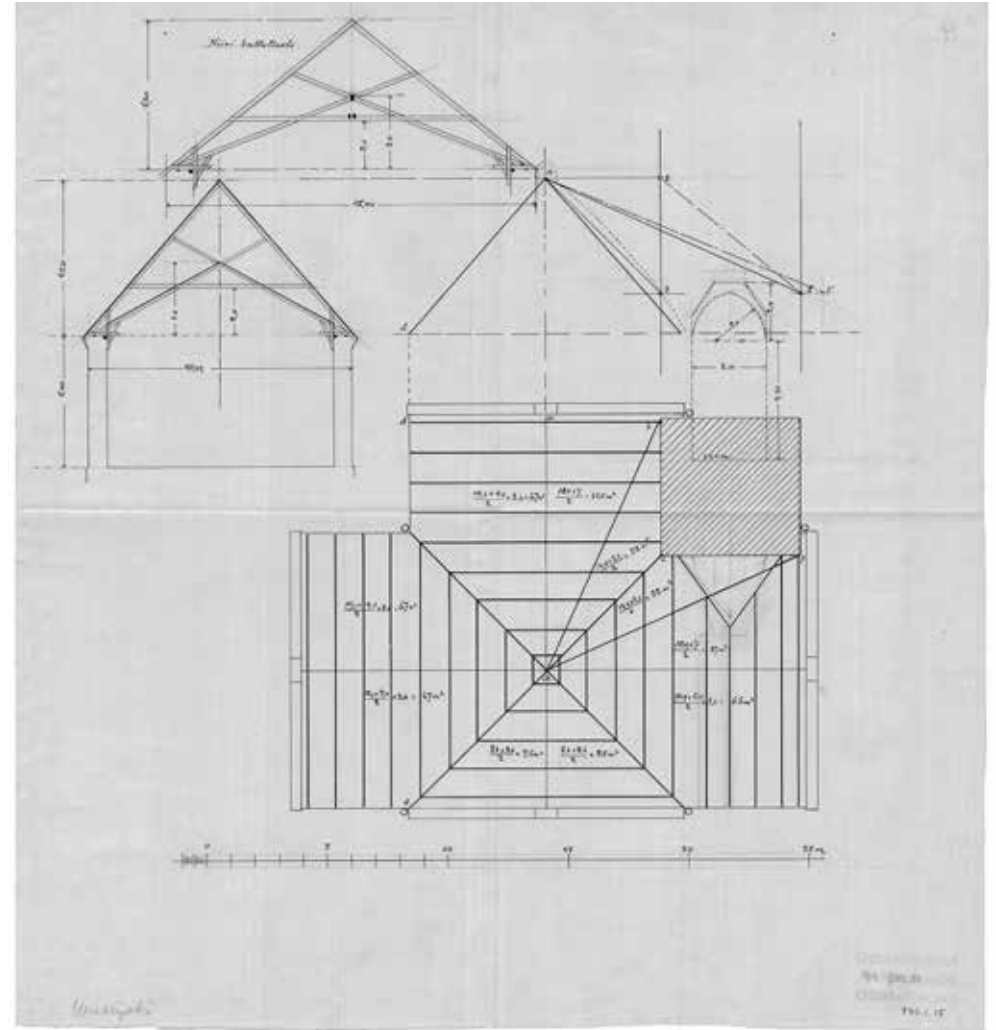
Sisärunko muurattiin kalkkilaastilla ja punatiilillä. Seinän kokonaispaksuudesta voidaan päätellä, että sisärunko muurattiin ns. täydenkiven seinänä, jonka paksuus olisi noin 25-30 cm. Saattaa olla, että ainakin osa seinistä on tehty puolentoista kiven seinänä, jonka paksuus olisi noin 45 cm.

Varpaisjärvellä julkisivun luonnonkivien ja tiilimuurauksen väli täytettiin laihalla massalla, jossa työselityksen mukaan oli ”6 osaa kalkkia, 1 osa sementtiä, 30 osaa muuraushiekkaa ja 30 osaa tiili- ja kivisepliä”.

Seinien sisäpinnat rapattiin sileiksi kalkkilaastilla ja nähtävästi maalattiin kalkkimaalilla.

Vaaleiden kaakeliuunien savuhormit muurattiin ulkoseinän verhomuuraukseen sekä nähtävästi päätykolmioiden seinärakenteisiin. Ullakon osalla hormeja emme tutki. Ylähormit tehtiin kuitenkin putkesta.

Ikkunapenkit tehtiin kirkkosalin osalla tiilestä ja päälle asennettiin vedenohjauksella varustettu pellitys. Valuva kondenssivesi ohjattiin pieniä ”jalkarännejä” myöten ikkunan alla olevaan pieneen peltiseen vesisäiliöön. Kirkon ikkunat ovat nähtävästi hikoilleet pakkasella ja hallittu veden ohjaus on ollut välttämätöntä

Stenbäckin laatima piirustus kattotuoleista. Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma, MV.

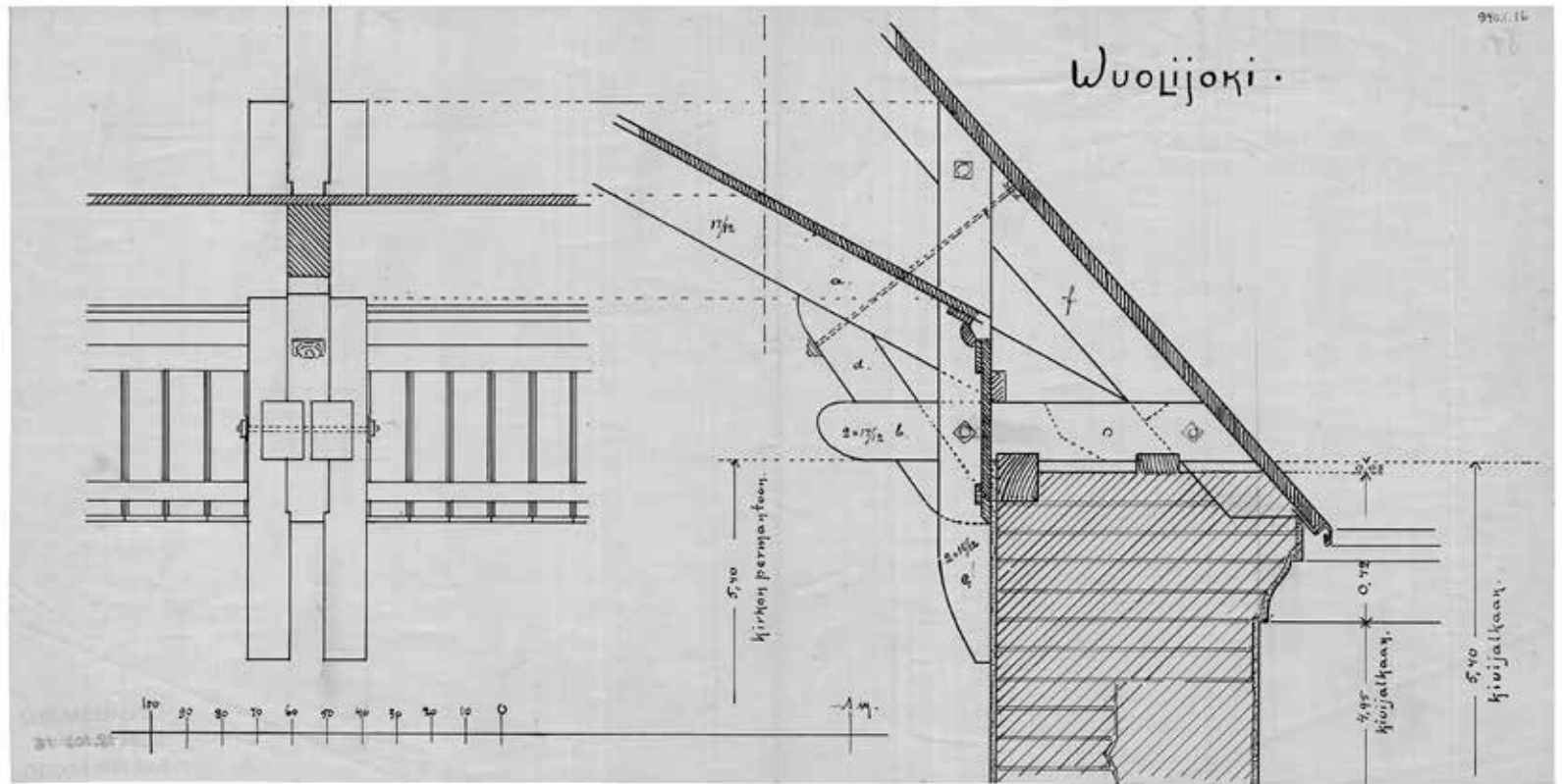
VESIKATTO RAKENTEINEEN

Kirkko on katettu harjakatolla, jossa pääkaton ja ristivarsien kattojen harjat ovat samalla korkeudella. Katon kantavina rakenteina toimivat saksikattotuolit, joiden alapaarteet muodostavat risteävät harjakatot myös kirkkosalin keskiosaan. Kattotuolit on tuettu seinien sisäpuolen muurauksen varaan. Vesikatto päällystettiin rautapellillä ja maalattiin punaisen ruskeaksi.

Vesikatto on tehty saumakattona jalkaränneineen. Tornin

tyveen ei tehty varsinaisia peltisiä seinälle nostoja, mistä oletettavasti aiheutui myöhemmin vesivuotoja. Tuona aikana olisi ollut käytettävissä myös sinkittyä peltiä, mutta oletettavasti rautapeltiin päädyttiin kustannussyistä. Vesikaton aluslaudoitus on tehty 1” (25mm) pontatusta ja rihlatusta laudasta. Se on tehty ilman mitään lämpö- tai kosteuseristystä.³⁹

³⁹ Korjaustyöselitys, Helsingissä 7.3.1956, Kyllikki Halme, KSRKA.

Stenbäckin laatima piirustus räystään yksityiskohdista. Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma, MV.

VÄLIKATTO

Kirkkosalin välikatto päädyttiin tekemään puurakenteisena ilmeisesti kustannussyistä. Useimmissa muissa Stenbäckin kirkkoissa välikatot ovat kiveä eli joko tiilestä muurattuja tai betonirakenteisia holveja.

Ristikot tehtiin saksiristikoina, joissa alapaarteet jatkuivat viistoina ylöspäin aina yläpaarteeseen saakka. ristikon tuentaa on parannettu vaakapaarteella, joka estää rakenteen muodonmuutosta vaakasuunnassa.

Jiireihin asennettiin omat, muista hieman loivemmat kii-rikattotuolit.

Ristikot tuettiin ja kiinnitettiin rungon päälle asennettujen puisten jalusparrujen päälle. Ristikoiden päihin tehtiin haarukkamaiset tuentarakenteet, jotka ovat osittain kirkkosalissa näkyvissä. Osat kiinnitettiin toisiinsa teräksisillä tangoilla ja pulteilla. Näiden tehtävänä oli tukea kattotuolin alapää niin, ettei se luista ulospäin jalusparrun päällä ja että se samalla siirtää kattotuolin aiheuttaman viistopaineen seinämuurille.

Katon rakennetta ei ole tuuletettu erillisellä tuuletusraolla tai -välillä.

Sisäpuolella on ponttilaudoitus ja näkyvissä olevat kattokannattajat, joiden alaosissa on muotoillut räystäsosan tukirakenteet. Kattokannattajat on tuettu toisiinsa ainakin rakenteellisesti vaativimmissa kohdissa pultiliitoksilla. Harjan kohdalla on pienempiä ristikkorakenteita, joissa on pystysuuntaisia tuentapilareita. Pilareiden alapää on muotoiltu ja koristeltu kultaisilla urituksilla.

Välikaton paneloinnin päälle levitettiin ilmeisesti alun perin vuorauspaperi ja ohut kerros sahanpuruja.

ALAPOHJA

Kirkkosalissa oli alkujaan maanvarainen alapohja, jonka päällä oli koolaukset ja lankkulattia.

”Kirkon permanto tehdään siten, että pohja ensin täytetään 0,15m alemmaksi sokkelin yläpintaa, tasoitetaan, savetaan ja poljetaan soran kanssa kovaksi. Kun se on kuivunut sivellään siihen kuumaa tervaa ja ripotellaan hiekkaa päälle ja kun ensimmäinen tervakerros on kuivunut, tervataan vielä toinen kerta. Näin valmistetulle eristekerrokselle asetetaan 0,1m paksuja piuruja 1,25-1,5 (m) etäisyydelle toisistaan ja niihin naulataan 5 cm paksut saumatut permantolankut. Lopuksi sivellään permantoon kaksikerrosta yhtä suurista osista hienoa puutervaa ja liinöljytervaa tehtyä seosta.”⁴⁰

(lähde: Kyllikki Halmeen viittaus kirkon alkuperäiseen työselostukseen, korjaustyöselostus 1956 s. 14-15)

Sakastin alla oli viinikellari, jonka kohdalla lattia tehtiin alun perin puisena välipohjarakenteena.

Lattiat tehtiin samalla tavalla kuin Sonkajärvellä. Lattialankkuina käytettiin yleensä 2” pontattuja lankkuja.

LEHTERIN RAKENNE

Lehterin kantavaksi rakenteeksi tehtiin puiset pilarit, joissa on kapiteelit sekä kannatinpalkisto. Lehterin lattian kantavaksi rakenteeksi tehtiin puinen palkisto ja lattia tehtiin ponttilaudasta.

Todennäköisesti Vuolijoellakin Stenbäck oli kirjoittanut työselostukseensa suunnilleen seuraavan määrityksen: ”Kaikkien parrujen, patsaiden ja vuoliaisten tulee olla yli-vuotista, talvella hakattua honka- tahi kuusipuuta. Eheitä ja terveitä juurikuivia honkapuita saa myöskin käyttää; varsinkin ovat lehtereitä kannattavat pyöreät patsaat tehtävät eheästä ja terveestä juurikuivasta honkapuusta.” (ote Varpaisjärven kirkon työselostuksesta)

VÄLISEINÄT

Väliseinät tehtiin tiilestä muuraamalla ja rapattiin muiden kiviseinien tapaan.

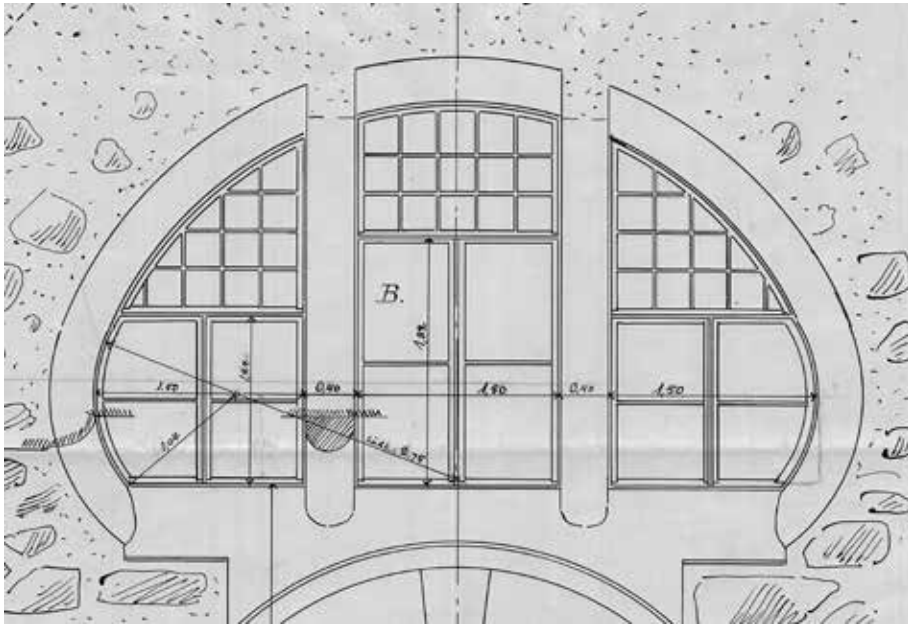
Ote leikkauspiirustuksesta.

IKKUNAT JA OVET

Ikkunat tehtiin ns. sisään-ulosavattavina puuikkunoina ja sisäpuoliset osat maalattiin vaaleiksi.

Ovet ovat lukoilla, avaimilla, messinkirivoilla ja sulkuvi-etereillä varustetut.⁴¹

41 Vuoden 1920 inventaario

Ote julkisivupiirustuksesta. Tyypilliset kansallisromantiikan ja jugend -ajan kaari-ikkunat, joiden yläosaan tehtiin pienempiä neliön mallisia ruutulaseja

KIINTEÄ SISUSTUS

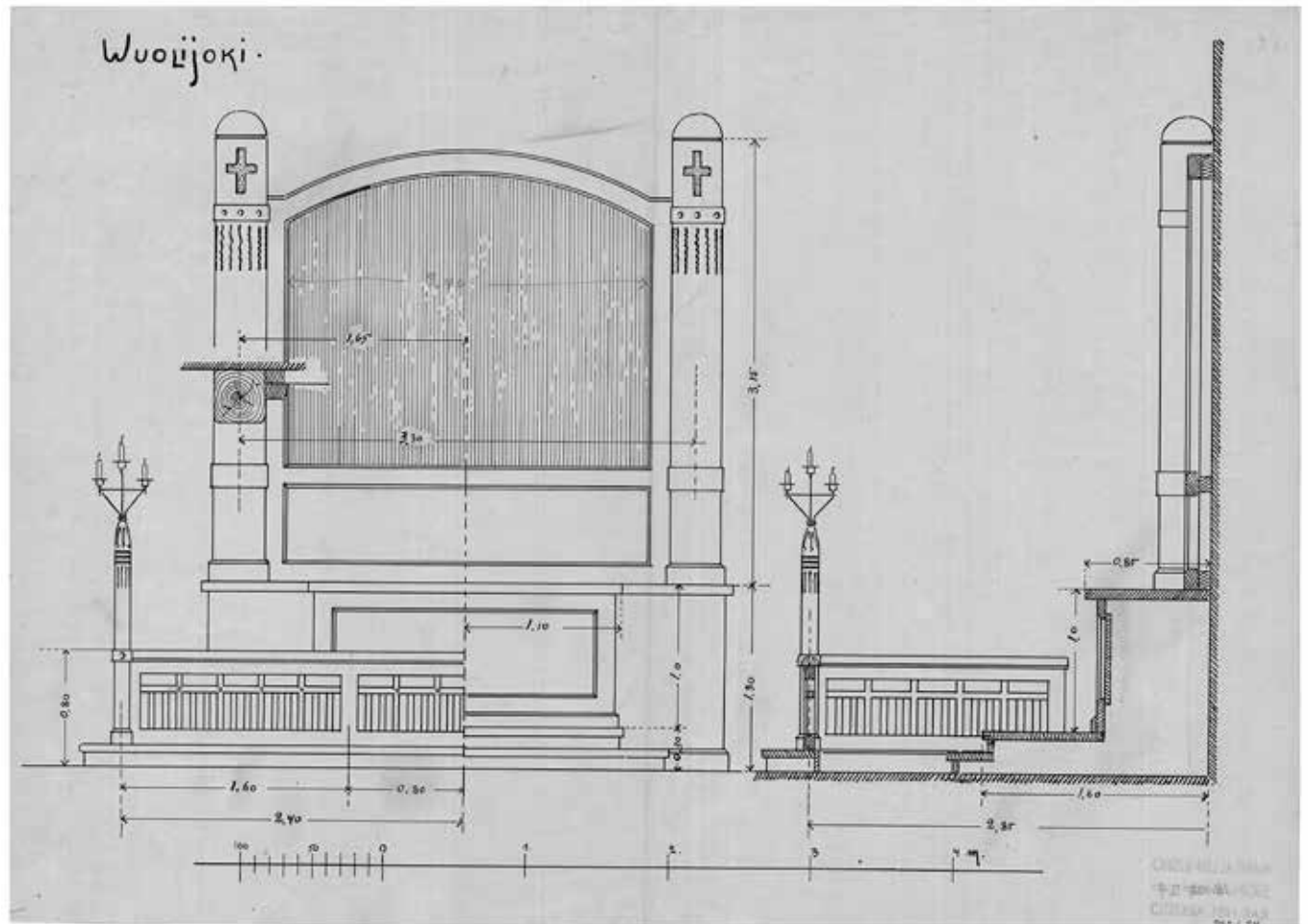
Ikkunoiden ja ulko-ovien ohella puusepäntöihin kuuluvat myös sisäovet, kirkkosalin ja lehterien penkit, saarnatuoli, alttari, polvistumispenkki ja virsinumerotaulut. Esimerkiksi Varpaisjärvellä Stenbäckin työselostukseen ja työpiirustuksiin sisältyivät lisäksi sakastin kiinto- ja irtokalusteet, jopa klosettikaappi.

MAALAUSTYÖT

Kirkon julkisivujen rapatut osat maalattiin alun perin kalkkimaalilla punertavaksi (punertava keltaokra). Pääovet ovat olleet alkujaan keltaokran väriset ja karmi-osat nähtävästi tummemmat. Vesikatto maalattiin punaruskeaksi.

Myös sisäpuolella kaikki rapatut pinnat maalattiin kalkkimaalilla. Vuosina 1909 ja 1920 tehdyissä inventaarioissa mainitaan, että kirkko oli sisältä maalattu vaalean harmaaksi.

On oletettavaa, että puuosien maalaukset tehtiin samalla tavoin kuin Stenbäck oli Varpaisjärvellä ja Sonkajärvelläkin määritellyt. Penkit, pilarit, lehterien parrut, rintaaidat ym. puuosat maalattiin kolmeen kertaan öljymaalilla kitaten halkeamat ja oksankohdat. Saarnatuoli, alttari, numerotaulut ja sakastin kalusto maalattiin ja paklattiin hienommaksi: maalaus neljä kertaa öljymaalilla ja kiillotus ”hyvällä kiillotuslakalla”. Öljymaalipintojen osalta Stenbäck toimitti Varpaisjärven työselostuksen mukana värimallit (mallit eivät ole säilyneet).

KORJAUKSIA 1910-20-LUVUILLA

Vuoteen 1922 saakka kirkossa mahdollisesti tehtyjä muutoksia ja korjauksia on hankala selvittää tulipalossa vaurioituneiden kirkonkirjojen pohjalta. Korjaukset saatiin käsitellä kokouksissa melko tiiviiseen ja toteavaan tyyliin, joten sellainen maininta on ihan hyvin voinut olla palaneessa osassa eli sivun yläosassa. Seurakunnan laatimista kirkon kalustoluetteloista eli inventaarioista löytyy joitain mainintoja muutoksista. Inventaarioon lisättiin kaikki seurakunnan omistuksessa oleva irtaimisto, ja alussa kuvailtiin myös itse kirkkorakennus. Vuolijoen seurakunnassa on inventaario tehty vuonna 1909 ja 1920. Näissä on täysin yhteneväinen kuvaus kirkon sisä- ja ulkotiloista, mutta vuoden 1920 inventaarioon on lyijykynällä merkitty muutettuja asioita. Inventaarioon on myös merkitty, että mitkä seurakunnan omistuksessa olleet tavat tuhoutuivat pappilan tulipalossa kesäkuussa 1922, joten lyijykynällä tehdyt merkinnät välttämättä ole vuodelta 1920, vaan 1920-luvulta.

Kuvaus kuuluu näin: (vuoden 1920 inventaarioon tehdyt lisäykset sulkeissa)

”Kirkko on rakennettu vuosina 1905-1906 harmaasta kivistä ja tiilistä arkkitehti Josef Stenbäckin piirustusten mukaan rakennusmestari Sakari Halosen johdolla. Lattian pinta-ala on 252 m² ja korkeus kivijalasta räystäälle 5 metriä. Valo pääsee kirkkoon 28 ja ullakolle 4 ikkunasta. Kirkossa on kaksi kaksipuoleista ulko-ovea, toinen itäisellä, toinen pohjoisella seinällä. Ovet ovat lukoilla, avaimilla, messinkirivoilla ja sulkuvietereillä varustetut. Niiden edessä, sisäpuolella on pienet (latt. p. ala 3,24 m²) eteiset, joista lukottomat sulkuvietereillä varustetut ovet johtavat itse kirkkoon. Ulkokatto, pinta-alaltaan 510 m² on rautapellillä päällystetty ja punaisen ruskeaksi maalattu. Kirkko on sisältä maalattu vaalean harmaaksi ja lehterien reunat, saarnatuoli seka alttarin seutu kultarannuilla koristellut.

Alttaripöytä, sen edessä olevat polvituolit, saarnatuolin kirjalauta, ja siinä oleva polvituoli ovat viheriällä veralla päällystetyt. Altariaidan käsinoja on samoin päällystetty viheriällä shaggivaatteella. Lämmityslaitoksena toimii [alkujaan] kolme uunina, jotka ovat (olivat) tiilistä muurattujen siten, että sisällä olevasta kiukaasta lämmin lasketaan kirkkoon uunin seinässä olevan aukon kautta. (Nyk. on vain toimimassa yksi kamiina, joka ei pysty kaikkea lämmittämään pitämään. Muut uunit ovat purettu pois.)

Tässä Museoviraston kokoelmissa olevassa kuvassa on lisätietona, että Stenbäck on ottanut sen vuonna 1907. Todennäköisesti kuva on kuitenkin otettu myöhemmin, ehkä 1920-luvulla, koska kuvassa näkyy kostunut alttariseinä. Seurakunta kysyi arkkitehdiltä ohjeita kosteusvaurioiden korjaamiseen, ja ehkä Stenbäck kävi paikan päällä katsomassa tilannetta ja otti kuvan silloin. Saarnatuolin takana näkyy uuni, joten ainakin kuva on otettu ennen kuin uunit on purettu pois. Kuvasta kannattaa huomioida myös se, että alttarikaiteen nurkkapylväissä ei ole kynttelikköjä. Kuva: Josef Stenbäck, 1905, Historian kuvakokoelma, MV.

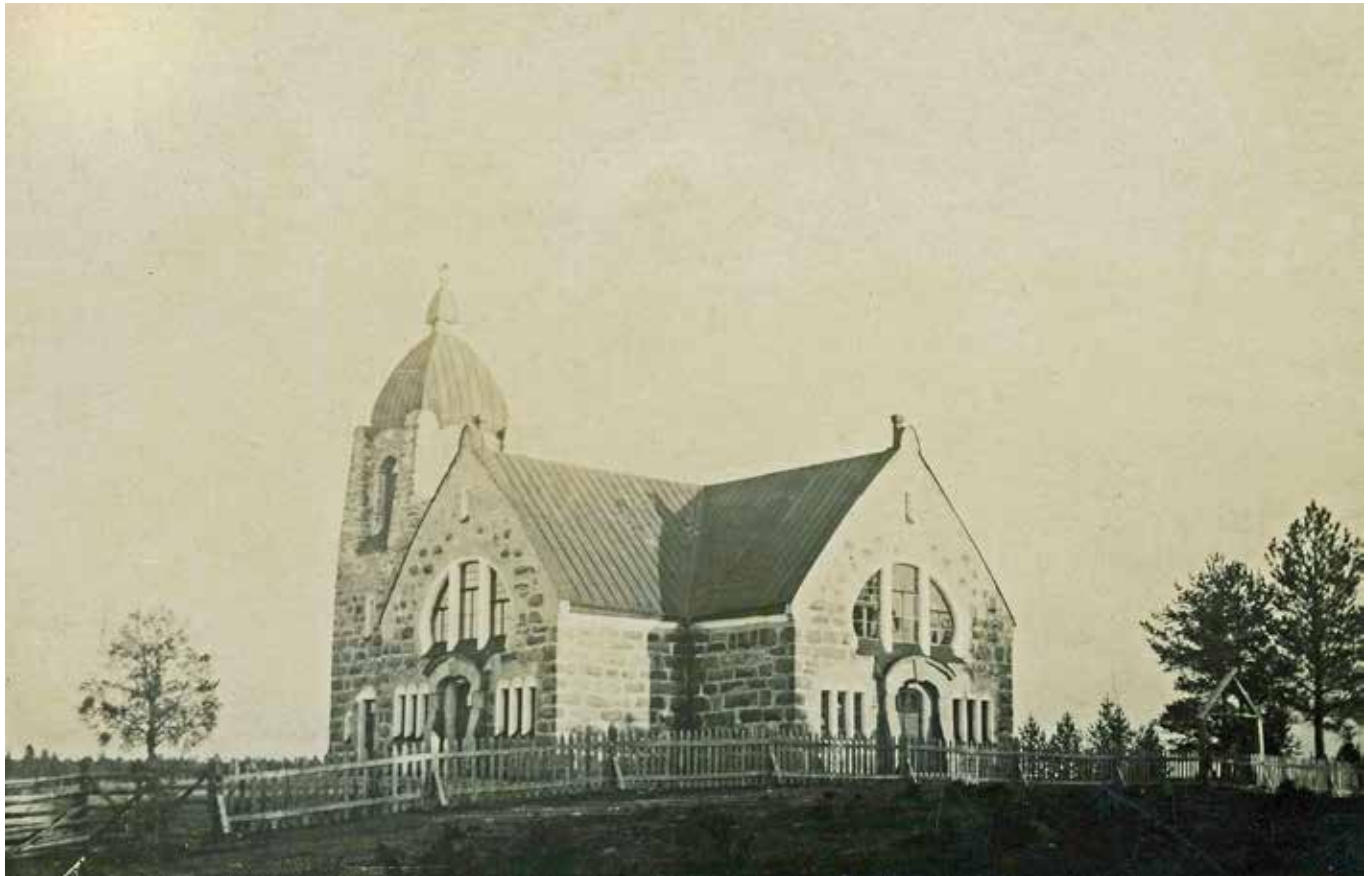
Kirkon kulmassa on sakaristo, joka on myös varustettu tiilistä tehdyllä, rautapellillä päällystetyllä uunilla. Sakariston lattianpinta-ala on 17 m². Sakaristoon tulee valo kolmesta vieretysten olevasta ikkunasta. Sakaristosta johtavat lukoilla varustetut ovet yksi kirkkoon, toinen kasukakaappiin, kolmas pieneen eteiseen. Eteisessä on samoin kolme lukolla varustettua ovea: klosettiin, ulos ja kellotapuliiin johtavaan porraskäytävään. Sakaristolla on viinikellari, johon päästään sakariston lattiassa olevan kaksinkertaisen lukolla varustetun luukun kautta. Viinikellari on savujohtoon vievällä ilmanvaihtoreijällä ja pienellä luukulla varustettu.

Kellotapuli on kirkon yhteydessä, sakariston päällä, johon paitsi sakariston eteisessä olevasta ovesta päästään myös urkulehteriltä samoille kiertoportaille johtavan oven kautta. Tapulin korkeus on 22 metriä. Kellohuone on varustettu neljällä kaksipuoleisella luukulla, joiden yläpuolella olevien puolipyöreiden ikkunain kautta valo pääsee tapuliin. Tapulissa on kaksi teräksistä kelloa, joista isomman toisessa sivussa on kirjoitus: G. E. G. V. Bochumen verein in Bochum 1906. Vuolijoen seurakunnan kello. Uutta kirkkoa rakennettaessa ostettu v. 1906., toisella puolen: Kaikki joissa henki on kiittäkää Herraa, Halleluja Ps. 150:6. Pienemmän kellon sivussa on kirjoitus: ”Vuolijoen seurakunnan kello ostettu 1906, toisella puolen: O Herra siunaa Suomen kansa, suo sille runsas armosi, se kaikis’ vaihessansa, sun oma kansa olisi. Tornin huipussa on kivinen risti.

Kirkko tapulineen on varustettu ukkosen johdolla ja vakuutettu Suomenmaan evank. lut. seurakuntain paloapuyhtiössä (Seurakuntain keskinäisessä palovakuutusyhtiössä) 55 200 markasta (nyk. 500 000 mk).

(Viime vuosina on tapuli pahasti rapautunut rakennustilien pehmeiden tähden. Korjaus on välttämätön suorittaa mahd. pian)

Kuvauksessa kerrotaan, että kirkkoa lämmitetään 1920-lu-

Kirkon ympäristössä oli alun perin hyvin vähän puustoa. Kuva Helga Kempainen.

vun alussa vain yksi kamiina, ja sen sijainnista kirkossa ei ole mainintaa. Ilmeisesti tässä vaiheessa vielä sakaristossa oli toiminnassa alkuperäinen uuni. Kirkkosalin uunien purkamisen syytä ei ole myöskään mainittu, mutta todennäköistä on, että ne ovat olleet jollain tavalla toimimattomia, ja siksi purettu pois. Jos savuhormit olivat kiveä ja muurattu seinän sisälle, ne eivät yleensä toimineet kunnolla. Hormeja ei saatu lämpiämään niin paljon, että olisi saatu kunnan veto aikaan. Uunit vetivät huonosti heti alusta alkaen. Asia otettiin esille jo kirkon lopputarkastuksessa.⁴²

⁴² Rakennustoimikunnan pöytäkirja 30.12.1906, KSRKA.

Seurakunta kääntyi korjaustarpeissaan kirkon suunnitteen arkkitehdin puoleen. Rovasti Väyrynen kysyi Stenbäckiltä neuvoa tapulin korjaukseen kesäkuussa vuonna 1926. Kesäkuun 6. päivänä pidetyssä kirkonkokouksessa päätetään myös muista korjauksista: ”Samoin päätettiin rapata kirkossa entisten uunien sijat, maalata täplät seinistä pois ja paikata kirkon vuotava katto, samoin kuin korjata veden tekemät tuhot.”

Arkkitehti Stenbäck lähettää vastauksessa hyvin seikka-eräiset ohjeet korjauksen tekemiseen sekä kertoo syyt rappauksen irtoamiseen. Stenbäck pahoittelee ensin, että työn laadun valvonta ei ollut kirkkoa rakennettaessa paras mahdollinen, koska arkkitehdillä oli silloin useampi työmaa kaukana toisistaan eikä hän voinut käydä katsomassa töiden etenemistä niin usein kuin olisi halunnut. Stenbäck arvelee kirjeessään rapautumisen syyksi sitä, että on käytetty liian pehmeitä tiiliä muurien ulkopinnalla, vaikka oli neuvottu, että näin ei tulisi tehdä. Stenbäck arvioi myös, että syy voi olla paikkakunnan savessa, josta tiilit poltettiin ja ”maauunissa”. Vuolijoen kirkon työmaata varten ei ollut Stenbäckin mukaan mahdollista rakentaa suurta ”piiriuunia”, jossa poltetusta tiilestä tulee tasalaatuista ja kovaa. Maauunissa poltetusta seka-laatusesta tiilestä olisi pitänyt erotella vaaleaksi palanut tiili sisämuuraukseen ja täyskypsät, veden ja pakkasen vaikutuksen kestävät ulkomuuriin. Stenbäck neuvoo: ”Missä siis rappaus on irtaantunut ja osa tiiliä sen kanssa karissut alas ovat liian heikot tiilet purettavat pois ja niiden tilalle muurattava joko harmaakivikappaleita tahi täysin karpalonpunaisiksi palaneita tiiliä. Paremman kestävyuden vuoksi olisi hyvä sekoittaa vähän sementtiä kalkkilaastiin esimerkiksi niin, että tavalliseen yhdestä osasta kalkkia ja 2 ½ - 3 osasta hiekkaa tehtyyn laastiin jokaista 10 litraa kohti sekoitetaan yksi litra sementtiä. Sementin käyttämisessä on huomioitava että lujinta ainetta aina

on käytettävä muurin sisällä eikä pinnalla. Jos pinnassa - siis varsinkin rappauksessa - käytetään sementtiä, mutta muurin sisällä heikompa laastia, niin pinnasta kyllä tulee kova, vaan irtautuu aina isoina kappaleina alla olevasta pehmeästä pohjasta. Jos kivien muuraamiseen on käytetty sementinsekaista laastia voidaan rapata paljaalla kalkkilaastilla, mutta ei päinvastoin.”⁴³

Vesikaton korjaamisesta Stenbäck neuvoo: ”Vesikaton liittymä muuriin on luultavasti johtunut vesikaton laskeutumisesta ellei kattotuolin selkäpiiru ole ollut niin lujasti kiinnitetty muuriin ettei se ole päässyt liikkumaan. Eri paperille olen merkinnyt miten vuoto voidaan korjata. Hoidon puutetta on ollut jos vuoto on saanut jatkaa niin kauan että välikatto on lahonnut. Kuta kauemmin vuotoa on ollut, sitä suurempi on tietysti tarpeellinen korjaus.”

Kirjeen lopussa Stenbäck pahoittelee vielä sitä, että vilkkaan rakennustoiminnan vuoksi ei voi lähettää työmiehiä ja kertoo, että ”omassa huvilassani teen nykyään pienet korjaustyöt itse kun en ole kylästä saanut niitten tekijää ja aikaakin on kun kirkkojen piirustajia on ilmaantunut nuorempia ja parempia. Onhan tietysti 72-vuotias jo aivan vanha ja vanhanaikainen vaikka omasta mielestään vasta on päässyt ”kypsyneempään nuoruusikään”.

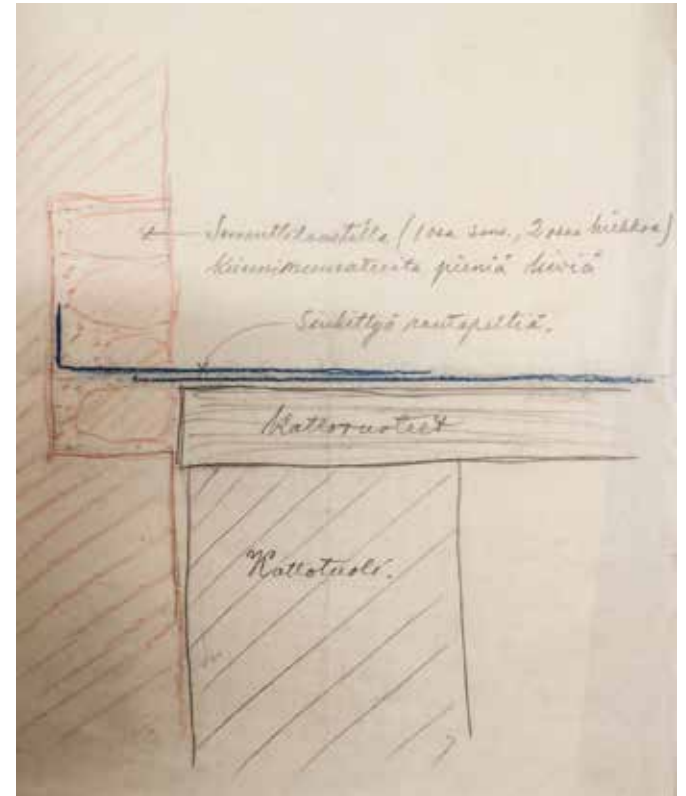
Heinäkuun 11. päivänä vuonna 1926 pidetyssä kirkonkokouksessa on luettu nämä Stenbäckin antamat ohjeet ja on päätetty suorittaa korjaukset niiden mukaisesti urakatoina heti heinäkuun päätyttyä. Pöytäkirjassa eritellen, että pehmeät tiilit hakataan pois ja tilalle laitetaan kovia tiiliä ja osaksi harmaata kiveä.⁴⁴

Vuoden 1931 kesällä maalattiin kirkon katto ja ilmeisesti korjattiin katon vedenpoisto. Samana kesänä kunnostettiin kirkkoa myös sisältä, kun lattia ja ikkunanpuitteet maalattiin.⁴⁵

43 Herra Rovasti Joh. Väyrynen, Kangasala 10.6.1926, J. Stenbäck, KSRKA.

44 Kirkonkokouksen pöytäkirja 11.7.1926. KSRKA.

45 Kirkonkokouksen pöytäkirja 31.5.1931, 12.7.1931, KSRKA.

Stenbäck lähetti kirjeessään kesäkuussa vuonna 1926 ohjeet vuotavan vesikaton korjaamiseen. KSRKA.

Myös tässä Museoviraston kokoelmissa olevassa kuvassa on lisätietona, että Stenbäck on ottanut sen vuonna 1907. Kuva on kuitenkin otettu myöhemmin, ehkä 1920-luvun lopulla tai 1930-luvulla. Saarnatuolin takana näkyy kamiina, joten kuva on otettu sen jälkeen kun uunit on purettu pois (vertaa kuva s. 34.). Tässä kuvassa näkyy alttarikaiteen kyntteliköt paikallaan. Kuva: Josef Stenbäck, 1907, Historian kuvakokoelma, MV.

Tässä ilmakuvassa huhtikuulta 1934 näkyy, kuinka avoimelle paikalle ja väljään miljööseen Vuolijoen kirkko aikanaan rakennettiin. Kirkosta hieman alaspäin näkyy pappilan pihapiiri. Suomen Ilmailumuseo.

KIRKKOON SÄHKÖLÄMMITYS 1950-LUVUN ALUSSA

Piispantarkastuksissa 1930- ja 1940-luvulla huomautettiin kirkon sisätilojen rapautuneesta kunnosta. Kirkossa oli edelleen vain yksi kamiina, joka ei lämmittänyt koko kirkkoa, ja siksi jumalanpalveluksia pidettiin talviaikaan pappilassa.⁴⁶ Lämmityslaitteiden hankintaa ryhdyttiin viemään eteenpäin 1940-luvun lopulla. Toinen korjattava asia oli kirkon katto. Sitä oli paikkailtu vuosien varrella useaan otteeseen, mutta 1940-luvun lopulla se alkoi olla uusimisen tarpeessa. Vuotava katto oli aiheuttanut kosteusvaurioita laajasti. Ulkoseinien rappaus irtosi ja tiiliä putoili varsinkin kellotornin räystäiden tienoilta. Suunnitelmat korjaukseen tilattiin arkkitehti Eino Pitkäseltä. Kajaanin seurakunnan arkistossa on arkkitehti Eino Pitkäsän laatima kustannusarvio maaliskuulta 1950. Kustannusarvion loppusumma on 4 770 000 markkaa ja siihen kuuluivat katon ja syöksytörmien uusiminen galvanoidusta pellistä, laipion korjaus ja lämmöneristeiden lisääminen (sahajauho), seinä- ja rappauskorjaukset ulko- ja sisäseinissä, sisäikkunoiden asennus, kellarin ja sakastin kunnostus ja sähkölämmityslaitteet. Lisäksi kustannusarvioon kuului kirkkosalissa kahden ensimmäisen penkkirivin poistaminen ja alttarikorokkeen lattian laajennus, ja kaikkien sisäosien maalaus. Korjauksen kustannukset nousivat suuriksi, ja todennäköisesti sen vuoksi keskustelussa alkuun oli kamiinat kirkkosalin lämmitystä varten. Kesäkuussa vuonna 1950 pidetyssä piispantarkastuksessa kehoitettiin seurakuntaa harkitsemaan vielä sähkölämmitystä. Sen korkeat perustuskustannukset katsottiin tulevan hyvitettyiksi pitkällä tähtäimellä laskettuna.⁴⁷ Lopulta sähkölämmitykseen päädyttiin, mutta hankkeesta karsittiin muita töitä. Kirkon keskusrahasto myönsi

korjaushankkeeseen avustusta 2,4 miljoonaa markkaa. Lisäksi seurakunta otti pankista lainaa ja kokonaiskustannukset nousivat 2,8 miljoonaan markkaan. Hankkeessa korjattiin vesikatto, vahvistettiin laipion lämmöneristystä ja laajennettiin kuoria ja poistettiin kaksi ensimmäistä penkkiriviä sekä asennettiin kirkkoon sähkölämmitys. Sähkölämmitys toteutettiin siten, että jokaisen penkin alle asennettiin putkimainen lämmityselementti koko penkin leveydelle. Lämmitystehon tarpeen laskemisen suoritti insinööri L.O. Rahela ja laitteiston asensi Sähkö Oy Kainuun Valo. Työt tehtiin vuonna 1951. Ilmeisesti sisäikkunoiden pokat oli saatu avustuksen voimin hankittua jo vuonna 1948, ja vuonna 1951 niihin laitettiin lasit ja sovitettiin paikoilleen.⁴⁸

Vaikka vuoden 1951 korjaushanke oli suuri, kaikkia tarpeellisia korjauksia ei pystytty tekemään. Aikeissa oli, että seuraavana kesänä tulisivat tehtäväksi ulkopuoliset rappauskorjaukset ja kaikkien sisäosien maalaus. Seurakunta haki näitä korjauksia varten jälleen Kirkon Keskusrahastosta avustusta.⁴⁹ Ilmeisesti rahoituksen järjestämisessä oli hankaluuksia ja siksi projekti ei edennyt.

⁴⁸ Simula 2001, 117-118; Kainuun Sanomat 29.5.1951; Ilmeisesti toimintakertomusta varten tehty otsikoimaton muistiinpano vuodelta 1950, KSRKA..

⁴⁹ Kainuun Sanomat 8.11.1951, KSRKA.

⁴⁶ Piispantarkastuksen pöytäkirja 25.-26.8.1938, 1.-3.9.1944, KSRKA; Simula 2001, 109, 115.

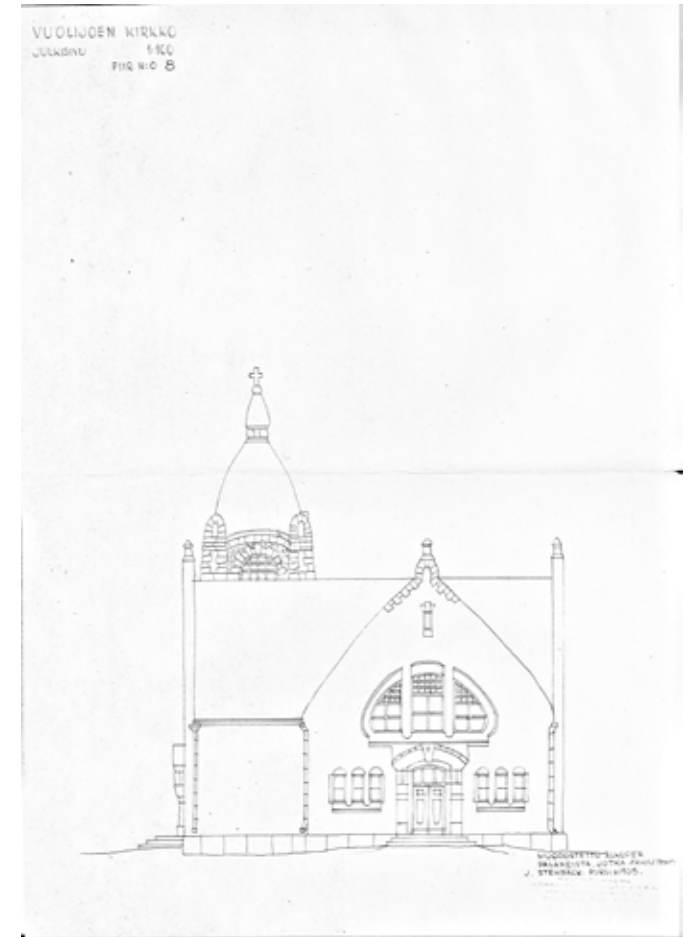
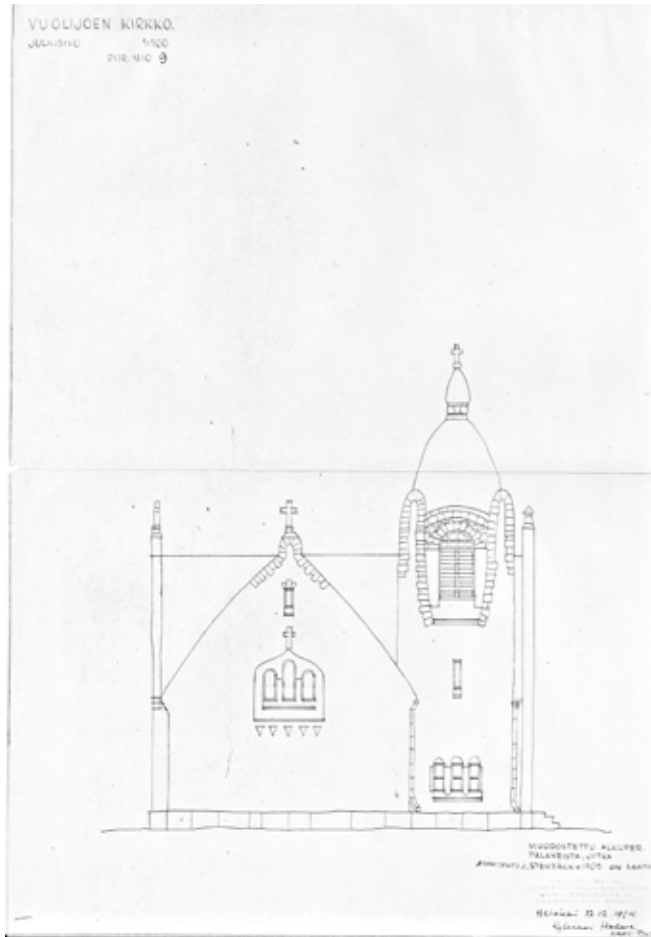
⁴⁷ Vuolijoen kirkon korjaustyön kustannusarvio 15.3.1950; Piispantarkastuksen pöytäkirja 21.-22.6.1950, KSRKA; Simula 2001, 117-118.

ARKKITEHTI KYLLIKKI HALMEEN SUUNNITELMAT JA 1950-LUVUN KORJAUKSET

Kesällä vuonna 1954 seurakunta otti yhteyttä arkkitehti Kyllikki Halmeeseen, joka kävi vielä samana kesänä paikan päällä tutustumassa kirkkoon, ja sen korjaustarpeisiin. Seurakunnalla oli myös toinen suuri rakennushanke tällöin työn alla, kun vanha pappila katsottiin korjauskelvottomaksi ja Halmetta pyydettiin suunnittelemaan uusi. Jostain syystä yhteistyö arkkitehdin kanssa ei sujunut hyvin. Arkistodokumenteista selviää, että Halme teki erilaisia suunnitelmia melko paljon, ja vasta usean vuoden päästä alettiin kiistelemään siitä, että mitä suunnitelmia oli alun perin tilattu. Seurakunnassa oli hankaluuksia ennen 1950-luvun puoliväliä myös omien viranhaltijoidensa kanssa. Kirkkoherra vaihtui useaan kertaan vuosina 1953-55, mikä varmasti osaltaan viivästytti rakennushankkeiden etenemistä. Yksi asia, mikä Halmeelta tilattiin oli alkuperäisten osittain tulipalossa tuhoutuneiden piirustusten puhtaaksi piirtäminen.⁵⁰

Vuonna 1955 pidetyn piispantarkastuksen pöytäkirjaan on kirjoitettu seuraavanlainen luonnehdinta kirkon tilasta: ”Seurakunnan kirkko on rakennettu vuosina 1905-06 arkkitehti Josef Stenbäckin piirustusten mukaan harmaasta kivistä. Kirkko on n.s. puoli-ristikirkko. Valaistuslaitteita ei ole. Lämmitys on uusittu v. 1952 sähkölämmitykseksi. Ilmoituksen mukaan lämmitys ei kovilla pakkasilla täysin tyydyttävästi toimi. Kirkko on seinien ja lattiapintojen kohdalta huomattavasti rappiolla. Näyttää, että graniittiseinien kosteus nopeasti turmelee maalauksen. Ilmoituksen mukaan on kirkon korjaussuunnitelmistakin jo alustavasti keskusteltu. Urkuja ei kirkossa ole, vaan soittokoneena on Nummelan tehtaan valmistama urkuharmoini, joka on hankittu vuonna 1938. Alttaritaulu, joka esittää H.P. Ehtoollisen asettamista on tuntemattoman harrastelijan valmistama. Alttarin yläpuolella olevat ikkunat häiritsevät alttaria kirkosta käsin katsottuna.” Kirkon ulkopuolesta todetaan pöytäkirjassa myöhemmin, että se on sentään

⁵⁰ Simula 2001, 128.

Arkkitehti Kyllikki Halme piirsi 1950-luvulla Vuolijoen seurakunnan tilauksesta uudelleen Stenbäckin laatimat piirustukset, jotka olivat osittain palaneet pappilan tulipalossa vuonna 1922. Piirustusten alareunassa on merkintä ”Muodostettu alkuper. palaneista, jotka arkkitehti J. Stenbäck v. 1905 on laatinut, Helsinki 12.12.1954, Kyllikki Halme, arkkitehti”.

tyydyttävässä kunnossa.⁵¹

Arkkitehti Halmeelta toivottiin ratkaisuja kirkon korjaamiseksi melko nopealla aikataululla vuoteen 1957 mennessä, jolloin kirkko täyttäisi 50 vuotta. Kirkon korjaussuunnittelua tehtiin samaan aikaan pappilan suunnittelun kanssa.⁵²

⁵¹ Piispantarkastuksen pöytäkirja 1955, KSRKA.

⁵² Kyllikki Halme 26.5.1959, kirje Suomen arkkitehtiiliiton taksalautakunnalle, s. 4, KSRKA.

Vastikään asennettu sähkölämmitys ei toiminut toivotulla tavalla. Arkkitehti Halme kuvailee tilannetta: ”Seinät olivat homeen peitossa ja kosteaan sisäpintaan tiivistynyt kondenssivesi oli juossut pitkin seinää pitkinä viivoina ylhäältä alas. Vettä oli vuotanut myöskin katosta läpi, kattotuolit olivat näkyvissä kirkossa ja ne olivat mustuneet osittain, permanto oli myöskin vettynyt. [...] Nyt jälkeen-

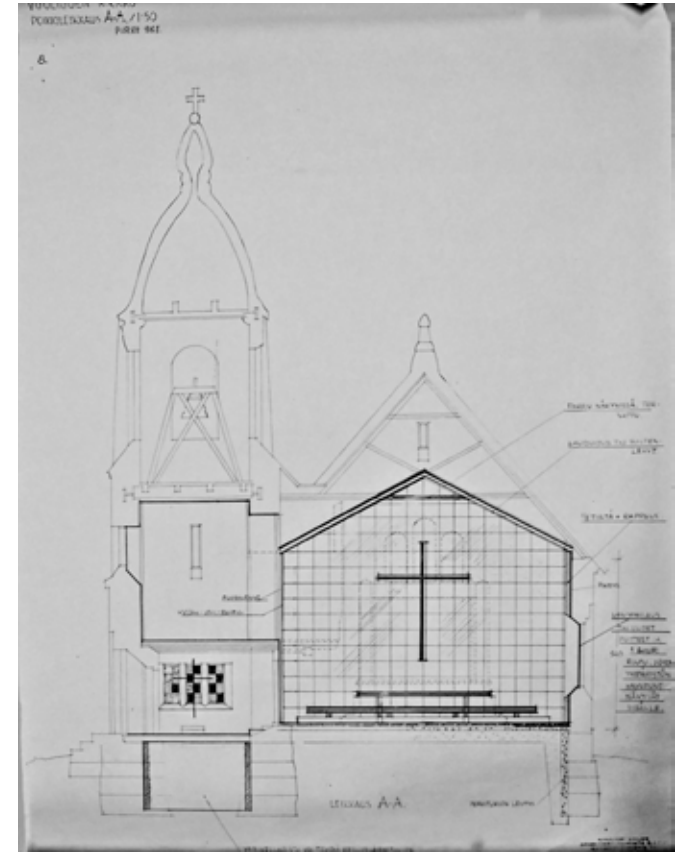
päin, kun kirkon penkkien alle on pantu sähkölämmittäjät ja niillä kirkko kerran viikossa lämmittää äkkiä, seinät juoksevat vettä pitkinä virtoina katosta lattiaan kylmän ulkoseinän lämmitessä.”

Arkkitehti Halme laati vuonna 1957 suunnitelman, jossa pääpaino oli katon korjaamisella, katon ja seinien eristyksen parantamisella. Halme ehdotti sisäseinien rappauksen poistamista ja lämpöeristeiden lisäämistä seiiniin. Sisäpuolen materiaaliksi hän ehdotti puhtaaksi-muurattua tiiltä tai honkapaneelia. Lisäksi koska kirkkoa pidettiin liian suurena, ja sisäseinät olisi tehtävä uudelleen, Halme ehdotti, että sivulaiva erotettaisiin omaksi tilakseen seinällä. Tällöin kirkkosali pieninisi ja sivulaiva voisi toimia seurakuntasalina ja kahvihuoneena. Lisäksi Halme ehdotti, että alttarin vierellä oleva ”kellotornin parvekeaukko” muurataisiin umpeen. Alttariseinällä alttaritaulun yläpuolella olevia ikkunoita pidettiin ongelmallisina, koska niistä laskeutui voimakas valo etupenkissä istuvien silmään, ja Halme ehdotti, että alttaritaulu nostetaan seinällä ylöspäin siten, että se peittäisi ikkunat. Toinen vaihtoehto ikkunasta tulevan häiritsevän valon himmentämiseksi voisi Halmeen mukaan olla ikkunoiden vaihtaminen värilliseen lasiin. Halme ehdottaa myös ikkunoiden eteen vinoon asetettua säleikköä. Useassa kohdassa Halmeen työselitystä mainitaan, että kirkon sisätilaan halutaan tuoda rauhallisuutta ja tasapainoisuutta. Mainittujen ehdotusten lisäksi Halme esittää, että penkkien päätytuen koristekuvion voisi sahata pois, jotta alttari ja saarnatuoli pääsisivät paremmin esille.⁵³

Kajaanin seurakunnan arkistosta löytyy myös vuodelta 1958 Kyllikki Halmeen laatima dokumentti, jossa hän esittää yhdeksän vaihtoehtoa kirkon korjaamiseksi. Ehdotuksissa kirkkosalia on jaettu useaan osaan väliseinillä. Sisäseinille ehdotetaan toja-levyä, soundex-levyä, puh-

taaksi muurattua tiiltä, jalopuupaneelia tai rappausta. Sisäkattoon haltex-levyä, tummaksi petsattua lautaa tai jopa kirkkosalin sisäkaton laskemista laudalla tehdyllä tynnyriholvilla. Lisäksi joissain ehdotuksissa lehterien permannot ehdotetaan valettavaksi rautabetonista, ja lehtereille kokoushuoneita, keittiötä tai muita pienempiä tiloja. Lattiamateriaaleiksi Halme esittää klinkkerilaattaa tai liuskekiveä ja joihinkin tiloihin vinyylimattoa. Ikkunoihin Halme esittää joihinkin puusäleikköjä tai toisaalta suuria yhtenäisiä ikkunoita ja värillistä lasia. Alttari on useassa vaihtoehdossa tehty kokonaan uudelleen, ja alttariseinälle ehdotetaan suurta ristiä, jonka takana olisi valonlähde. Saarnatuoli ehdotetaan muutettavan matalammaksi ja alttarin toiselle puolelle. Lisäksi penkit ehdotetaan tehtäväksi uudelleen kevyempinä mustaksi maalatuin putkijaloin. Arkkitehti Halmeen tekemistä suunnitelmilta ilmenee, että hän olisi ”modernisoinut” kirkon sisätilan sen aikaisilla uusilla ja toimivilla rakennusaineilla ja ratkaisuilla. Halmeen yhdeksän vaihtoehtoa sisältävä dokumentti on 36 sivua pitkä ja siihen liittyi 95 piirustusta. Selvityksen tekijän käsitys on, että seurakunnan oli varmasti hankala tarttua Halmeen tekemiin ehdotuksiin, koska ne sisälsivät erilaisia vaihtoehtoja hengästyttävän paljon. Halme on sisällyttänyt vaihtoehtoihin myös vaurioituneiden rakenteiden korjauksen, mutta ne hukuvat muiden ideoiden sekaan.⁵⁴

⁵⁴ Vuolijoen kirkon korjaustyö, Hlesingissä 17.10.1958, Kyllikki Halme, KSRKA.

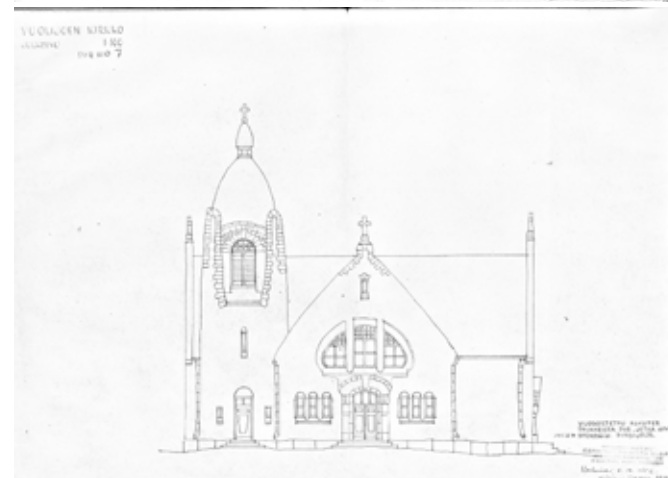
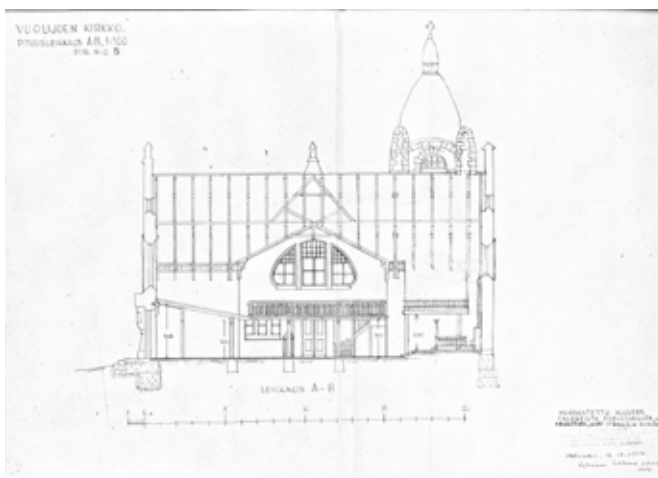
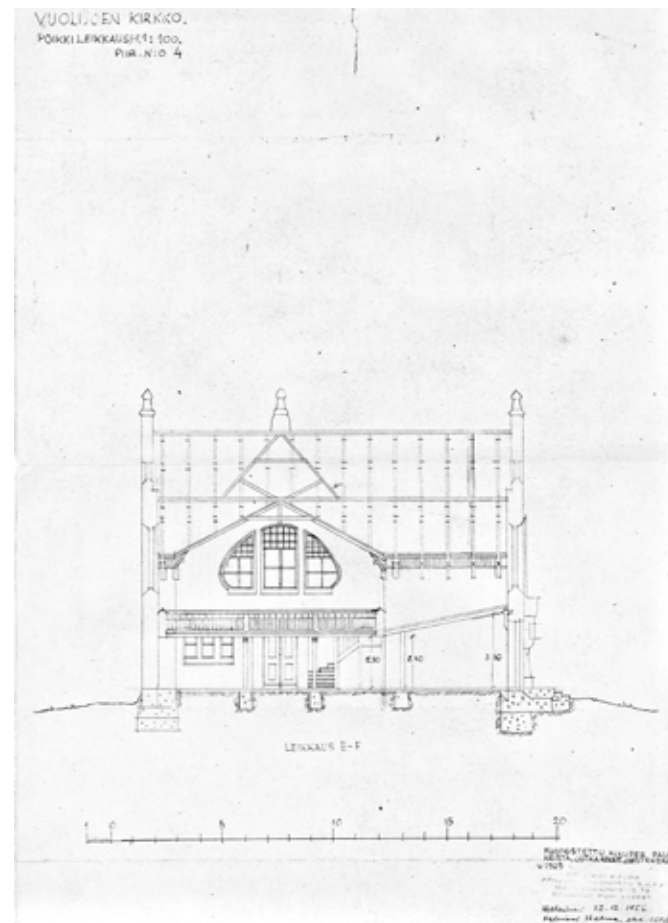

Arkkitehti Kyllikki Halmeen 1950-luvulla laatimista korjaussuunnitelmista ei ole Kajaanin seurakunnassa kuin muutama. Tämä piirustus liittyy korjausehdotukseen nro 8, jossa kirkkosalista on erotettu tiiliseinällä huoneisto, jossa kokoushuone ylhäällä ja alhaalla. Kirkkosalissa olisi puhtaaksi muuratut tiiliseinät, paitsi alttariseinällä olisi Soundex-levy. Kokoushuoneiden ja kirkkosalin välinen seinä tässä suunnitelmassa olisi kirkkosalin puolelta päällystetty tammi- tai mäntypaneelilla. Alttarin oikealla puolella sivuseinässä olevat kolme ikkunaa yhdistettäisiin yhdeksi suureksi, ”josta ympäristön havupuut näkyvät sisälle”. KSRKA.

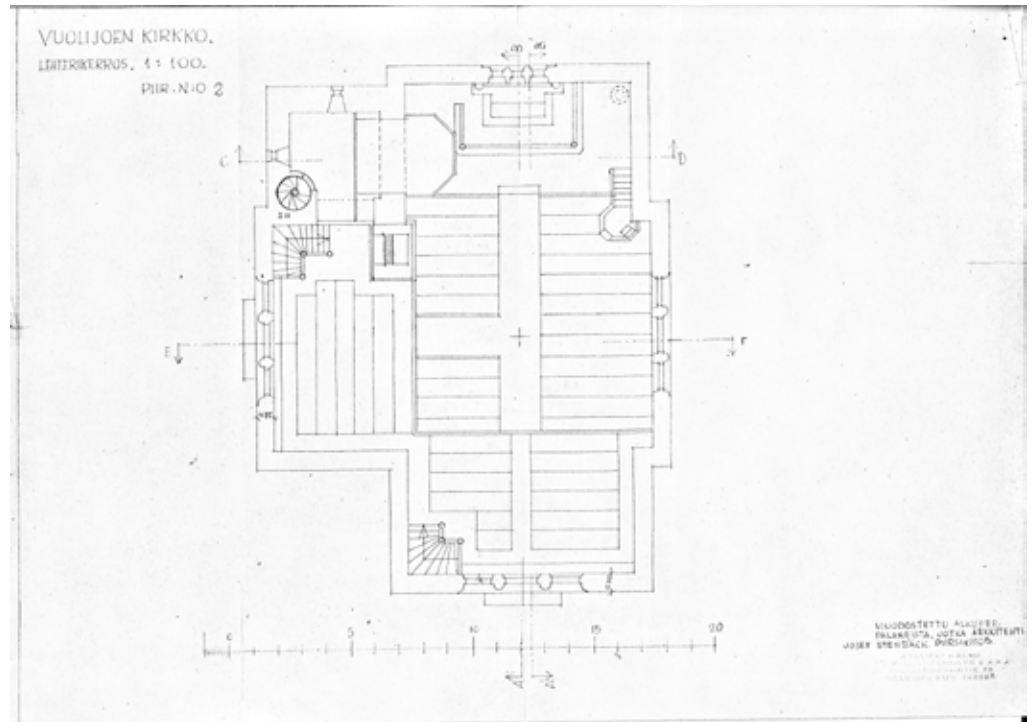
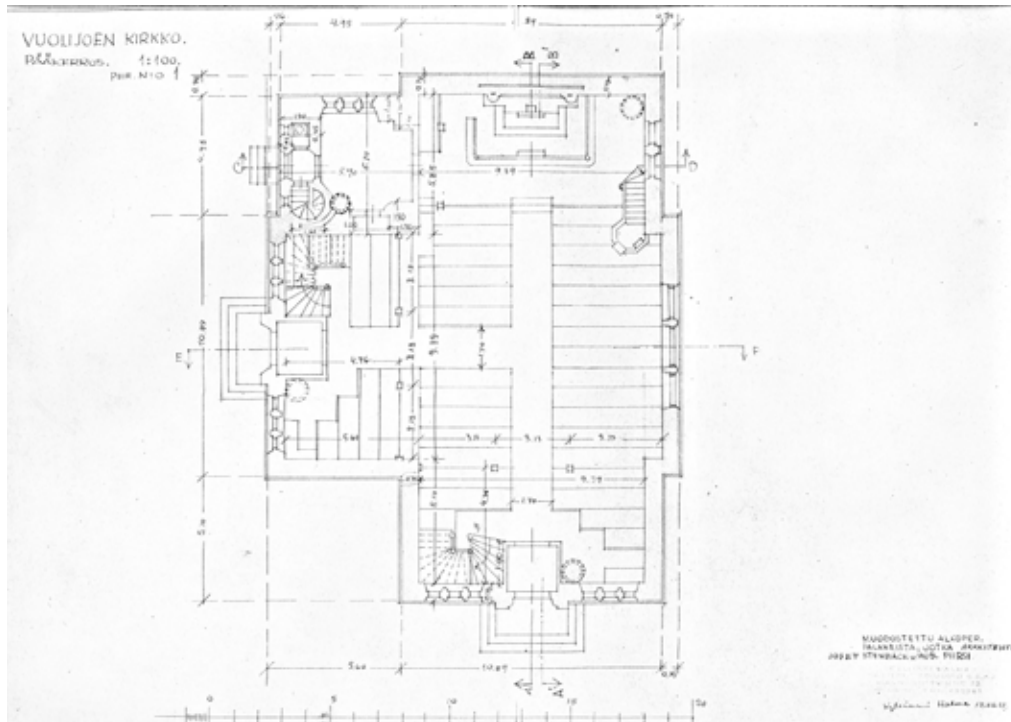
Ilmeisesti Halmeen tekemistä useista ehdotuksista ei ryhdytty toteuttamaan mitään tiettyä. Seurakunnalla ei ollut varaa suuriin korjauksiin ja tehtiin vain välttämätön. Kajaanin seurakunnan arkistosta löytyy myös insinööri Tauno Niskasen lausunto vaadittavista korjauksista vuodelta 1957. Niskanen listaa tiiviisti kuusi kohtaa katon vuotamisen ja sisäseinien kostumisen syistä. Niskanen ehdottaa, että vesikatolla kellotornin sisätaitteen vuoto-kohta korjattaisiin, pohjoispään räystäään rikkoutunut syöksytorvi korjattaisiin, ikkunoiden pellityksien kallistuksia muutettaisiin ja pellit uusittaisiin pidemmiksi siten, ettei ikkunoilta valuisi vesi seinää pitkin. Ulkoseinillä esiintyviä tiililohkeamisia Niskanen ei pidä vaarallisina, ne hän ehdottaa vain rapattavaksi ehjäksi. Lopuksi Niskanen mainitsee, että kirkko kannattaisi lämpöeristää esimerkiksi vuorivillalla ja tiiliverhouksella. Toisaalta Niskanen arvioi, että seinien kuivuminen parantaisi osaltaan lämmöneristyskykyä. Arkistosta ei löydy toteutus-suunnitelmia liittyen Niskasen esittämään lausuntoon, mutta selvityksen tekijän käsitys on, että seurakunta toteutti ainakin osan niistä. Piispantarkastuksen pöytäkirjassa vuodelta 1960 todetaan, että sisäkaton lahonneet osat on korjattu ja syöksytorvia uusittu. Pöytäkirjassa todetaan myös, että arkkitehdin laatima korjaussuunnitelma on olemassa, mutta varoja suuriin korjauksiin ei ole.⁵⁵ Kuten aiemmin on mainittu arkkitehti Kyllikki Halmeen ja seurakunnan välillä näyttää olleen tiedonkulkuongelmia, ja Kajaanin seurakunnan arkistossa on vuosilta 1958-59 useita Kyllikki Halmeen laatimia kirjeitä, joissa hän vaatii maksua tehdyistä suunnittelutöistä. Ilmeisesti asiasta ei päästy sopuun, ja se vietiin Suomen Arkkitehtiiliiton taksalautakunnan ratkaistavaksi. Taksalautakunta päätti, että seurakunnan tulisi maksaa Halmeelle kirkon maalaus- ja valaistussuunnitelman tekemisestä yhteensä 635 435 markkaa.⁵⁶

Arkkitehti Kyllikki Halmeen laatimia piirustuksia alkuperäisten Stenbäckin piirustusten mukaan vuodelta 1954. KSRKA.

55 Piispantarkastuksen pöytäkirja 1960; Lausunto, Kuopiossa 28.5.57, Tauno Niskanen, dipl.ins, KSRKA.

56 Vuolijoen seurakunnan kirkkohallintokunta, Helsingissä kesäkuun 15. päivänä 1959, Suomen Arkkitehtiiliiton taksalautakunta, KSRKA.

Arkkihtei Kyllikki Halmeen laatimat pohjapiirustukset alkuperäisten Stenbäckin piirustusten mukaan vuodelta 1954. KSRKA.

KORJAUKSET 1960-LUVULLA

Kirkon sisäosien korjaamisen lisäksi kirkkoon haluttiin asentaa urut. Kirkossa oli ollut käytössä urkuharmoni. Urkurahastoon oli kerätty varoja usean vuosikymmenen ajan, ja 1960-luvun alussa näytti siltä, että hankinta olisi mahdollista tehdä. Urut edellyttivät myös tasaista sisälämpötilaa, joten kirkon lämmitykseen liittyvät ongelmat tuli ratkaista ennen urkujen asentamista.

Kirkossa ryhdyttiin 1960-luvun alussa sisäosien korjaustöihin. Vuosina 1962-63 toteutettiin saarnatuolin, ikkunapuiden, sisäseinien ja -katon maalaus. Vuonna 1963 laitettiin alttariseinän ikkunoihin värilliset lasit. Kirkon lämmittämiseksi vuonna 1951 laitettut sähköpatterit jätettiin paikoilleen penkkien alle ja kirkkoon asennettiin uusi öljylämmityksellä toimiva kuumailmalämmitys vuonna 1965. Lämmitysjärjestelmää varten rakennettiin kirkon ulkopuolelle pannuhuone, josta tuli kirkkoon lämpökanavat. Urkujen hankkimista varten järjestettiin kansainvälinen tarjouskilpailu. Kirkkoon päädyttiin hankkimaan kotimaiset Kangasalan urkutehtaan valmistamat kolmetoista äänikertaiset urut. Urut asennettiin keväällä 1965 ja ne otettiin käyttöön toukokuun alussa.⁵⁷ Vuonna 1966 tehtiin myös julkisivuissa rappauskorjauksia ja vuonna 1967 laitettiin kirkkoon sähkövalaistus.⁵⁸

⁵⁷ Simula 2001, 168.

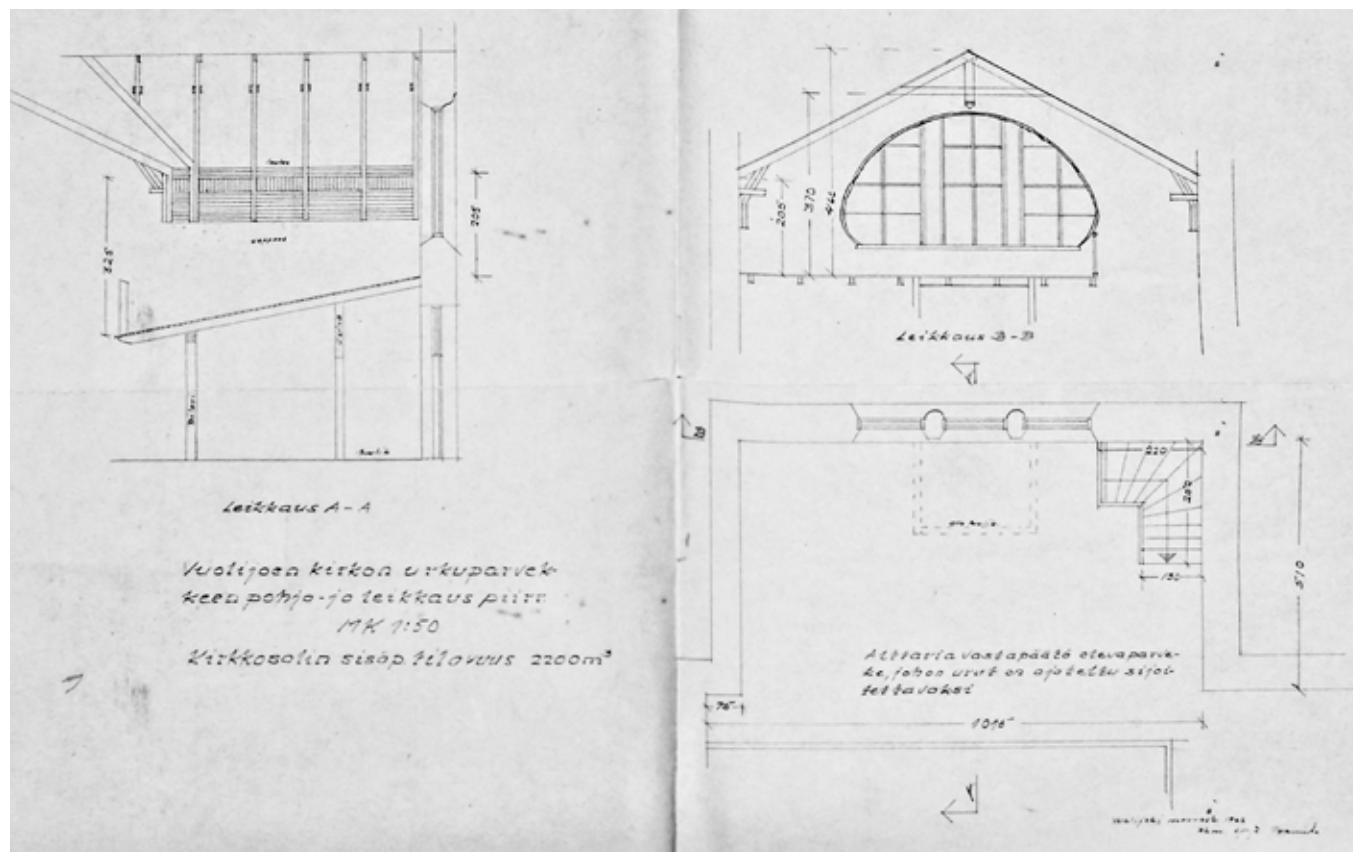
⁵⁸ Piispantarkastuksen pöytäkirja 1967; ”Vuolijoen kirkkoon laitetaan sähkövalaistus”, Kaleva 9.5.1966, KSRKA.

Urut sijoitettiin alttaria vastapäätä olevan parvekkeen takaosaan. Pohja- ja leikkauspiirustuksen laati rakennusmestari Yrjö Pramila marraskuussa vuonna 1962. Piirustuksessa on ikkunan alkuperäinen jugend-ilme poistettu. Ikkunaa ei kuitenkaan muutettu urkujen asentamisen yhteydessä. KSRKA.

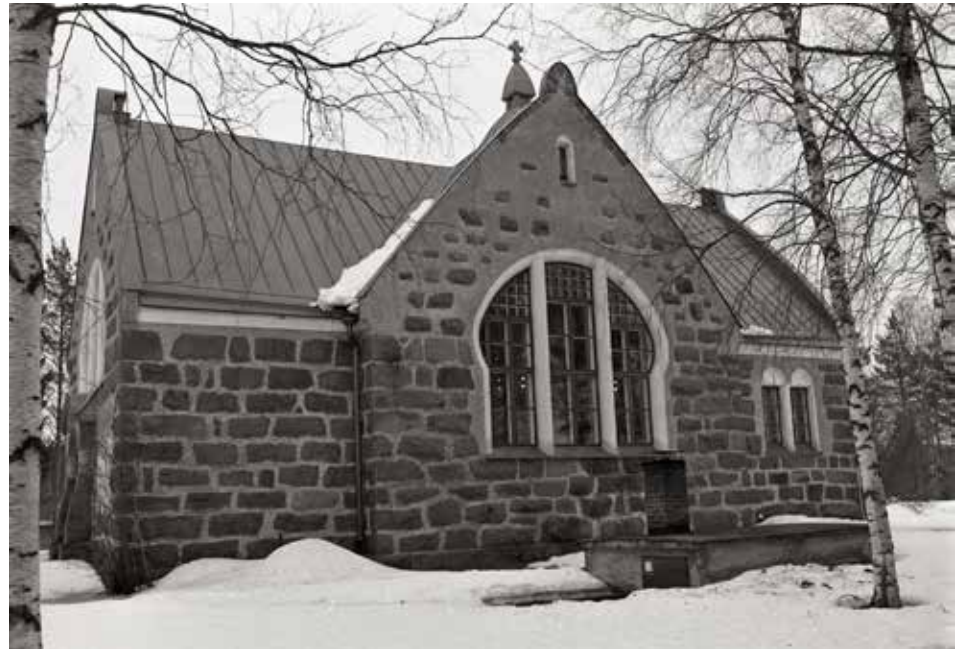
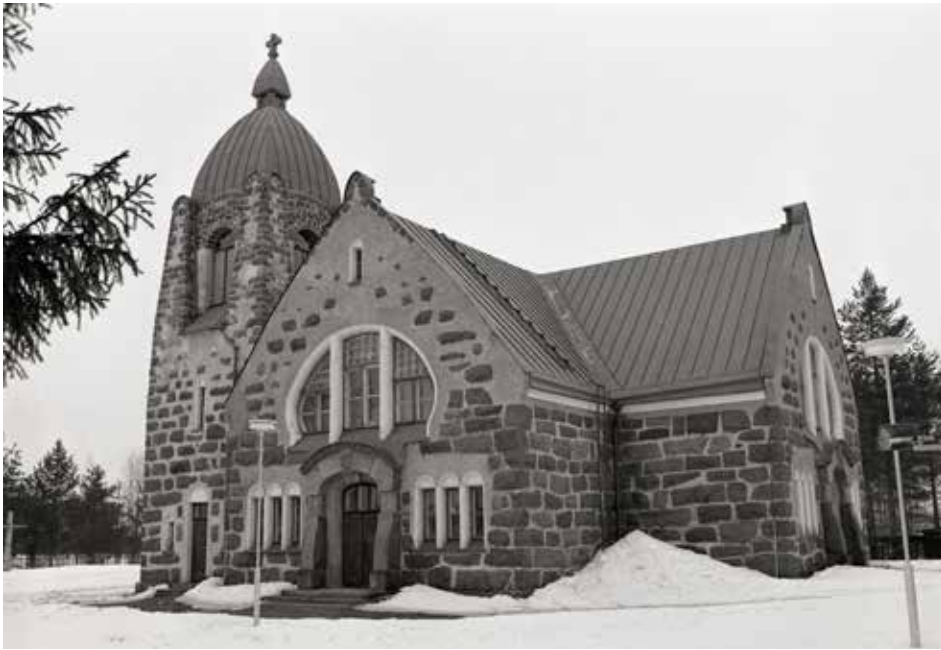
VESIKATTO UUSITTIIN 1973

Kirkko sai uuden katon kesällä 1973, kun alkuperäinen kattopelti poistettiin ja tilalle laitettiin galvanoitu 0.50-0,55 mm:n paksuinen peltikatto konesaumattuna. Tässä yhteydessä uusittiin myös vaurioituneet aluslaudoituksen osat. Katto olisi haluttu tehdä kuparista, mutta siihen ei saatu kirkkohallituksesta avustusta. Tornin katto ei kullunut urakkaan. Työ oli valmis elokuun lopussa vuonna 1973. Katto maalattiin kesällä 1974. Urakan teki Peltisepänilike Jouko Lämsä Oulusta.⁵⁹

⁵⁹ Simula 2001, 170; Työselitys 7.4.1973, rakennusmestari Yrjö Pramila; Peltityötarjous, Peltisepänilike Jouko Lämsä, Oulu 22.5.1973, KSRKA.

Nämä kuvat on otettu vuonna 1983 juuri ennen peruskorjaushanketta. Altarikaiteen nurkkapylväät kynttelikköineen otettiin pois todennäköisesti 1950-60 luvulla. 1980-luvun peruskorjauksessa ne palautettiin paikoilleen. Keskuslämmitykseen liittyvä pannuhuone näkyy ylhäällä oikealla. Kuvat: Kainuun Museon kuva-arkisto / Timo Kesäniemi.

LÄMMITYKSEN HISTORIAA

1906 kirkon alkuperäisenä lämmityksenä toimi kolme uunia. Alttarilla oli vaalea suorakaiteen mallinen uuni, ja nähtävästi kirkkosalin perällä vastaava uuni. Sakastissa oli pyöreän mallinen pellillä vuorattu uuni.

1910-20-luvulla kirkkosalin kaakeliuunit korvattiin kamiinoilla.

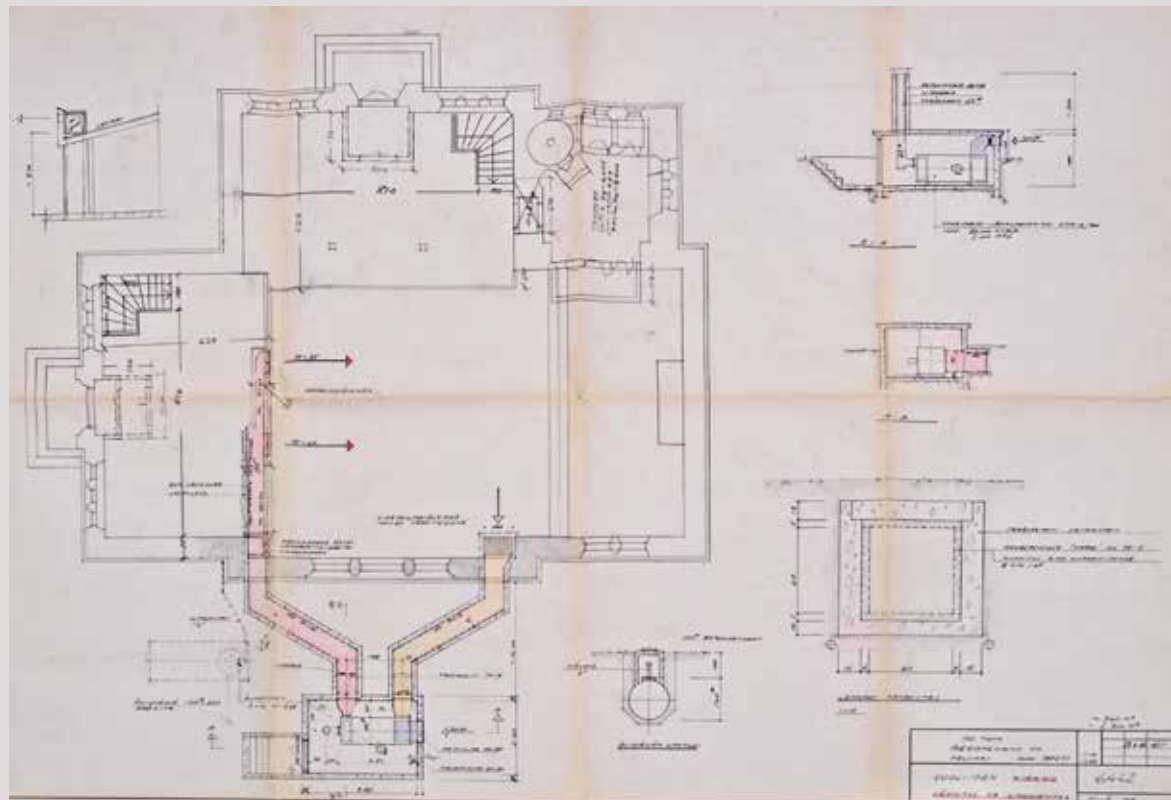
1930- ja 40-luvulla oli vain yksi kamiina enää toiminnassa. Todennäköisesti kamiinat olivat rikkoneet seinärakenteita ylikuuman savukaasun vuoksi. Tämä näkyy 1940-luvulla otetusta valokuvasta.

1951 uusi sähkölämmitys. Lämmitys hoidettiin penkkien alle asennetuilla lämmittimillä. Lisäksi ainakin kuorin ikkunoiden alle asennettiin ripaputkipatterit. Lämmitys ei kuitenkaan toiminut riittävän hyvin ja ongelmana oli mm. sisäseinien hikoileminen.

1964-65 pihalle rakennettiin uusi keskuslämmitysrakennus ja öljysäiliö. Lämmönjako hoidettiin ilmalämmityksellä. Samalla laitteistolla hoidettiin myös ilmanvaihto.

1983 muutos sähkö-ilmalämmitykseksi. Ilmalämmitysjärjestelmää muutettiin siten, että ilma puhalletaan seinän viereen rakennettavien kotelorakenteiden kautta ikkunoiden alapuolelle. Lehterin kaiteessa olevat säleiköt ja lattiasäleikkö poistettiin. Sakastin peltipintainen uuni purettiin.

2003 vesikiertoinen patterilämmitys ja kaukolämpö.

Piirustus vuonna 1965 rakennetusta keskuslämmitysjärjestelmästä. KSRKA.

1980-LUVUN PERUSKORJAUS

1980-luvun alkaessa kirkko oli sisäosiltaan korjauksen tarpeessa. 1960-luvulla tehdyt maalaamistyöt ja pienet korjaukset eivät olleet kovin kattavia, ja piispantarkastuksissa 1970-luvulla Vuolijoen seurakuntaa neuvottiin useaan kertaan korjaamaan kirkon sisäosat. Seurakunnalla oli kuitenkin muitakin rakennushankkeita meneillään, ja kirkkovaltuustossa oli erimielisyyttä siitä, mitä hanketta tulisi priorisoida. Lopulta vuonna 1982 päätettiin korjata kirkon sisäosat arkkitehti Seppo Rihlaman suunnitelmiin mukaan.⁶⁰

Peruskorjaukseen kuului ulkorappauksen korjaus, yläpohjan eristyksen lisääminen, eteistilojen rakentaminen, ikkunoiden heloitusten uusiminen ja sisärappauksen korjaaminen. Kirkkosalin, alttarin, eteisen ja tuulikaapin vanhat lattiarakenteet purettiin ja tehtiin uusi teräsbetonirakenteinen lattia akryylibetonipinnalla.

⁶⁰ Simula 2001, 176-178.

Kirkkopiha kesällä 1983. Kuva Asko Karttunen.

Vanha alapohja on purettu. Maanpintaa madallettu ja asennettu EPS-eristeet sekä teräsverkko. Tämän päälle valettiin betonilaatta. Kuva Asko Karttunen.

Muutos suunnitelma vuodelta 1982.

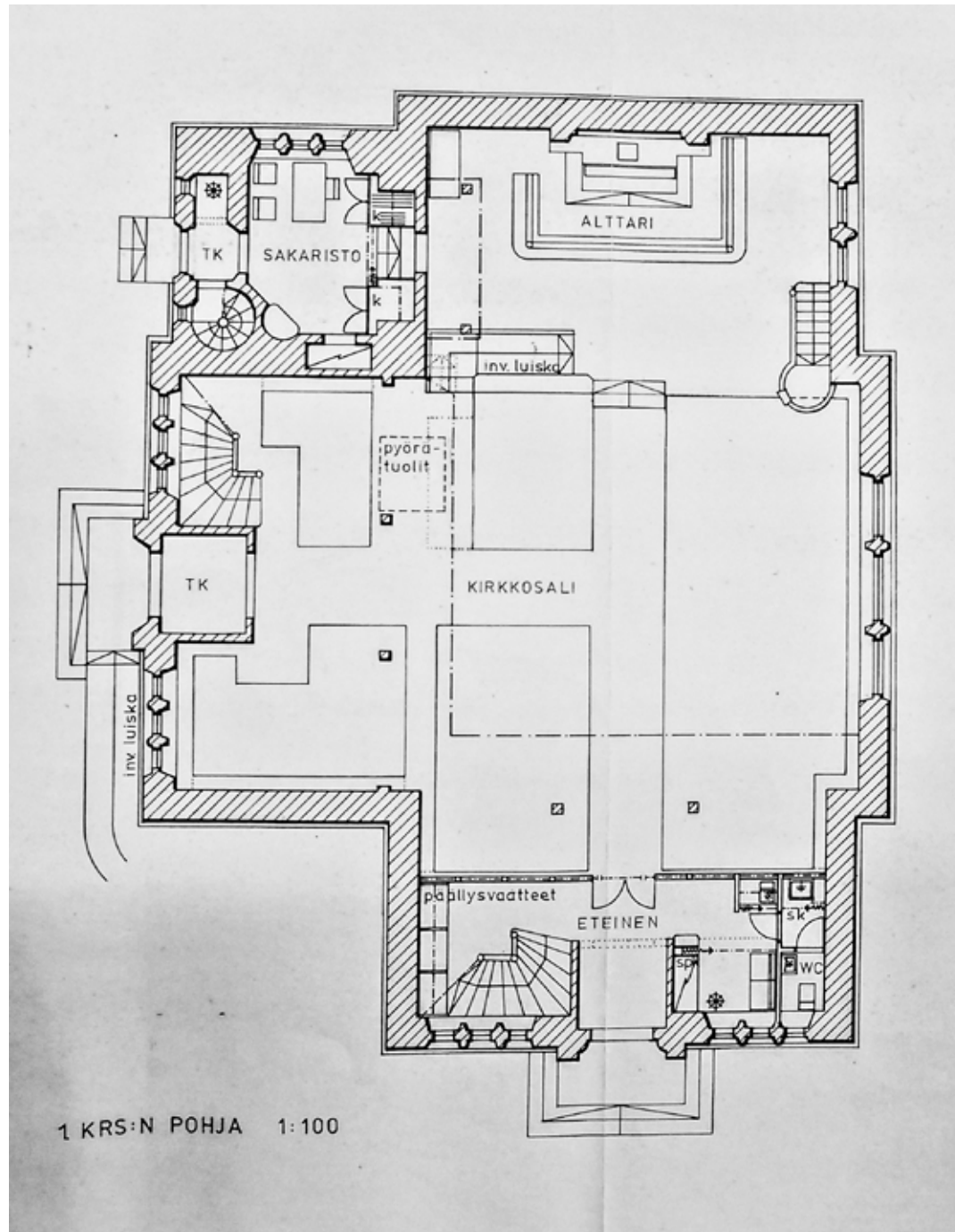
Uusi invaluiska on suunniteltu kuorin alueelle. Ja luiskan lähelle suunniteltiin paikat pyörätuoleille. Toteutus tehtiin kuitenkin tästä poikkeavasti, luiska sijoitettiin kuorin ulkopuolelle ja pyörätuolipaikat jätettiin pois.

Eteistilat toteutettiin likimain kuten tässä suunnitelmassa. Tuulikaapin ovet jätettiin ennalleen.

Sakaristoon on suunniteltu kaappeja.

Ilmalämmityksen pystyhormiston purkaminen, tätä ei ole merkitty piirustukseen, mutta muutos kuitenkin tehtiin.

Toiseen sisäänkäyntiin on suunniteltu invaluiskaa, mutta nähtävästi sitä ei toteutettu. KSRKA.

Alttaripöydän etupinnassa näkyy oletettavasti kirkon alkuperäinen vaaleanharmaa seinäväri. Tämän sivun kaikki kuvat: Asko Karttunen.

Altarikaide on nostettu talteen alttarin päälle seinää vasten. Alttaritaulu on suojattu mustalla muovilla.

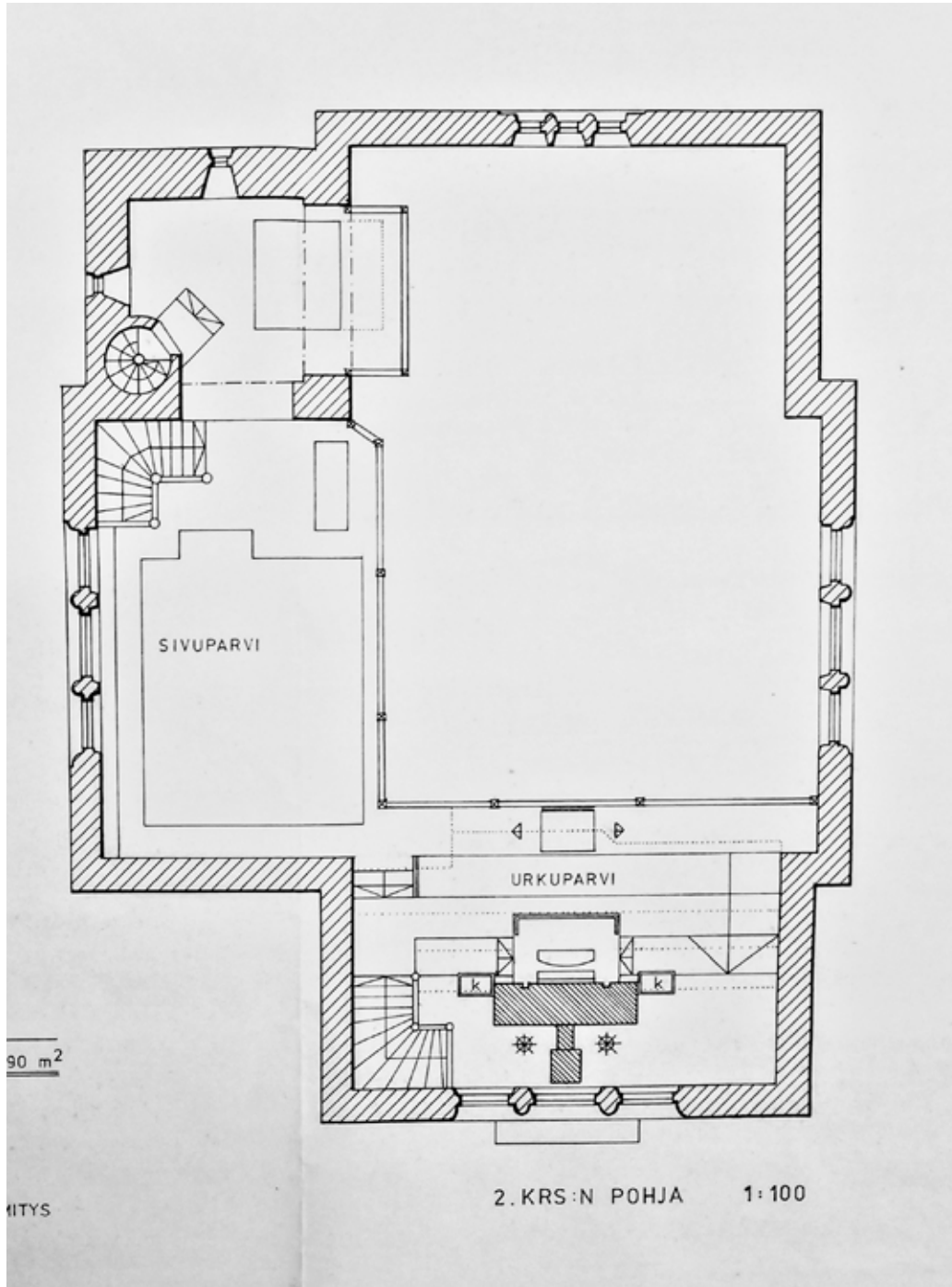

Tässä näkyy uudistettu ilmakanaali, jolla ilmaa puhallettiin ikkunoiden alle rakennettujen koteloiden kautta kirkkosalliin.

Saarnatuolin jalan oikealla puolella näkyy poistetun ilmalämmityskanavan betoninen pystykanaali.

Urkulehterin tasannetta kavennetaan. Kuva Asko Karttunen.

Muutossuunnitelma vuodelta 1982.

Lehterin muutokset olivat tuloilmakanavan purkaminen kaiteen vierestä ja kaiteen ennallistaminen.

Lisäksi urkuparven tasanteiden muutokset ja tornin alustilassa penkkien siirto hieman kaiteesta kauemmaksi. KSRKA.

Kaminan poterosta tehtiin alttari. Kuvat Asko Karttunen.

2022 JULKISIVUKORJAUS

Kirkon julkisivuista tehtiin väritutkimus 2021 (Arkki-tehtitoimisto Arto Mattila Oy). Kirkko on maalattu julkisivujen osalta uudelleen ainakin vuonna 1938, muita maalauskerroksia ei voitu varmistaa. Seuraava maalaus on saatettu tehdä 1990-luvulla. Julkisivurappauksen värisävy on ollut aina sama, eli emme löytäneet erilaisia värikerrostumia. Ennen 2022 tehtyä julkisivujen korjausta vanha maalipinta oli säärasituksen vuoksi kulunut, eikä vastannut enää alkuperäistä sävyä. Uusi sävy vastaa kirkon alkuperäistä väriä.

Vuonna 2022 kirkon julkisivurappaukset sekä kivien pintasaumat uusittiin. Lisäksi vesikatto maalattiin ja ulko-ovien sekä ikkunoiden ulkopuoliset puupinnat huoltomaalattiin.

Syynä korjauksille olivat rappauksen heikko kunto sekä eri aikoina tehtyjen paikkausrapppauksen kirjavuus ja epäsiisteys. Korjauksia oli suoritettu hyvin erilaisilla rappaustekniikoilla ja laastiväreillä. Tornin rappaukset olivat ulkonäöllisesti huonoimmassa kunnossa.

Ikkuna- ja ovipieliin rappausmuodot tehtiin vastaavaksi kuin alkuperäiset olivat. Päätykolmioiden roiskerappauksen pintastruktuuri haluttiin säilyttää ja uusi rappaus tehtiin alkuperäistä vastaavilla ja -värisillä kivillä. Maalauksen alkuperäinen sävy palautettiin. Kivisaumojen roiskepinnan alkuperäisyyttä emme suunnittelu- eikä toteutusvaiheessa pystyneet varmistamaan ja päätöksenä oli, että kivisaumat tehdään poikkeavasti sileinä. Lisäksi saumauksista haluttiin paremmin sadevettä pitävät, jotta ulkoseinärakenteet pysyisivät kuivempina. Tästä syystä seurakunta valitsi julkisivumaaliksi silikaattimaalin. Toisena vaihtoehtona olisi ollut kalkkimaali.

Ylempänä kuvan ennen julkisivukorjausta ja alempana kuva korjauksen jälkeen.

Ikkunoiden yläpuolet on tehty kokonaan tiilestä muuraamalla.

Avattua saumaa.

Puhdistettuja saumoja. Kivien syväsaumauksia ei uusittu, vaan pelkästään pahiten vaurioituneet pintasaumaukset.

Valmista saumattua kiviseinää.

NYKYTILANNE

Kirkon ulkoasu on säilynyt hyvin, eikä mitään merkittäviä muutoksia ajan saatossa ole tehty. Kellotornin luukut on päällystetty pellillä ja vesikattoliitoksiin on tehty paremmin vettä pitävät peltiset seinälle nostot. Katon punaruskea sävy saattaa olla historian aikana muuttunut. Varmaa alkuperäistä vesikaton väriä emme voineet väritutkimuksessa varmistaa, koska katto uusittiin 1973.

Julkisivujen sävy on hyvin lähelle alkuperäinen, mutta maalityyppi on muutettu silikaattimaaliksi. Myös roiskerappaus on uusittu, mutta hyvin lähelle samanlaiseksi ja -näköiseksi kuin alkuperäinen rappaus. Ainoana kivijulkisivujen poikkeuksena on kivisaumojen sileys. Alkuperäinen sauma on ollut roiskerapattu. Ikkunat ja ovet ovat edelleen alkuperäiset, mutta niiden väri on ajan saatossa hieman muuttunut.

Sisätiloiltaan kirkko on muuttunut ulkoasuun hieman enemmän. Merkittävimpinä muutoksina voidaan mainita puulattian muutos betonilattiaksi, kirkkosalin peräosan uudet eteis- ja WC-tilat, tulisijojen poisto sekä kuorin laajennus. Myös 1960-luvun alkupuolella rakennetut urut ovat uusi osa kirkkosalissa. Sakastissa merkittävimmät muutokset ovat uunin poisto ja muutos sivualttariksi sekä kaksi uutta kaappia.

Kirkon vesikaton ja tornin liitoskohta on aina kirkon valmistumisesta saakka ollut haastava ja vaatii jatkuvaa seurantaa ja huoltotoimia, jotta rakenteet pysyvät kunnossa. Tietenkään kirkon normaaleja huolto- ja seurantatoimia unohtamatta.

Kirkko on hyvässä kunnossa ja säilynyt hyvin.

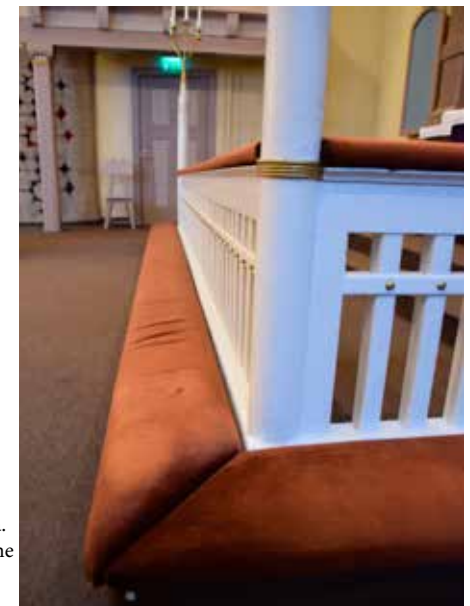
Kirkkosali.

Stenbäck maalasi puolisonsa kanssa Vuolijoen kirkkoon alttaritaulun.

1983 peruskorjauksessa alttarin lattiapinnat päällystettiin kokolattiamatolla.

Alttarikaiteen nurkkapylväät kynttelikköineen otettiin pois todennäköisesti 1950-60 luvulla. 1980-luvun peruskorjauksessa ne palautettiin paikoilleen.

Kansallisromanttisen aikakauden koristeellisuus näkyy useissa sisätilan rakenteissa.

Penkit ovat Stenbäckin muihin samana aikakautena tehtyihin kirkkoihin nähden melko pelkistetyt ja suoraviivaiset. Alkuperäisiä suunnitelmia penkeistä emme löytäneet, mutta oletettavasti penkit on toteutettu Stenbäckin suunnitelmien mukaan.

1960-luvun alussa valmistuneet urut.

Stenbäck suunnitteli aluksi urkuja tähän alttarin vieressä olevaan lehteritilaan, mutta sinne niitä ei koskaan rakennettu.

Eteis- ja WC-tilat tehtiin 1983 toteutetussa muutoksessa.

Portaikko on alkuperäinen ja vanhalla paikallaan.

Sakastissa kuorialueelle johtavan oven molemmille puolille rakennettiin kaapit 1983 muutoksessa.

Kellotornin portaikkoon pääsee sakastista ja tästä alttarin vieressä olevalta lehteriltä.

Kirkon kellot hankittiin Saksasta vuonna 1906. Isomman toisessa sivussa on kirjoitus: "G. E. G. V. Bochumen verein in Bochum 1906. Vuolijoen seurakunnan kello. Uutta kirkkoa rakennettaessa ostettu v. 1906." ja toisella puolella: "Kaikki joissa henki on kiittäkää Herraa, Halleluja Ps. 150:6". Pienemmän kellon sivussa on kirjoitus: "Vuolijoen seurakunnan kello ostettu 1906" ja toisella puolen: "O Herra siunaa Suomen kansa, suo sille runsas armosi, se kaikis' vaiheensa, sun oma kansa olisi".

YHTEENVETO

Vuolijoen kirkko on Kainuun ainoa kivikirkko. Sen suunnitteli ja urakoi arkkitehti Josef Stenbäck vuosien 1905-06 aikana. Kirkko vihittiin käyttöön 1.1.1907.

Vuolijoen kirkko kuuluu Stenbäckin 1900-luvun alussa rakennettuihin maaseutukirkkoihin, joiden rakentamiseen käytettiin paikallista luonnonkiveä. Vuolijoen kirkossa käytetty pääkivilaji on punertava gneissimäinen ja sarvivälkepitoinen alkaligraniitti. Lisäksi kirkossa on käytetty tummanharmaata gneissia. Vuolijoen kirkko on muodoltaan tornillinen ja pohjakaavaltaan epäsymmetrinen puoliristikirkko. Kirkkoa voisi kutsua ristikirkoksi, mutta yksi sakara on hyvin lyhyt ja on ennemmin seinän uloke. Tyyllisesti kirkko on kansallisromantiikan ja jugendin piirteiden yhdistelmä. Yksityiskohtien rikkaus on sille leimallinen piirre.

Kirkkoon tehtiin uunit alun perin, mutta ne todettiin pian huonoiksi. Kirkon uutta lämmitysjärjestelmää jouduttiin odottamaan useampi vuosikymmen. Lisäksi kirkon vuotavaa kattoa paikkailtiin vuosien varrella useaan kertaan. 1950-luvun alussa asennettiin sähkölämmitys, mutta sekin todettiin huonoksi. 1950-luvulla seurakunnalla ei ollut varoja muihin suuriin korjaustöihin, vaikka kosteusongelmat olivat jatkuvia.

Vuonna 1965 kirkon lämmitysjärjestelmä muutettiin ilmalämmitykseksi ja pihaan rakennettiin erillinen öljylämmiteinen lämmityskeskus. Vuonna 1973 kirkkoon tehtiin uusi katto. Tämän jälkeen päästiin korjaamaan myös kirkon sisäosat kunnolla. Vuoden 1983 peruskorjaus onkin kirkon suurin muutosvaihe, mutta muutokset toteutettiin pääosin historiaa kunnioittavassa hengessä. Esimerkiksi osa 1960-luvulla tehdystä ilmalämmityskanavistosta poistettiin ja lehterikaide palautettiin alkuperäiseen asuun. Kirkon sisäosat maalattiin alkuperäisillä värisävyillä, ja alttaritaulu konservoitiin. Peruskorjauksessa lisättiin eteis- ja wc-tilat, ja palautettiin kirkkoon

sen alkuperäisiä osia kuten alttarin kyntteliköt. Muutoksessa myös poistettiin alkuperäistä rakennetta, kuten vanha puulattia, joka korvattiin maanvaraisella betonilaatalla sekä akryylibetonipinnoitteella. 2020-luvulla korjattiin julkisivut ja palautettiin niihin alkuperäiset sävyt. Vuolijoen kirkko on arkkitehtuuriltaan omaleimainen. Julkisivujen ilme poikkeaa useimmista muista Stenbäckin kivikirkoista siinä mielessä, että kivien vaaka- ja pystysaumamat ovat muodoltaan ja leveydeltään vaihtelevia. Kirkon seinärakenteena on käytetty epäsymmetrisiä graniittikiviä, joilla vaakasaumat muodostuvat ”aaltoileviksi”. Tämä saa aikaan elävän seinäpinnan.

Vuolijoen kirkko on hyvin säilynyt ja elävä esimerkki suomalaisen kansallisromantiikan mestariteoksesta. Kirkko on myös 1900-luvun alun yhden merkittävimmän arkkitehtimme, Josef Stenbäckin yksi persoonallisimmista luomuksista.

LIITE 1

Museoviraston piirustukset

Signum: 940010001
Permannon ja lehterin pohja, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 30x22 cm
Piirtäjä: Stenbäck J., 1903,

Signum 940010002
Pohja, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 34x38 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum 940010003
Pohja, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 34x38 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum 940010004
Sakariston pohja, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 37x38 cm
Piirtäjä: Stenbäck J. 1905,

Signum 940010005
Viinikellarin pohja, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 38x37 cm
Piirtäjä: Stenbäck J., 1905

Signum: 940010006
pituusleikkaus, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 33x38 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010007
pituusleikkaus, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 33x38 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010008
fasadi, ehdotus A, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 35x26 cm
Piirtäjä: Stenbäck J., 1903

Signum: 940010009
fasadi, ehdotus A, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 25x17 cm
Piirtäjä: Stenbäck J., 1903

Signum: 940010010
fasadi, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 34x37 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010011
fasadi, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 34x37 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010012
fasadi, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 34x37 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010013
fasadi, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 34x37 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010014
fasadin osa, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 65x96 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010015
kattotuoleja, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 40x43 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010016
kattotuoleja, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 44x23 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010017
ikkuna, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 31x34 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010018
ikkuna, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 10x22 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010019
ikkunoita, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 32x24 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010020
ovia, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 34x21 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010021
lehterin portaat, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 33x49 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010022
ulkoportaat, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 16x19 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010023
ulko-ovi ja ulkoportaat, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 46x41 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010024
alttari edestä ja sivulta, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 46x32 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010025
urut, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 49x58 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010026
penkit, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 56x20 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010027
lehterin penkit, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 46x25 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010028
numerotaulu, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 15x37 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010029
permannon ja lehterin pohjat, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 35x26 cm
Piirtäjä: Stenbäck J., 1903

Signum: 940010030
fasadi, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 34x26 cm
Piirtäjä: Stenbäck J., 1903

Signum: 940010031
uuni ja savupelti lehterin yläpuolella, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 23x31 cm
Piirtäjä: Stenbäck J., 1906

Signum: 940010032
alttarivaatteen keskiosa, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 54x47 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

Signum: 940010033
alttarivaatteen reunus, suunnittelupiirustus
Koko: leveys x korkeus 75x34 cm
Piirtäjä: Stenbäck J.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Kajaanin seurakunnan arkisto, KSRKA
Vuolijoki

Kainuun museo
Vanhat valokuvat

Museoviraston arkisto
Historian kuvakokoelma
Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma

Suomen Ilmailumuseo
Vanhat ilmakuvat

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Pyy, Pentti 1947. Esitelmä Vuolijoen kirkon rakentamisesta kirkon 40-vuotisjuhlassa helatorstaina 15.5.1947. Kajaanin seurakunnan arkisto, Vuolijoki, HII

Heinonen, Antti 1957. Esitelmä Vuolijoen seurakunnan syntymävaiheista ja kirkon rakentamisesta kirkon 50-vuotisjuhlassa sunnuntaina 1.9.1957. Kajaanin seurakunnan arkisto, Vuolijoki H II

PAINETUT LÄHTEET

Alasalmi Ilkka 2007. Kirkonrakentajien työvälineitä. Teoksessa Vuolijoen kirkko - 100 vuotta.

Knapas, Marja Terttu, 2003 (Toim.) Kirkkojen hoito ja restaurointi. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 23. Museovirasto.

Leinonen, Veikko 2017. Vuolijoen historia, korvesta kunnaksi. Otavan kirjapaino, Keuruu.

Selonen, Olavi 2018, Natural stone churches designed by Josef Stenbäck. Geotechnical report 9. The Finnish Natural Stone Association.

Simula, Markku 2001. Vuolijoen seurakunnan historia. Vuolijoen seurakunta.

Rieki, Helena 2005. Kuopion kaupungin rakennushistoria. Kaupungin rakentamisvaiheita vuodesta 1875. Kuopion historia 6.

Tervonen Päivi 2003. Vuolijoen kulttuurimaiseman kerroksia. Alueelliset ympäristöjulkaisut 316. Kainuun ympäristökeskus. Kainuun Sanomat Arkkipaino.

Vuolijoen kirkko - 100 vuotta. 2007.

Wäre, Ritva 1989. Arkkitehtuuri vuosisadan vaihteessa. Teoksessa Ars, Suomen taide 4. Otava, Keuruu.

INTERNET-LÄHTEET

Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot
Kaiku, 08.02.1905, nro 16, s. 2
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1043826/articles/81529688?page=2>

Kajaanin Lehti, 24.05.1905, nro 41, s. 2
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/642187/articles/81530558?page=2>

Kajaanin Lehti, 11.03.1905, nro 20, s. 2
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/642166/articles/81530556?page=2>

Kajaanin Lehti, 29.07.1905, nro 60, s. 4
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/642206/articles/81530559?page=4>

Kaikuja Kajaanista, 03.01.1907, nro 1, s. 3
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/638245/articles/81544531?page=3>
Viitattu 22.10.2022.

Finlex-palvelu
[Finlex.fi /kirkkolaki](https://www.finlex.fi/kirkkolaki); [Evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkon-organisaatio/paatoksenteko-kirkossa](https://www.evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkon-organisaatio/paatoksenteko-kirkossa);
Viitattu 7.10.2022.

Kansallisarkiston digitaaliset aineistot
Senaatin talousosaston registraattorinkonttori, 15.9.1904

Maanmittaulaitoksen avointen aineistojen tiedostopalvelu
Maastotietokanta, peruskarttarasteri

SUULLISIA TIETOJA ANTANEET

Joona Rantasalo, amanuessi, Arkkitehtuurimuseo
sposti 8.12.2022

FM Helena Riekki useita keskusteluja ja sähköpostiviestejä
Hannu Puurusen kanssa

VUOLIJOEN KIRKKO - RAKENNUSHISTORIASELVITYS

TILAAJA: KAJAANIN SEURAKUNTA

ARKKITEHTITOIMISTO ARTO MATTILA OY
2023